STATE LIBRARY OF PENNSYLVANIA
3 0144 00379675 2

S-R
940.9
C216sca
v.4

CLASS 940.9 BOOK C216sca

VOLUME 4

PENNSYLVANIA
STATE LIBRARY
Presented by
Carnegie Endowment for In-
ternational Peace

Digitized by the Internet Archive
in 2015

https://archive.org/details/EconomicSocialHi0004Carn_x1l2

Skrifter udgivne af

Carnegie-Stiftelsen for international Fred

Afdelingen for Nationaløkonomi
og Historie

VERDENSKRIGENS ØKONOMISKE OG SOCIALE HISTORIE

PROFESSOR JAMES T. SHOTWELL
HOVEDREDAKTØR

Skandinavisk Serie

REDAKTIONSKOMITÉ:

Professor HARALD WESTERGAARD, *Formand*
Professor ELI F. HECKSCHER
Professor JAMES T. SHOTWELL, *født Medlem*

En Plan over den hele Serie findes i Slutningen af Bogen

ISLAND

UNDER OG EFTER

VERDENSKRIGEN

EN ØKONOMISK OVERSIGT

AF

THORSTEINN THORSTEINSSON

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1928

Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær), København.

PERNAMBUCO
STATE LIBRARY

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Hovedredaktørens Forord	VII
Landet og Befolkningen	1
Skibsfarten i Krigsaarene	5
Handel og Vareforsyning	13
Priser og Prisregulering	24
Byggepriser og Huslejeregulering	26
Dyrtidsforanstaltninger	28
Lønforhold	30
Bank- og Pengeforhold	34
Landbruget	46
Fiskeriet	49
Stats- og Kommunefinanser	51
Befolkningsforhold	55
Sociale Foranstaltninger	57
Sammendrag	59
Grundtræk af Planen for Verdenskrigens økonomiske og sociale Historie	(1)—(13)

231401

HOVEDREDAKTØRENS FORORD.

I Efteraaret 1914, da det videnskabelige Studium af Krigens Indvirkning paa Livet i vore Dage paa een Gang blev ført over fra Teori til Historie, besluttede „The Carnegie Endowment for International Peace's" Afdeling for Økonomi og Historie at omlægge sit Arbejdsprogram med Henblik paa de nye og ændrede Problemer, Krigen frembød. Den Plan, som forelaa den Gang, skrev sig fra en Konference af Socialøkonomer i Bern 1911 og var blevet lagt med Tanke paa de den Gang foreliggende Kendsgerninger; den var netop blevet gennemført saa vidt, at den viste Værdien af sit Arbejde, men af flere Grunde kunde den nu ikke længere følges. Efter Forslag fra Lederen af Afdelingen blev der derfor udarbejdet en ny Plan for Virksomheden. Planen gik ud paa at prøve paa at maale Krigens økonomiske Omkostninger og de Forskydninger, den førte med sig i Civilisationens Fremgang, alt ved en historisk Oversigt. Grundtanken var den, at hvis en saadan „Verdenskrigens sociale og økonomiske Historie" blev skrevet af dømmekraftige Mænd med et uhildet Sindelag, vilde den paa Grund af sin videnskabelige Sanddruhed komme til at fremskaffe Data, som kunde tjene til at forme en sund offentlig Mening og saaledes bidrage væsentligt til Fremme af de Formaal, der falder inden for Rammerne for en Institution for international Fred.

Eftersom Krigen gik sin Gang og frigjorde mangeartede og sammensatte Kræfter i det nationale Liv, ikke blot til Fremme af Ødelæggelsens omfattende Proces, men tillige Kræfter med nye skabende Evner, voksede Nødvendigheden af en Plan for en saadan Undersøgelse og af Planens Udførelse i Overensstemmelse med Historieforskningens Aand. Hele denne nye økonomiske Virksomhed, som under almindelige, normale Fredsforhold vilde have været en Vinding for Verdenssamfundet, og hele den forbavsende Evne de krigsførende Folk viste til at holde ud under langvarige

og stadigt voksende Tab, medens de i det Ydre endog syntes at fremvise Tegn paa en ny Velstand, alt dette gjorde det nødvendigt paany at gennemprøve hele Krigsøkonomiens Omraade. Der blev saaledes lagt en dobbelt Forpligtelse paa Fondets Afdeling for Økonomi og Historie. Den maatte koncentrere sit Arbejde om de Problemer, som var opstaaet paa denne Maade, og studere dem i Sammenhæng; den maatte med andre Ord undersøge dem ved Hjælp af den historiske Videnskabs Forskningsmetoder. Ligesom Krigen var een eneste Begivenhed, selv om den naaede Jordens mest afsides Kroge gennem en Række Begivenheder, der tilsyneladende ikke havde ret meget med hinanden at gøre, saaledes maatte Planen for Studiet af den lægges saaledes, at den paa een Gang spændte over alt og dog kan ændres efter den Grænse, som blev sat af de tilgængelige Kendsgerninger.

Saalænge Krigen stod paa, viste det sig imidlertid umuligt paa nogen omfattende og autoritativ Maade at faa bragt en saadan Plan om et rent objektivt og videnskabeligt Studium af dens økonomiske Problemer til Udførelse. Enkeltstudier og Oversigter over enkelte Afsnit voldte det ingen Vanskeligheder at udarbejde, og de blev ogsaa udarbejdet under Ledelse af Afdelingen, men af ret naturlige Aarsager lod en almindelig historisk Oversigt sig ikke udarbejde. For det første var alle paalidelige Oplysninger om de krigsførende Magters Resourcer af direkte Betydning for Krigens Førelse, og derfor blev alle de Data fra det økonomiske Liv, som i Fredstid ligger aabne for Undersøgelse, saavidt muligt holdt tilbage fra Offentligheden. Yderligere stødte man paa den Vanskelighed, at der af Statsmagten i de krigsførende Lande var blevet lagt Beslag paa de Videnskabsmænds Arbejdskraft, der var kompetente til at behandle de økonomiske Kendsgerninger, og saaledes var Videnskabsmændene forhindret i at give sig af med dette Forskerarbejde. Planen om Krigens Historie blev derfor udsat, indtil Forholdene vilde gøre det muligt ikke blot at faa Adgang til de betydningsfulde Dokumenter i de paagældende Lande, men ogsaa at sikre sig Medarbejderskab fra Socialøkonomer, Historikere og Forretningsmænd, hvis samlede Arbejde ikke kunde blive misforstaaet hverken m. H. t. Formaal eller m. H. t. Indhold.

Efter Krigens Ophør optog Carnegiefondet imidlertid den oprindelige Plan, og man fandt, at den lod sig tillæmpe efter Situationen blot ved nogle mindre Modifikationer. Arbejdet blev begyndt i Sommeren og Efteraaret 1919. Først blev der i Paris holdt en foreløbig Konference af Afdelingens raadgivende social-

økonomiske Udvalg, som dog indskrænkede sig til at udarbejde en Plan for kortere, forelobige Oversigter over enkelte Særomraader. Senere blev den rent foreløbige Karakter af disse Studier yderligere understreget ved den Kendsgerning, at de særlig var blevet rettet mod de Problemer, som det den Gang var en tvingende Nødvendighed for Europa at faa løst, og det blev derfor anset for det rigtigste ikke at behandle dem som nogen Del af den almindelige Fremstilling, men udelukkende tillægge dem Værd for selve Genopbygningsperioden. Det var saaledes tydeligt, at denne Konference ikke a priori kunde fremlægge en almindelig Plan, og at der trængtes til en ny, mere specialiseret, videnskabelig Organisation end den da bestaaende, en Organisation, som i første Række maatte opbygges paa national Grund og mindre med Tanke paa det rent internationale Samarbejde. Saalænge de historiske Data for hvert enkelt Land ikke var fuldt ud kendt — og de dannede en saa godt som uigennemtrængelig Labyrinth —, var det ikke muligt at naa frem til en sammenlignende Undersøgelse. Derfor blev den tidligere europæiske Undersogelseskomité opløst, og det blev besluttet at erstatte den med Redaktionskomitéer i de storre Lande og særlige Udgivere i de mindre, og give disse Komitéer og Udgivere Lejlighed til helt at samle sig om deres eget Lands økonomiske og sociale Krigshistorie.

I ethvert Land, hvor Arbejdet blev sat i Gang, var det forste Skridt, Hovedredaktoren tog, at faa udnævnt og sammensat disse Udgivere og Komitéer. Og hvis der kræves en Retfærdiggorelse af Stiftelsens Plan, turde det være tilstrækkeligt at pege paa Listen over den Række fremtrædende Mænd fra Videnskaben og det offentlige Liv, som har paataget sig Ansvaret ved at være Udgivere. Den Opgave, disse Mænd har sat sig, er paa ingen Maade let, idet den indeslutter Tillempningen af den almindelige Plan efter de forskellige Behov og Arbejdsmetoder i de enkelte Lande, og de Resultater, som er blevet opnaaet, maa først og fremmest tilskrives det opofrende og alvorlige Samarbejde mellem dem, som i hvert enkelt Land har haft Ansvaret.

Efter at Redaktionskomitéerne var blevet dannet, kunde der kun være ringe Tvivl om det næste Skridt paa Vejen. Uden Dokumentation ingen Historie. De vigtigste nationale og lokale Kilder til Krigens Historie maatte derfor opspores og gøres tilgængelige, saa vidt det var foreneligt med Statsinteresserne. Men et sligt Arkivarbejde vilde være meget omfattende, og det kan siges at tilkomme Staten og de andre Ejere af de historiske Dokumenter

og ikke den Historiker eller Socialøkonom, som ønsker at gøre Brug af dem. Det er en Forpligtelse, der følger med Ejendomsretten, og alle den Slags Dokumenter er offentlig Ejendom. Medarbejderne inden for denne Del af Krigshistorien, som hver paa sit Omraade har foretaget Forskninger, har derfor kun kunnet undersøge det foreliggende Stof og meddele deres Resultater i Haandbøger; muligvis har de dog ogsaa ved at opfordre til Sammenligninger af Arbejdsmetoderne bidraget til at sprede Kendskab om de mest praktiske Fremgangsmaader. Dette blev saaledes Udgangspunktet for det egentlige Arbejde i de enkelte Lande, skønt særlige Monografier ikke er blevet offentliggjort i alle Tilfælde.

I nogen Tid saa det næsten ud, som om Mulighederne for en Udforskning af Krigens økonomiske Historie skulde blive udtømt allerede paa dette første Stadium af Undersøgelserne, som i Virkeligheden ikke naaede længere end til en rent ydre Behandling af Arkivstoffet. Og dersom Planen var blevet indskrænket til Forskning paa Grundlag af officielle Dokumenter, havde der ikke været synderligt mere at gøre, for hvis et Dokument en Gang er blevet stemplet som „hemmeligt", findes der faa offentlige Tjenestemænd, der har Mod til at bryde Seglene. Store Mængder af Kildemateriale, der var ubetinget nødvendigt for Historikeren, var saaledes unddraget ham, skønt en Offentliggørelse i de fleste Tilfælde havde været ganske uskadelig. Da Krigsforholdene saaledes hindrede Forskningen, og saa ud til at ville gøre det i uoverskuelig Fremtid, var det paakrævet at finde paa en anden Udvej.

Lykkeligvis var et saadant andet Alternativ til Stede i Form af Erindringer, udførligt bilagte med Dokumenter, skrevet af dem, som havde spillet en Rolle i Ledelsen af det økonomiske Liv under Krigen, eller som i Egenskab af Iagttagere paa nært Hold var i Stand til at berette ud fra førstehaands eller i det mindste andenhaands Kendskab til den økonomiske Historie under de forskellige Faser af Verdenskrigen og til dennes Virkninger paa Samfundet. Derfor blev der planlagt en Serie af beskrivende eller historiske Monografier, som for den største Parts Vedkommende bestod i uofficielle, men alligevel autoritative Redegørelser, som bedst kan kendetegnes som en Mellemting mellem Memoirer og Blaa-Bøger. Disse Monografier udgør Hoveddelen af Værket, som det hidtil er planlagt. De er ikke begrænsede til en Samling af samtidige Krigstidsstudier; for Krigens økonomiske Historie maa behandle en længere Periode end blot Kamptiden. Den maa ogsaa

omfatte „Deflationsperioden“, i hvert Fald i en saadan Udstrækning, at det kan blive muligt at sikre sig en bedre Maalestok for de af Krigen forvoldte økonomiske Forskydninger end den, en rent samtidig Vurdering kan give.

Med denne Udvidelse af Planen fik Opgaverne et nyt Indhold for Udgiverne. Planen for Monografierne maatte nemlig lægges mere med Tanke paa de Medarbejdere, som kunde skaffes, end paa det Kildemateriale, som stod til Raadighed, thi Forfatterne havde selv Raadighed over Materialet. Dette forte igen til et nyt Standpunkt over for de to Idealer, Historikerne altid stræber imod: Nojagtighed og Objektivitet. Det blev nemlig umuligt ud fra rent logiske Grundsætninger at trække snævre Grænser for hver enkelt Forfatter; det vilde hindre ham i at yde sit Bedste. Det blev derfor ikke til at undgaa, at Kendsgerningerne i forskellige Dele af Værket blev gentaget og vil blive det, og i forskellige Formuleringer, fordi de bliver set under forskellige Synsvinkler. Det kunde heller ikke undgaas, at der blev medtaget Afsnit, som strængt taget ikke falder inden for den historiske Videnskab. Absolut Objektivitet kan heller ikke ventes paa alle Punkter. Her og der vil der under Trykket af Meningsstrid og Ønsker om Selvforsvar komme partiske Synsmaader frem. Men i mange Tilfælde er disse Synsmaader selv en integrerende Del af Historien; de danner samtidige Vurderinger af Kendsgerningerne, der er lige saa vigtige som Kendsgerningerne selv. Dertil kommer, at Værket i sin Helhed vil indeholde sine egne Korrektiver, og skulde disse i enkelte Tilfælde savnes, vil andre Arbejder nok sørge for at bringe dem.

Foruden denne monografiske Behandling af Kildematerialet er der allerede under Forberedelse et Antal Studier af Specialister, som har faaet til Opgave at behandle rent tekniske Spørgsmaal eller Særproblemer af historisk eller statistisk Art. Ogsaa disse Monografier vil mere eller mindre have Karakteren af Originalmateriale, idet de indeholder historiske Data saa nær ved Kilden, at de vil kunne verificeres paa en Maade, som senere vilde være umulig. De udgør samtidigt et Led i den konstruktive Proces, som bringer Historien over fra Analyse til Syntese. Men denne Proces er langvarig og vanskelig, og Arbejdet med den er kun lige netop begyndt. For at bruge en Vending, som i dette Tilfælde er særlig træffende, vil man, under en historisk Undersøgelse som denne paa det første Trin, kun opnaa at „rense Bomulden“. Senere maa man væve Historiens Monster af de sammen-

filtrede Traade; men til dette skabende og opbyggende Arbejde behøves andre Planer og en anden Organisation.

Ved et Arbejde som dette, der er Resultatet af et saa kompliceret og afvekslende Samarbejde, er det kun muligt paa en meget generel Maade at angive, i hvilken Grad Ansvaret for Indholdet af de enkelte Monografier maa fordeles mellem Udgiverne og Forfatterne. Hovedredaktøren er ansvarlig for Planen i dens Helhed og dens Gennemførelse, men Ordningen af de detaillerede Undersøgelsesprogrammer skyldes for det meste de forskellige Redaktionskomitéer og Detailudgivere, som ogsaa i Manuskript har læst de Fremstillinger, der er blevet udarbejdet under deres Ledelse. Deres Billigelse heraf paalægger dem imidlertid ikke noget Ansvar for de Meninger og Konklusioner, en Forfatter fremsætter. Som andre Udgivere staar de inde for Arbejdets videnskabelige Værdi og for Berettigelsen af dets Plads i Serien; men det staar naturligvis frit for hver Forfatter at yde Bidraget paa sin egen Maade. Ligeledes betyder Offentliggørelsen af Monografien ikke, at Stiftelsen overtager noget Ansvar for de Konklusioner, den indeholder. Stiftelsen har kun Ansvaret overfor Videnskaben selv — og det Ansvar gaar ud paa ikke at undertrykke, men tværtimod at redde og bevare de forskellige afvigende Fremstillinger og Synsmaader i den Udstrækning, hvori de har Betydning for en Forstaaelse af Krigen i dens Helhed.

J. T. Shotwell.

Landet og Befolkningen.

Ude i det nordlige Atlanterhav, oppe ved Polarkredsen, ligger Island fjærnt fra det ovrige Europa. Det er næst efter Storbritannien Europas største Ø, 103,000 □ Km. stort, men det tæller kun omtrent 100,000 Indbyggere, der dog danner et selvstændigt Statssamfund, et af de mindste i Verden. Saavel Landets Natur som dets Befolkning er i flere Henseende af adskillig Interesse.

Island er helt igennem af vulkansk Oprindelse, og endnu den Dag i Dag er de vulkanske Kræfter virksomme, saa at vulkanske Udbrud og Jordskælv er ret almindelige og undertiden anretter betydelige Ødelæggelser. Af de islandske Vulkaner er Hekla, der har haft 22 Udbrud siden Landets Bebyggelse, langt den berømteste. Omtrent 11 % af Landets Overflade er bedækket med Lava, og af varme Kilder findes der en Mængde rundt omkring i Landet, af hvilke den berømteste er den store Geysir, hvis Navn er blevet optaget i flere Sprog som Fællesnavn for naturlige Springkilder. Paa den anden Side er store Strækninger af det indre Højland bedækket med evig Sne, ialt mere end 13 % af Landets Areal. Ved Forbindelsen af disse store Modsætninger er dette „Land af Frost og Ild" ret enestaaende paa Jordkloden.

Landets Navn, i Forbindelse med dets Beliggenhed lige Syd for Polarkredsen, har givet Anledning til overdrevne Forestillinger om Klimaets Barskhed. Det virkelige Forhold er, at Klimaet er meget mildere end man skulde vente efter Landets Beliggenhed, hvilket skyldes den Omstændighed, at den varme Havstrøm, Golfstrømmen, der kommer helt nede fra Floridabugten, omskyller hele Landet og har en betydelig Indvirkning paa Klimaet. Men da Landet ligger i Udkanten af Golfstrømmen, saaledes at kun en smal Stribe af den gaar nord om Landet, naar en modgaaende kold Havstrøm fra Ishavet undertiden op til Nord- og Østkysten medførende Havis og Kulde. Havisen kan undertiden lukke for Besejlingen af Nordlandet, men ellers er Havnene rundt omkring hele Landet som Regel aldeles isfri hele Vinteren igennem.

Største Delen af Landet er ubeboet og for en stor Del ubeboelig. Hele Landets Indre er et Højland, hvorfra der gaar flere Bjergkæder i alle Retninger ud til Kysterne. Det bestaar for største Delen af Jøkler og Stenørkener, Lavamarker og Heder, men ind imellem findes der dog ogsaa ret gode Græsgange, hvorfor Faarene drives op i Højlandet om Foraaret for selv at finde Føden der hele Sommeren igennem.

Paa Sydlandet og Sydvestlandet findes de to største og frugtbareste henholdsvis 4000 og 1000 □ Km. store Lavlande, hvor Betingelserne er særlig gode for Landbruget. Nogle Steder, navnlig paa Nordlandet, gaar der store Dale op i Højlandet, der giver Plads for en anselig Bebyggelse, medens de paa andre Steder kun er smaa og trange. Islands Jord er frugtbar, men paa Grund af Landets nordlige Beliggenhed med korte Somre og lange Vintre og det udprægede Øklima er der ikke stor Afveksling i Plantevæksten. Græsplanterne er langt overvejende, men til Gengæld vokser de tættere end i sydligere Lande og giver et udmærket Foder. Derpaa baseres det islandske Landbrug, der kun drives som Græsbrug, med Opdræt af Hornkvæg, Faar og Heste for Øje. Det er Landets Hovederhverv, der føder omkring 40 % af Landets Befolkning.

Landets næstvigtigste Erhverv er Fiskeriet, idet Havet omkring Island er overordentlig rigt paa Fisk, og der findes der nogle af Verdens bedste Fiskebanker. Fiskeriet spiller en stadig voksende Rolle i Landets Økonomi og Fiskerbefolkningen udgør nu omtrent en Femtedel af hele Befolkningen. For nogle Aartier siden blev Fiskeriet udelukkende drevet fra aabne Baade, men efterhaanden er der sket store Forandringer i Fiskeriets Drift, idet det nu for største Delen drives af moderne udrustede Motordæksfartøjer og Damptrawlere. Landets vigtigste Udførselsartikel er Fisk, navnlig Saltfisk, for hvilken Spanien er Hovedmarkedet, men ogsaa frossen Fisk, der sælges til Storbritannien, og Sild, der for største Delen gaar til Sverige.

Industrien har hidtil spillet en ubetydelig Rolle, men den er i stadig Vækst, og i 1920 levede 12 % af Landets Befolkning af den. Den drives for største Delen kun som Haandværk, medens dog nogle større Virksomheder er opstaaet i de senere Aar. Men Landet har for saa vidt Muligheder for med Tiden at kunne blive et Industriland, som det i sine Floder og Vandfald besidder en umaadelig Mængde Vandkraft, hvis samlede Energimængde er anslaaet til 4 Millioner Hestekræfter.

Handel og Samfærdsel er ogsaa Erhverv, der er i stærk Udvikling, og de ernærede i 1920 13 % af Befolkningen. Indtil for kort Tid siden blev en stor Del af Handelen med Udlandet, Skibsfarten mellem Island og Udlandet næsten udelukkende, og Kystfarten til Dels besørget af Udlændinge. Men i den sidste Tid har Islænderne i stigende Grad selv overtaget disse Virksomheder.

Island blev bebygget i Slutningen af det 9. og Begyndelsen af det 10. Aarhundrede. Største Delen af Landnamsmændene var Nordmænd, medens dog en Del kom fra andre Lande, navnlig Irland og Hebriderne. I Aaret 930 blev det organiseret som en Republik, idet Altinget, en Forsamling med lovgivende og dømmende Myndighed, blev oprettet. Med en kort Afbrydelse i den første Halvdel af det 19. Aarhundrede har Altinget gennem alle Forandringer bestaaet som Midtpunktet i den islandske Forfatning, saa at det snart kan fejre sit 1000-aarige Jubilæum. Den islandske Republik havde den Mangel, at der ikke ved Siden af Altinget fandtes nogen udøvende Centralmyndighed eller Regering, der kunde holde de indbyrdes stridende Høvdinger i Ave. Disse Stridigheder medførte, at Islænderne ved Traktat af 1262 gav sig ind under Norges Konge. I 1380 kom Island sammen med Norge under fælles Konge med Danmark. Efterhaanden undergik Landets Forfatning betydelige Ændringer, og Landet tabte mere og mere af sin Selvstændighed, saaledes ved Indførelsen af Reformationen i 1550, Oprettelsen af Monopolhandelen i 1602 (der bestod til 1787) og Indførelsen af Kongens Enevoldsmagt i 1662. Altingets lovgivende Myndighed blev mere og mere indskrænket og faldt efterhaanden helt bort. Da Norge ved Kielerfreden i 1814 blev skilt fra Danmark, blev Island tilbage under dansk Styre. I 1845 blev Altinget, der var blevet ophævet i Aaret 1800, genoprettet som en raadgivende Folkeforsamling. Den sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede og de to første Tiaar af det 20. var Kampen for Selvstyre og Selvstændighed den dominerende Faktor i islandsk Politik. I Aaret 1874, i hvilket Aar et 1000 Aars Jubilæum for Landet første Bebyggelse blev fejret, opnaaede Altinget lovgivende Myndighed i Landets særlige Anliggender, hvortil Finanserne henregnedes. I 1904 blev Regeringens Sæde flyttet fra Danmark til Island, idet Ministeren for Island fik Bopæl i Islands Hovedstad, Reykjavik. Og endelig opnaaede Island fuldstændig Selvstændighed og Anerkendelse som suveræn Stat ved Forbundsloven af 30 Nov. 1918, der var et Resultat af en Forhandling mellem Island og Danmark.

Den islandske Fristat, hvis Organisation i flere Henseender var original, blev Hjemstedet for en mærkelig Literatur, der i Betydning ikke stod tilbage for nogen samtidig Literatur. De islandske Sagaer, Eddadigtene m. m. henregnes af alle blandt Verdensliteraturens klassiske Frembringelser. Denne Literatur har fremfor noget andet gjort Islands Navn kendt videnom og skaffet den lille Nation, der havde fostret den, mange Venner i den lærde Verden. Den har bevaret den lille islandske Nations Selvbevidsthed, og det skyldes til syvende og sidst maaske ogsaa den, at Islænderne saa forholdsvis let trods deres Faatallighed har opnaaet en folkeretlig Selvstændighed.

Det Sprog, den klassiske Literatur blev skrevet paa, lever endnu i Folkets Mund paa Island, hvorfor denne Literatur endnu læses med Lethed af enhver Islænder. Idet Beskæftigelsen med den ikke har været begrænset til et Faatal af Lærde, men altid har været ret udbredt blandt det menige Folk, er Sprogets Enhed og Kontinuitet blevet bevaret. Og den islandske Literatur er ikke, som mange mener, uddød med Ophøret af den klassiske Oldtidsliteratur. Gennem alle Aarhundreder helt ned til Nutiden har Islænderne, trods alle Tilskikkelser og selv i Perioder med det største materielle Forfald, altid været stærkt literært virksomme. Og den Literatur, der nu til Dags udgives paa islandsk, maa kaldes ganske anselig, naar det tages i Betragtning, hvor faatallige Islænderne er, selv om dertil medregnes 20—30,000 Mennesker af islandsk Afstamning i Kanada og De Forenede Stater.

Men den islandske Nation er dog ikke betænkt paa kun at leve sit Liv ved en verdensfjern literær Syslen, og i den sidste Menneskealder er der sket overordenlig store Fremskridt i den materielle Kultur. Da Island fik Raadigheden over sine Finanser i 1874, stod det overordenlig langt tilbage i økonomisk Udvikling. Landbruget og Fiskeriet blev drevet med gammeldags Metoder. Af større Fartøjer fandtes ingen. Vejene var kun Ridestier, og der var ingen Broer over Landets utallige Vandløb undtagen nogle enkelte smaa Træbroer. Der var ingen Fyr langs med Kysterne og ingen Havneanlæg (kun naturlige Havne). Af offentlige Bygninger var der ganske faa. Der var næsten ingen Forbindelse med Udlandet undtagen om Sommeren. Paa alle disse Omraader er der siden sket overordenlig store Forandringer, saa store, at man vistnok kan sige, at der i denne Tid er sket større Fremskridt end i de foregaaende 1000 Aar. Der er blevet gjort betydelige Jordforbedringer. Der er opstaaet en talrig moderne

udrustet Fiskerflaade af Damptrawlere og Motorfartøjer foruden adskillige Handelsdampskibe. Der er blevet bygget over 50 større Fyr foruden adskillige mindre. Der er bygget en moderne Havn i Reykjavik og Anlægsbroer for større Skibe flere Steder. Skibsforbindelsen med Udlandet foregaar hele Aaret rundt med ganske kort Mellemrum. To Tredjedele af Landets Hovedveje er gjort kørbare foruden mange Biveje. Der er blevet bygget en Mængde Broer over Landets største Elve, de fleste af Jernbeton, men nogle af Jern, deriblandt flere Hængebroer. En Telegrafforbindelse med Omverdenen blev oprettet i 1906, og siden er de fleste af Landets Bygder blevne forbundne ved Telefonanlæg.

Ifølge Forbundsloven er Island forbundet med Danmark ved en fælles Konge. Den Overenskomst, som Forbundsloven indeholder, gaar dels ud paa Ligeberettigelse af begge Landes Borgere i begge Landene, dels at af dets Anliggender varetages af Danmark de udenrigske Anliggender og til Dels Fiskeriinspektionen. Men medens Kongefællesskabet forudsættes som stedsevarende, er derimod den Overenskomst, som indeholdes i Forbundsloven, opsigelig fra hver Parts Side, dog ikke før 1940.

Skibsfarten i Krigsaarene.

Det var paa Skibsfartens Omraade Islænderne mest umiddelbart fik Krigstilstandens Indtræden at føle.

Da Efterretningerne om en overhængende Krigsfare naaede Island i Slutningen af Juli Maaned 1914, nærede man Frygt for, at Skibsforbindelsen mellem Island og Udlandet vilde blive afbrudt, saaledes at Landet vilde komme til at lide Mangel paa udenlandske Nødvendighedsartikler. Denne Frygt viste sig at være overdreven, for saa vidt Krigen i Begyndelsen ikke foraarsagede nogen væsentlig Afbrydelse af Skibsfarten paa Island, men den medførte dog betydelig Forstyrrelse af den. Rutefarten mellem Danmark og Island og Norge og Island blev opretholdt, men med betydelige Forsinkelser, fordi Skibene ofte blev standset af engelske Krigsskibe og undertiden bragt ind til engelske Havne til videre Undersøgelse. Naar Skibene skulde anløbe Leith paa Vejen mellem Danmark og Island, blev Opholdet der af meget længere Varighed end før, hvorfor disse Anløb saa vidt muligt blev undgaaet.

For at undgaa Forsinkelse paa Grund af Undersøgelse angaaende Tilstedeværelsen af tyske Varer begyndte Ruteskibene, der

gik mellem Danmark og Island, at nægte Modtagelse af tysk Fragtgods til Island og fik for hver Rejse en Attest fra det engelske Konsulat i Kobenhavn om, at de ikke medførte tyske Varer. Da blev de tyske Varer sendt over Norge, idet det oftere lykkedes for de norske Ruteskibe at slippe forbi de engelske Vagtskibe. Men i Slutningen af 1915 nægtede disse ogsaa at modtage tyske Varer til Island, hvorefter saa godt som al Indforsel af tyske Varer til Island ophørte, med Undtagelse af den lille Smule, som blev indfort i Pakkepost.

I Begyndelsen af 1915 lod Englænderne bekendtgore gennem det engelske Konsulat i Reykjavik, at alle Skibe, der gik fra Island til Udlandet, maatte anløbe en britisk Havn paa Udrejsen, og at Undladelse heraf vilde kunne medføre et Udforselsforbud af Kul fra Storbritannien til Island, eller at islandske Skibe vilde blive udelukkede fra at faa Bunkerkul i Storbritannien paa Vej fra eller til Island. Den islandske Regering saa sig nødt til at offentliggøre dette Budskab med Paalæg om, at det maatte blive efterkommet.

Undertiden konfiskerede Englænderne Varer, som Skibene medførte. De har vel nok faaet fat i nogle tyske Varer, medens der endnu var Udførsel fra Tyskland til Island, men det var dog kun Smaating. Derimod blev undertiden islandske Produkter, som skulde til Danmark, konfiskerede, idet Englænderne var bange for, at de vilde blive genudforte til Tyskland. Saaledes forholdt det sig med nogle Partier af Fisk, Uld og Heste. En Del af Varerne blev senere frigivet, men hvad Englænderne beholdt, betalte de med Priser, som de fandt passende.

Indtil Slutningen af 1915 blev kun Ladningen undersøgt, men Posten ikke rørt. Men i December 1915 blev al Pakkepost, som et af Ruteskibene medforte til Island, beslaglagt i Leith til Undersøgelse. Efter lang Tids Forløb blev den i stærkt beskadiget Tilstand sendt op til Island med en islandsk Trawler. Kort efter blev Pakkeposten paa Vejen fra Danmark til Island ogsaa beslaglagt i Skotland, og derefter skete dette ret hyppigt, men den blev sædvanlig ordentlig behandlet, saa at dette ikke gjorde anden Fortræd end Forsinkelse af Posten, idet den maatte vente paa næste Skibslejlighed.

I April Maaned 1916 begyndte Englænderne at tage Brevposten for at undersøge den. Dette gentog sig nogle Gange, men i den folgende Maaned kom der en Overenskomst i Stand mellem den danske og den engelske Regering om, at Brevposten mellem

Danmark og Island ikke fremtidig skulde være Genstand for Undersøgelse. Men allerede før var man blevet enig om, at Pakkeposten fra Danmark til Island blev undersøgt i København før Afrejsen derfra ved Funktionærer fra det engelske Konsulat. Derefter fik Posten Lov til at være i Fred i nogen Tid. Men i Efteraaret 1916 begyndte Englænderne igen at beslaglægge Pakkeposten med Ruteskibene i Leith, hvilket gentog sig næsten ved hver Rejse.

Kontrollen fra Englændernes Side med Indførselen og Udførselen til og fra Island foraarsagede overordentlig store Forsinkelser for de Skibe, der besørgede Fragtfarten mellem Island og Udlandet. De maatte ligge flere Dage, ja endog Uger i britiske Havne og undertiden hændte det sig, at de blev opbragt igen, efter at de havde været undersøgt i britisk Havn.

De Skibe, som blev opbragt af Englænderne, var sædvanlig enten paa Rejse fra Island til Udlandet eller omvendt. Men det hændte sig dog, at Skibe, der var paa Vej fra en Havn til en anden paa Island, blev tagne af Englænderne og bragt til Skotland. I Juli 1916 skulde saaledes den norske Postdamper Flora fra Reykjavik til Nordlandet for derfra at sejle til Norge. Foruden en Ladning Fisk og Tran, som skulde til Norge, medbragte den over 100 Arbejdere fra Sydlandet, som skulde til Øst- og Nordlandet, idet Sildefangstsæsonen forestod der. Men undervejs blev den udenfor Sydlandet standset af en engelsk Trawler og beordret til Lerwick. Efter to Dages Ophold der blev Skibet ført til Leith, hvor Ladningen blev udskibet, hvorefter Skibet sejlede til Norge, medens de islandske Arbejdere blev tilbage i Leith ventende paa næste Skibslejlighed til Island. I Slutningen af Maaneden kom de saa tilbage op til Østlandet, hvortil den engelske Regering havde betalt Billet for dem, men de, som skulde til Nordlandet, naaede først dertil med over 3 Ugers Forsinkelse.

Indtil Slutningen af Aaret 1916 blev der ikke lagt andre Hindringer i Vejen for Sejladsen til og fra Island end Kravet om Undersøgelse af Skibene i engelsk Havn, hvad der vel medførte Forsinkelser og forskellige andre Genvordigheder, men ikke nogen væsentlig Indskrænkning i Skibsfarten. Antallet af Skibsanløb fra Udlandet var endog større i 1915 og 1916 end i 1914, men Tonnagen gik noget tilbage, idet Sejlskibene kom til at spille en meget storrre Rolle end før, da de nu i højere Grad blev taget i Brug paa Grund af de høje Fragter.

Men da Tyskerne den 1. Februar 1917 erklærede den uindskrænkede Undervandsbaadskrig og truede med at skyde ethvert Fartøj i Sænk, der kom i Nærheden af Storbritannien, bevirkede det, at al Sejlads mellem Island og det øvrige Europa standsede for nogen Tid. Ruteskibene, der gik mellem Danmark og Island, af hvilke 3 ved den Tid befandt sig i København, medens 2 var oppe ved Island, maatte blive hvor de var paa Grund af Englændernes Krav om Anløb af britisk Havn, thi man vilde ikke risikere Forsøg paa at bryde den tyske Blokade blot for at lade Ladningen undersøge af Englænderne. Udsigterne med Hensyn til Landets Vareforsyning var derfor alt andet end lyse. Endelig lykkedes det at faa den engelske Regerings Tilladelse til at 2 af de 3 Ruteskibe, der var i København, sejlede direkte til Island uden Anløb i britisk Havn. Da de ankom i Midten af April Maaned havde der ikke været nogen Skibsforbindelse mellem Island og de skandinaviske Lande i næsten 3 Maaneders Tid. En Maaned senere fik endelig den tredje Rutebaad, der opholdt sig i København, den samme Tilladelse. Men Tilladelsen gjaldt kun denne ene Rejse, hvorfor Skibene derefter blev oppe ved Island og nu blev sat i Fart mellem Island og Amerika. Senere blev dog Dispensation for Anløb i britisk Havn ogsaa givet for adskillige Fragtskibe, med hvilke der blev indført til Island en Mængde Varer fra Danmark, men de fik ikke Lov til at medtage nogen Post. Som Følge af Besejlingsvanskelighederne sank dog Antallet af Skibsanlob fra Udlandet til Island i Aaret 1917 ned til $^2/_5$ af foregaaende Aars, og Tonnagen til under Halvdelen.

Allerede i Krigens Begyndelse, da man nærede Frygt for, at Skibsforbindelsen med Europa vilde blive afbrudt, blev der af den islandske Regering sendt Skib til Amerika for at hente forskellige Nødvendighedsartikler derfra. Denne Forbindelse med Amerika blev vedligeholdt i de paafølgende Aar, ved Fragtskibe, lejede af Regeringen, ligesom ogsaa de islandske Ruteskibe, der ellers gik i Fart mellem Danmark og Island, en Gang imellem blev sendt til New York. Indførselen til Island fra de Forenede Stater gik saaledes op fra noget over $^1/_2$ Mill. Kr. i 1914 til godt 1 Mill. Kr. i 1915 og omtrent 3 Mill. Kr. i 1916.

Men da Skibsforbindelsen med de skandinaviske Lande blev afbrudt i Begyndelsen af 1917, forsogte man at forøge Tilførslerne fra Amerika. Regeringen havde allerede ét Fragtskib i Fart dertil, men lejede nu ogsaa et andet. Det var dog forbundet med adskillige Vanskeligheder at faa Skibene ladede, idet Varer vanskelig

kunde faas til Udførsel, da man hvert Øjeblik ventede, at Staterne vilde indtræde i Krigen. Endelig var det lykkedes at faa begge Skibene ladede, og de var rejsefærdige i Begyndelsen af April Maaned. Men paa Grund af, at de Forenede Stater netop ved den Tid traadte ind i Krigen, fik Skibene ikke Rejsetilladelse, men blev holdt tilbage i 1½ Maaned, indtil de endelig fik Lov til at slippe sent i Maj Maaned. Denne Forsinkelse foraarsagede meget store Omkostninger og overordentlig Fordyrelse af Varerne, men endnu værre var det, at den Ladning Petroleum, som det ene af Skibene medførte, først kom i Slutningen af Fiskesæsonen, og flere Motorbaade havde ikke kunnet drive Fiskeri paa Grund af Mangel paa Petroleum.

Paa Grund af Vanskelighederne ved at skaffe Varer fra Amerika blev der af Regeringen i Maj Maaned 1917 udsendt en Handelskonsulent til New York for at virke for hurtig Ekspedition af de islandske Skibe og for at skaffe Udførselstilladelse for Varer til Island. Et Par Maaneder senere blev ogsaa en anden Repræsentant sendt derhen, medens man allerede i 1916 havde sendt en Repræsentant til London med en lignende Opgave. Islands Dampskibsselskab satte begge sine Skibe i Fart mellem Island og Amerika, og Regeringen havde desuden 3 Skibe i Fart dertil. Der var saaledes et betydeligt Samkvem med Amerika, men Skibene maatte ofte vente lang Tid paa Ekspedition i New York, og det medførte ogsaa betydelige Forsinkelser, at Skibene baade for ind- og udgaaende maatte anløbe Halifax til Undersøgelse. Det var først ud paa Aaret 1918, at der kunde opnaas Dispensation fra den Bestemmelse.

Størst var Vanskeligheden ved at faa Kul og Salt fra Storbritannien paa Grund af Undervandsbaadsfaren, og der var i Foraaret 1917 en betydelig Mangel paa disse Varer baade for Fiskeriet og Skibsfarten. Regeringen lejede 4 Skibe til at udføre Rejser til England, men i Juli Maaned blev 3 af dem skudt i Sænk af tyske Undervandsbaade. Ved samme Tid blev ogsaa det norske Ruteskib, der opretholdt Rutefart mellem Norge og Island, skudt i Sænk i Nærheden af Storbritannien paa Vejen fra Norge til Island. Derefter ophørte ganske Rutefarten mellem Norge og Island. Flere Skibe blev ogsaa ved denne Tid skudt i Sænk for Islænderne foruden nogle Skibe, som senere var bleven engageret til Islandsfart. I Løbet af Sommeren lykkedes det dog at faa flere Fragtskibe ladet med Kul og Salt fra England, men adskillige blev skudt i Sænk af tyske Undervandsbaade paa Vejen til Island.

Al Post mellem Island og Udlandet maatte gaa over England. De Skibe, som gik til Amerika maatte i Begyndelsen ikke medtage Post og senere kun paa den Betingelse, at den blev undersøgt i Halifax. Heller ikke med de Skibe, som gik til Danmark eller Norge uden Anløb i Storbritannien, maatte der sendes Post, medmindre den forinden var blevet censureret i England. Dette vedblev indtil i Juli 1919, da Tyskerne havde underskrevet Fredstraktaten. Paa Grund af disse Indskrænkninger svandt Postforsendelserne ind til en Ubetydelighed, og Pakkeposten forsvandt næsten fuldstændig, med Undtagelse af hvad der fra Tid til anden blev befordret mellem Storbritannien og Island. Efter at Rutefarten mellem Danmark og Island var ophort, foretog det danske Fiskeriinspektionsskib ved Island nogle Rejser mellem Danmark og Island med Passagerer og Regeringspost, hvilken var den eneste Postforsendelse, som maatte befordres mellem Island og Udlandet uden først at være blevet censureret i Storbritannien.

I Begyndelsen af 1918 blev Rutefarten mellem Danmark og Island genoptaget af et Skib, som den danske Regering lejede dertil. Det var det eneste Ruteskib, som gik mellem Danmark og Island, indtil Freden blev sluttet, men det fik ikke Lov til at medbringe Post. Efter Fredsslutningen i 1919 blev flere danske Skibe satte i Rutefart mellem Danmark og Island, ligesom det islandske Dampskibsselskabs Skibe genoptog Farten til Danmark og Skotland, og det norske Selskab, som før havde drevet Rutefart mellem Norge og Island, genoptog denne. Farten paa Amerika ophørte ikke straks, men aftog meget og forsvandt næsten helt i Lobet af de nærmeste Aar, idet Skibsfarten igen faldt i de gamle Lejer.

I Tiden før Krigen var det næsten udelukkende udenlandske Skibe, der besørgede Fragtfarten mellem Island og Udlandet, og det samme var Tilfældet med Størstedelen af Kystfarten. Men i 1913 begyndte der en Agitation for Oprettelse af et indenlandsk Dampskibsselskab, der kunde danne Modvægt mod de udenlandske Selskaber, der opretholdt Rutefart til Island, og for at tilvejebringe en Konkurrence, som formentlig savnedes. Foretagendet blev anset for en patriotisk Opgave, og for at faa saa mange med som muligt lød Aktierne paa ganske smaa Belob. Tilslutningen blev ogsaa meget almindelig, ikke alene i selve Island, men ogsaa blandt Islænderne i Amerika, der saaledes mente at understøtte deres Moderlands Selvhævdelse, ligesom ogsaa den islandske Regering ifølge Lovhjemmel blev Aktionær i Selskabet.

Selskabet blev oprettet i Januar Maaned 1914. Det lod bygge i Danmark to Passagerskibe, der var bestemte til Fart mellem Island og Udlandet. De var begge under Bygning, da Krigen brød ud, hvorfor Leveringen af dem blev noget forsinket. Det ene blev sat i Fart i April 1915, det andet i Juni Maaned samme Aar.

Selskabets Drift blev fordyret paa Grund af Krigen, idet baade Prisforhøjelsen paa Kul- og Krigsforsikringen medførte en betydelig Udgiftsforøgelse, men navnlig blev de langvarige Ophold i britiske Havne meget følelige. Paa den anden Side blev Indtægterne ogsaa større end ventet, endskønt Fragterne i Begyndelsen var de samme som før Krigen, men Efterspørgselen efter Tonnage var saa stor, at al Plads i Skibene var bestilt for flere Rejser i Forvejen, hvilket baade havde sin Grund i Mangelen paa Fragtskibe og Selskabets Undladelse af at forhøje Fragterne.

I Selskabets første Aar foretog det ene af dets Skibe en Rejse til Amerika (New York) i Stedet for til Leith og København. Paa denne Rejse var Fragten noget højere, hvorfor ogsaa Udbyttet blev noget større end af Rejserne til Danmark. I Efteraaret 1916 gjorde begge Selskabets Skibe en Rejse til Amerika. Men i Aarene 1917 og 1918 og i det første Aar efter Krigen sejlede Selskabets Skibe udelukkende mellem Island og Amerika. Men derefter genoptog det Farterne til Danmark og Skotland.

I Aaret 1916 blev Selskabets Kapital forøget ved Tegning af nye Aktier, saaledes at Aktiekapitalen kom op paa 1,7 Mill. Kr. Indtil 1919 forøgedes stadig Selskabets Udgifter, men Indtægterne gik dog endnu mere op, saaledes at Selskabets Fortjeneste var stadig voksende og det til Trods for, at Selskabet i Krigsaarene slet ikke benyttede sig til det yderste af Konjunkturerne til Forhøjelse af Fragterne, idet Selskabet mente at skylde Publikum det Hensyn ikke at fordyre Varetransporten mere end nødvendigt. Efter 1919 blev Forholdene for Selskabet meget vanskeligere. Medens Udgifterne vedblivende voksede i et Par Aar og derefter har været nogenlunde konstante, har Indtægterne været aftagende, indtil en mindre Opgang har vist sig i de sidste Aar. Medens Selskabet saaledes udbetalte Aktionærerne 4 % i Udbytte i det første Aar, de to næste 7 % og de 3 paafølgende 10 %, saa har de siden 1920 ikke faaet udbetalt nogen Dividende. Men Selskabet har dog aldrig arbejdet med Tab og det har i alle de Aar, det har bestaaet, søgt at betrygge sin Fremtid. I dets første 10 Aar blev saaledes omtrent $^1/_5$ af Selskabets samlede Udbytte benyttet

til Nedskrivning af Selskabets Værdier. Det har ogsaa efterhaanden udvidet sin Virksomhed. I 1921 blev dets Flaade forøget til 3 Skibe og i 1927 er der blevet tilføjet det 4. med en betydelig Støtte fra Statskassen, idet det er forsynet med tidssvarende Køleanlæg for at muliggøre Udførsel af Fisk og Kød i frisk Tilstand i Stedet for nedsaltet. Endelig købte Selskabet det 5. Skib i Slutningen af 1927.

Da Regeringen i de første Krigsaar begyndte at give sig af med Landets Vareforsyning, benyttede det til de Varetransporter, som det selv paatog sig, lejede udenlandske Skibe. Men denne Udvej var forbundet med betydelige Ulemper, idet Lejebeløbene var overordentlig høje, og Skibene ofte daarligt udrustede og uegnede til de dem tiltænkte Transporter. Desuden blev det, efterhaanden som Farerne for Skibsfarten voksede, stadig vanskeligere at opdrive Lejeskibe. Det blev derfor besluttet ved to Love af 27. Januar 1917 at bemyndige Regeringen til at købe Dampskibe til Varetransport mellem Island og Udlandet, ligesom ogsaa et Skib til Kystfarten. I Henhold dertil købte Regeringen 3 Dampskibe, hvoraf et udelukkende til Kystfarten. Skibene var meget dyre, kostede alle tre tilsammen ca. $3^1/_2$ Mill. Kr. Det var derfor ikke at vente, at der vilde tjenes meget paa deres Drift, men det var heller ikke finansielle Motiver, der ledte til denne Foranstaltning, men derimod Ønsket om større Herredømme over Vareforsyningen og mere Uafhængighed overfor andre Lande med Hensyn til den. Resultatet af denne Landets Rederivirksomhed blev da ogsaa i det Hele taget tabbringende. I Krigsaarene, medens Fragterne var høje, vejede vel Fortjenesten paa Udenlandsfarten Tabet paa Kystfarten op, men i de paafølgende Aar, da Fragterne gik ned igen, blev der ogsaa Tab paa Udenlandsfarten. Da de Forhold, som havde ført til Indkøbet af Skibene, var blevet ændrede efter Ophøret af Krigen, saa blev det ene af Regeringens Skibe, der gik i Fart mellem Island og Udlandet, i 1923 solgt med betydeligt Tab, medens det andet først blev solgt i Slutningen af Aaret 1927. Kystfarten blev vedblivende opretholdt med et Skib for Statskassens Regning, idet det bliver anset for Regeringens Pligt at sørge for de bedst mulige Kommunikationer mellem Landets forskellige Pladser, uden Hensyn til, at en saadan Fart ikke svarer Regning.

Handel og Vareforsyning.

Krigsudbrudet i 1914 faldt midt i Altingssamlingen Da der indløb Efterretning om, at Krigen var umiddelbart forestaaende, mente man, at det var nødvendigt at gøre ekstraordinære Foranstaltninger til Forebyggelse af Mangel paa udenlandske Nødvendighedsartikler. Der blev i Hast vedtaget en Løv, der gik igennem alle Behandlinger i begge Altingets Afdelinger paa en øg samme Dag øg umiddelbart derefter telegraferet til Køngen, der stadfæstede den med sin Underskrift den 1. August. Løven bemyndigede Regeringen til før Landskassens Regning at gøre Indkøb i Udlandet af passende Førsyninger af Nødvendighedsartikler. Til Bestridelse af de hermed førbundne Udgifter blev Regeringen bemyndiget dels til Optagelse af Laan dels til at standse Udførelsen af førskellige øffentlige Arbejder. Endvidere blev Regeringen bemyndiget til at førbyde Udforsel af Nødvendighedsartikler øg til at ekspropriere dem, i Fald det blev nødvendigt. I Henhøld dertil blev der den 3. August udstedt et Udførselsførbud før alle indførte Nødvendighedsartikler, undtagen Kul øg andre Skibsførnødenheder, hvilket døg ikke køm til at faa nøgen praktisk Betydning.

Efter nogen Vanskelighed lykkedes det Regeringen at faa lejet et nørsk Fragtskib, søm blev sendt til Amerika (New Yørk) med et Parti Sild og Uld i Begyndelsen af September Maaned. Det vendte først tilbage i Midten af Oktøber medbringende Kørnvarer, Kaffe øg Petrøleum, søm var blevet indkøbt for Landskassens Regning. Varerne blev derefter fortrinsvis sølgt til de kømmunale Raad ude paa Landet. Endvidere blev der før Landskassens Regning gennem islandske Kommissionærer indkobt nøgle Skibsladninger af Kul øg enkelte andre Nødvendighedsartikler. Disse Varepartier blev ikke sølgt med det samme, men hengemt. Først da der i Januar Maaned (1915) var blevet stør Mangel paa Kul i Reykjavik, begyndte man at sælge ud af Landskassens Kulførsyninger i ganske smaa Partier, før at de kunde strække længere til.

Det viste sig snart, at man ikke behøvede at frygte før, at de Varer, der tiltrængtes, ikke kunde faas fra de Lande, hvør man var vant til at købe dem. Vel var der i Danmark Udførselsforbud paa forskellige Nødvendighedsartikler, men det gjaldt ikke før Island, øg fra Størbritannien kunde Varer udføres til Island allerede fra Begyndelsen af September Maaned. Den største Hin-

dring for Importen var Vanskeligheden ved at faa Fragtskibe lejede, idet Eftersporgselen efter saadanne steg overordentlig efter Krigens Udbrud Men da man var bange for, at Sejladsen muligvis vedblivende ikke kunde opretholdes, sogte man at forsyne sig saa godt man kunde. Følgen blev, at Indførselen trods alle Vanskeligheder aftog saare lidt i Mængde efter Krigens Udbrud, og i 1916 gik den endog betydelig op. Sætter man Indførselsmængden i 1914 lig 100, saa var den i 1915 97 og i 1916 116. Udforselsmængden gik ogsaa op i Krigens forste Tid, hvortil bidrog en meget stor Prisstigning paa Udførselsvarerne. Sættes Udforselsmængden i 1914 lig 100, saa var den 112 i 1915 og 100 i 1916.

I Efteraaret 1914 sendte Englænderne en Consul missus til Reykjavik for at holde Øje med Islands Handel og holde Englænderne underrettet, men straks ved Krigens Udbrud havde de indfort en fuldstændig Kontrol med Telegrafforbindelsen mellem Island og Danmark, idet den gaar over Skotland. Det blev nu ikke tilladt at sende Code-Telegrammer, og Telegrammer paa andre Sprog end Engelsk og Fransk blev overhovedet ikke befordret.

I Slutningen af Marts Maaned 1916 underrettede den engelske Regering den islandske om, at den vilde forhindre, at Varer fremtidig blev sendt fra Island til de nordiske Lande eller Holland. Ved samme Tid blev et Saltskib, der anløb Storbritannien paa Vejen fra Spanien til Island, holdt tilbage indtil Ejerne af Ladningen havde underskrevet en Erklæring om, at intet af Ladningen vilde blive genudført til Storbritanniens Fjender eller til de nordiske Lande eller Holland, og at de Varer, som Saltet blev anvendt til, ikke skulde sælges til andre end dem, som den engelske Konsul i Reykjavik gav sit Samtykke til. For Brud paa denne Aftale skulde der betales høje Bøder, og der skulde gives den engelske Konsul i Reykjavik Adgang til de paagældendes Handelsbøger, for at han kunde overbevise sig om, at Betingelserne blev opfyldt. Alle de, som fik Kul, Salt eller Fiskemballage fra Storbritannien maatte nu underskrive lignende Erklæringer, og disse blev endog efterhaanden saa omfattende, at de gjaldt alt Kul, Salt eller Emballage, som Underskriveren havde eller maatte faa i Hænde. Herved blev Udførselen til de nordiske Lande, der hidtil havde aftaget næsten Halvdelen af hele Udførselen, saa godt som helt stoppet. Desuden var det forbundet med betydelige Vanskeligheder at faa Udførselstilladelse for Nødvendighedsartikler fra Storbritannien, navnlig Fiskeredskaber. Den

islandske Regering forsøgte derfor at faa en Overenskomst i Stand med Storbritannien om den udenlandske Handel. Og i Slutningen af Juni Maaned blev det offentliggjort i Island, at en saadan Overenskomst var kommet i Stand om Salget af de islandske Produkter, og at ingen Skibe vilde blive ekspederede fra Island, medmindre de forpligtede sig til at anløbe en britisk Havn. Paa den anden Side vilde Englænderne tillade Udførsel til Island af hvad der behøvedes af Kul, Salt, Fiskeredskaber, Sukker, Kaffe, Medicin og andre Nødvendighedsartikler, og de vilde ikke hindre Udførsel fra Island til andre end til deres Fjender i Krigen, samt de nordiske Lande og Holland (med en vis Undtagelse for Varer til Danmark til Forbrug i selve Landet). Men hvis der ikke kunde faas Marked for de islandske Produkter undtagen i disse Lande, saa skulde Englænderne kobe dem for en bestemt Pris, der til at begynde med blev fastsat med Gyldighed til Udgangen af Aaret 1916.

Ved en provisorisk Lov af 24. Maj 1916 var der givet Regeringen Bemyndigelse til at gøre Foranstaltninger til at sikre Indførselen til Island, og i Henhold dertil blev det nu forbudt at udføre nogen Ladning fra Island i andre Skibe end dem, som skulde anløbe en britisk Havn paa Vejen (medmindre Skibet skulde direkte til Amerika), og Skibsføreren skulde give en skriftlig Erklæring derom. Englænderne var dog ikke tilfredse med denne Ordning, men forlangte, at Regeringen ligefrem skulde forhindre, at nogen Varer blev ekspederet fra Island til Storbritanniens Fjender eller til de nordiske Lande, eller Holland, uden at der forinden blev givet Englænderne Adgang til at købe dem for den i Overenskomsten fastsatte Pris. Og for at understrege dette Krav tilbageholdt Englænderne et Skib med en Ladning Kul til den islandske Regering og to andre Skibe, der var paa Vej fra Norge til Island med tomme Sildetønder, hvad der var meget ubelejligt, da Sildefangsten var meget rigelig. Der blev derfor i Slutningen af Juli Maaned af Regeringen udstedt et Forbud mod at lade Skib i islandsk Havn med Fisk og Fiskeprodukter, deriblandt Sild, Sildemel og Sildeolie, Uld, Faareskind og Saltkod, bestemt for Storbritanniens Fjender, de nordiske Lande eller Holland, medmindre Englænderne forinden havde afstaaet fra Forkøbsretten dertil.

Nogle af de islandske Aviser gav Udtryk for Misfornøjelse med denne Overenskomst, navnlig over, at de fastsatte Priser var for lave. Forøvrigt blev der givet nogle Dispensationer fra Ud-

forselsforbudet til de nordiske Lande, saaledes for en stor Del af Sildeproduktionen til Levnedsmiddelkommissionen i Sverig og for største Delen af det saltede Kod til Norge.

I Januar 1917 blev der sendt en Kommission paa 5 Medlemmer til England for at forhandle med den britiske Regering om Salget af Landets Produkter i Aarets Lob. Resultatet af denne Forhandling blev, at Prisen paa Fisk og Sild blev forhøjet, men dog ikke i Forhold til Forøgelsen af Produktionsomkostningerne, der voksede meget, navnlig paa Grund af den kolossale Prisstigning paa Kul og Salt. Ved den sluttede Overenskomst sikrede Englænderne sig Forkobsret til alle Landets Produkter til en fast Pris med Undtagelse af 20,000 Tønder Saltkod, som det blev tilladt at udføre til Norge.

Denne Overenskomst gjaldt til Udgangen af Aaret 1917. Nye Forhandlinger blev dog ikke paabegyndt for end i Marts Maaned 1918. Indtil Afslutningen af den nye Overenskomst var der næsten ingen Skibsforbindelse med Storbritannien, hvad der bevirkede store Vanskeligheder for Landets Vareforsyning. Navnlig blev der følelig Mangel paa Salt til Fiskeskibene, idet flere Saltskibe, der skulde til Island, blev holdt tilbage i Storbritannien, nogle i flere Maaneder. I de to foregaaende Aar blev der forhandlet med Englænderne alene, men denne Gang blev der forhandlet med Repræsentanter for de 4 Entente-Stormagter (England, Frankrig, Italien og de Forenede Stater). Overenskomsten, der blev sluttet i Maj Maaned efter 2 Maaneders Forhandlinger, var ogsaa mere vidtgaaende end de foregaaende, idet den ikke alene omfattede Udførselen fra Island, men ogsaa Indførselen dertil. Islænderne forpligtede sig til at tilbyde Ententens Repræsentant i Island alle de islandske Produkter, der ikke skulde bruges i selve Landet. En begrænset Udførsel af Heste til Danmark blev dog tilladt, og senere frafaldt Ententemagterne Forkøbsretten til Silden, der blev udført til Sverig, og til Faarekødet, der blev udført til Norge. Paa den anden Side lovede Ententemagterne at fremme Indførselen til Island af Nødvendighedsartikler. Der blev i Overenskomsten fastsat bestemte Rationer af de vigtigste Nødvendighedsartikler, som Island skulde faa. Ententemagternes Regeringer forpligtede sig til at sælge til den islandske Regering et bestemt Antal Tons af Kornvarer, Kul, Petroleum og Benzin.

Som Følge af Overenskomsten blev der af Regeringen nedsat to Kommissioner henholdsvis for Indforselen og Udforselen. Ved Anordning af 11. Juni 1918 blev det forbudt at importere Varer

uden Importkommissionens Tilladelse, og da Importen af forskellige Varer ifølge Overenskomsten var begrænset til et bestemt Antal Tons, blev den Fremgangsmaade benyttet, at den tilladte Import blev fordelt mellem Importorerne i Forhold til den Mængde de i foregaaende Aar havde importeret af hver enkelt Artikel. Undtagne fra Importkommissionens Myndighed var kun Kornvarer, Sukker, Kul, Petroleum og Benzin, idet Regeringen forbeholdt sig Eneret til Import og Salg af disse Varer.

Eksportkommissionen forestod Salget af de islandske Produkter i Henhold til Overenskomsten. Ved en Anordning af 11. Juni 1918 blev alle Producenter og Handlende forpligtede til at tilbyde Eksportkommissionen til Salg alle deres Beholdninger af de vigtigste Eksportartikler (Fisk, Sild, Tran, Rogn, Fiskemel, Kød, Uld og Faareskind) af samme Aars Produktion, der ikke skulde bruges i selve Landet, men umiddelbart forinden var det samme ogsaa blevet paabudt med Hensyn til Uld og Fisk af foregaaende Aars Produktion. Hvis Ejerne ikke vilde sælge Varerne til den fastsatte Pris, skulde de eksproprieres. Skønt man var meget utilfreds med den Pris, som blev betalt i Henhold til Overenskomsten, saa fandt man sig alligevel deri, og alle Produkterne blev frivilligt solgt, undtagen den lagrede Uld fra foregaaende Aar, der blev eksproprieret.

Overenskomsten skulde gælde fra 1. Maj 1918 til 1. Maj 1919, men fra Udgangen af Aaret 1918 blev det ikke længer forlangt fra Ententens Side, at Importen til Island skulde rationeres. I Januar 1919 blev baade Import- og Eksportkommissionen ophævet. Importen blev frigivet med Undtagelse af de Varer, som Regeringen selv importerede, og som først blev frigivet senere, for at Statskassen ikke skulde lide Tab paa sine Beholdninger ved forventet Prisfald. Fra 1. Juli 1919 blev Udførselen frigivet for alle Varer, undtagen Heste, som Regeringen selv besorgede.

Ud paa Aaret 1919 begyndte efterhaanden Skibsforbindelsen med Udlandet at komme i normale Spor igen. Om Foraaret 1919 blev de udsendte Handelskonsulenter i New York tilbagekaldte, idet det ikke længer var forbundet med nogen væsentlige Vanskeligheder at faa Varer derfra. I Juli Maaned 1919 ophørte Englændernes Censur af Telegrammer mellem Island og Udlandet, som de havde udøvet hele Tiden siden Udbrudet af Krigen.

Handelen begyndte nu efterhaanden at vende tilbage til de gamle Lejer. Før Krigen havde Handelen med de Forenede Stater spillet en ganske ringe Rolle, men i Krigsaarene kom den til at

spille en stadig voksende Rolle, og i de sidste Krigsaar (1917 og 1918) fik Landet endog omtrent en Tredjedel af hele sin Indførsel fra de Forenede Stater. Ogsaa i de nærmeste Aar derefter er Indførselen fra de Forenede Stater betydelig, men dog stadig aftagende. I 1919 kom saaledes omtr. 1/4 af Indførselen derfra, og i 1920 15 %, men i 1921 kun 8 %, i 1922 6 % og i 1923 endog kun 2 %. Med Hensyn til Udførselen kom de Forenede Stater ikke til at spille nogen væsentlig Rolle undtagen i 1918, da Staterne sammen med de andre Ententemagter afsluttede en Handelsaftale med Island. I det Aar overtog de Forenede Stater 15 % af Islands Udførsel, idet Størstedelen af Faareskinds- og Uldudførselen gik dertil.

I Krigsaarene blev Storbritannien Hovedaftageren af de islandske Produkter, hvilket var en Følge af Handelsaftalerne mellem den britiske og den islandske Regering. Storbritanniens Andel i den islandske Udførsel gik saaledes op fra 14 % i Aarene 1914 og 1915 til over 40 % i Aarene 1916 og 1917 og endog til næsten Halvdelen i 1918. Men allerede i 1919 falder Storbritanniens Andel igen ned til 18 %. Med Hensyn til Indførselen derfra sker der derimod ikke nogen videre Forandringer. Omtrent en Tredjedel af Islands Indførsel kommer sædvanlig derfra, og dette Forhold har bestaaet nogenlunde gennem hele Krigstiden, dog med nogen Nedgang i 1917 efter Begyndelsen af den uindskrænkede Undervandsbaadskrig, da man for Alvor vendte sig til Amerika.

Blandt Islands Handelsforbindelser før Krigen var Danmark absolut Nr. 1 baade med Hensyn til Indførsel og Udførsel, hvad der stemte godt med Islands politiske Forhold til Danmark, og den historiske Udvikling. I Aarene lige før Krigen leverede Danmark omtrent 2/5 af Islands Indførsel og aftog ligeledes henimod 2/5 af dets Udførsel. Men heri gjorde Krigen et stort Afbræk. Vel beholdt Danmark omtrent sin Andel af Indførselen til Island lige til Krigens sidste Aar, da der paa Grund af Forbindelsen med Amerika mærkes en betydelig Nedgang. Men derefter gaar det opad igen, samtidig med at Indførselen fra Amerika gaar tilbage, og i 1921 har Danmark fuldstændig genvundet sin Position paa det islandske Marked. Med Hensyn til Islands Udførsel til Danmark gaar det derimod anderledes. I de første Aar af Krigen holder den sig paa det gamle Niveau, men i 1916 sker der en meget stor Indskrænkning i den paa Grund af Handelsaftalen med Storbritannien, og 1917 og 1918 svinder den ind til

en Ubetydelighed. Vel retter den sig noget efter Krigen, men naar ikke engang halvvejs op til Førkrigsniveauet.

I Stedet for Danmark er Spanien nu blevet langt den vigtigste Køber af den islandske Eksport. Dertil gaar Hovedmassen af den vigtigste islandske Eksportartikel, Klipfisken. Det gjorde den vel ogsaa før Krigen, men for en stor Del gennem danske Hænder. Men i dette Forhold er der sket en Forandring. Da Spanien som neutralt Land, uden Grænse op til Ententens Fjender, ikke var blandt de Lande, som Storbritannien ved Handelsaftalerne søgte at udelukke fra den islandske Eksport, saa blev Handelsforbindelsen dermed ikke alene vedligeholdt, men stadig udvidet gennem hele Krigsperioden, og direkte Handelsforbindelser afløste i stigende Grad de tidligere indirekte. Da endvidere Eksporten af Klipfisk i Efterkrigsaarene er vokset overordentlig meget, saa er Spaniens Andel i Islands hele Eksport gaaet op fra omtr. 15 % ved Krigens Begyndelse til over 1/3 siden 1920.

Indtil Telegrafforbindelsen med Omverdenen kom i Stand i 1906 var den indenlandske Handel næsten kun Detailhandel, medens saavel Indkøbet af de udenlandske Varer som Salget af de islandske Produkter foregik ved udenlandske, fortrinsvis danske Grossereres og Kommissionærers Mellemkomst. Men derefter begyndte der at opstaa indenlandske Grosserer- og Kommissionsforretninger, og ved Krigens Begyndelse var der 15 saadanne. Men under Krigen tiltog denne Udvikling yderligere, idet flere Baand løsnedes som før var knyttede, og man blev mere henvist til sig selv. Navnlig virkede den direkte Handel med Amerika i de senere Krigsaar fremmende i saa Henseende. I Aaret 1919 var Antallet af Grosserer- og Kommissionsforretninger steget til 42. Senere er Antallet steget yderligere, om end ikke i samme Grad.

Blandt de en-gros Forretninger, som opstod i Krigsaarene, var der ogsaa en, som blev etableret af Brugsforeningernes Forbund med Hovedkontor i Reykjavik og Filialer i København og senere tillige i Leith. Denne besorger baade Import og Eksport for de tilsluttede Brugsforeninger og er efterhaanden blevet Islands største en-gros Forretning.

Et Udtryk for den islandske Handelsstands vaagnende Selvbevidsthed og Selvhævdelse var Oprettelsen af Islands Handelskammer i Reykjavik i Aaret 1917.

Regeringens Indkøb af udenlandske Nødvendighedsartikler foregik i de første Aar af Krigen direkte gennem et af Regeringens

Kontorer ved Siden af dets andre Gøremaal. Men efterhaanden som de krigsførende Magters Restriktioner voksede, maatte Regeringen overtage en større Del af Handelen med Udlandet. Denne Virksomhed blev derfor fra 1. Maj 1917 udskilt fra Centraladministrationen og drevet af en særlig Institution, som blev kaldt Landshandelen. Dens Omsætning voksede derefter overordentlig meget. I hele Tidsrummet fra Krigens Begyndelse til Slutningen af April 1917 udgjorde Varesalget i alt kun 3,1 Mill. Kr., men 7,8 Mill. Kr. fra 1. Maj til Slutningen af Aaret 1917, 16,3 Mill. Kr. i Aaret 1918 og 20,8 Mill. Kr. i 1919. Da Krigstilstanden var forbi, og de i Forbindelse med den staaende Restriktioner efterhaanden blev ophævede, var de væsentligste Forudsætninger for Landshandelen bortfaldne. Meningerne var dog delte, om den skulde ophæves igen eller bevares fremdeles i en eller anden Form. Nogle mente, at en saadan Handel med forskellige Nødvendighedsartikler i Konkurrence med den private Handel var en Garanti mod Varemangel og ubillige Prisforhøjelser, men der blev dog efterhaanden nogenlunde Enighed om, at Staten ikke vedblivende skulde have store Kapitaler bundne i et saa risikabelt Erhverv som Handel. I Overensstemmelse hermed blev Handelen ogsaa meget indskrænket, saaledes at Omsætningen faldt ned til 10,5 Mill. Kr. i 1920 og til 8,2 Mill. Kr. i 1921. Derefter var det i det væsentlige Slut med Landshandelen i den Form, som den havde haft i Krigsaarene og den nærmeste Tid derefter, nemlig Handel med mange forskellige Nødvendighedsartikler, medens den vedblev at bestaa som Handel med specielle Varer (Petroleum og Tobak).

Det finansielle Resultat af Krigstidens og Efterkrigstidens almindelige Landshandel var det, at den foruden Renter af Driftskapitalen til Statskassen af Nettohandelsfortjenesten havde opsamlet et Reservefond, som i Slutningen af 1924 beløb sig til 1,6 Mill. Kr. Men der blev ikke medregnet et Tab paa godt 1,5 Mill. Kr., som Landshandelen led ved Prisfald paa sine Beholdninger af Kul og Salt ved Vaabenstilstandens Afslutning i 1918, idet dette Tab blev afholdt direkte af Statskassen og indvundet ved en speciel Told paa disse Varer i Løbet af Aarene 1919—22. Hvis dette Tab var blevet afholdt af Landshandelen, saa vilde Tab og Fortjeneste i det Hele omtrent have opvejet hinanden. Bortset fra dette store Tab i 1918 var der i alle Aarene nogen Fortjeneste, undtagen i 1920, idet Landshandelen efter Afslutningen af den engelske Kulminestrejke maatte nedsætte Prisen

paa sine Beholdninger af Kul fra 300 til 200 Kr. pr. Ton og nogen Tid derefter til 140 Kr., hvorved den led et Tab paa over 300,000 Kr. Men saa længe Landshandelen havde Monopol paa de Varer, der handledes med, var den ganske vist beskyttet mod Prisfald.

I Aaret 1921 blev der fremsat et Regeringsforslag om Monopol paa Indforsel af Kornvarer. Hovedmotivet derfor var at sikre, at der altid var tilstrækkelige Beholdninger i Landet, (uden Hensyn til midlertidige Transportvanskeligheder), af Korn saavel til Menneskeføde som til Foder i Tilfælde af særlig streng Vinter, der medførte, at Høforsyningerne blev opbrugt. Forslaget blev afvist af Altinget, men derimod blev der vedtaget et andet Regeringsforslag, om Monopol paa Indforsel af Tobak, der alene blev motiveret med finansielle Grunde. Tobaksmonopolet blev nu Hovedgenstanden for Landshandelens Virksomhed, men ved Siden deraf drev den ogsaa nogen Handel med Petroleum. Allerede inden Udløbet af Aarhundredets første Tiaar var Størstedelen af Petroleumsimporten kommet i Hænderne paa et enkelt Selskab, en dansk Aflægger af Standard Oil, der havde faaet bindende Aftaler i Stand om Leverancer for en Aarrække med de fleste af de større Handlende i Island. Da man frygtede for, at Varen paa denne Maade vilde blive unødigt fordyret, blev der ved en Lov i Aaret 1912 givet Regeringen Bemyndigelse til at give et enkelt Firma Koncession paa Petroleumsimporten med Udelukkelse af alle andre, mod en vis Afgift samt paa visse Betingelser med Hensyn til Prisansættelse m. m Denne Bemyndigelse blev dog ikke benyttet, men da Regeringen efter Krigens Udbrud begyndte at give sig af med Vareforsyningen fra Udlandet, blev Petroleum en af de Artikler, som den navnlig gav sig i Lag med. I Aaret 1917 blev Loven af 1912 ophævet, men i Stedet kom en Lov, der bemyndigede Regeringen til, hvis den fandt sig foranlediget dertil, at indføre Statsmonopol paa Petroleumsimporten. Men heller ikke denne Bemyndigelse blev foreløbig benyttet, men Landshandelen vedblev at drive Import af Petroleum i fri Konkurrence, ogsaa efter at den var ophørt med at importere andre Varer. I Begyndelsen af 1923 blev imidlertid Bemyndigelsen benyttet, og Landshandelen fik Monopol paa Petroleumsimporten. Denne bestod sammen med Tobaksmonopolet indtil Slutningen af Aaret 1925, da de begge blev ophævet. Landshandelen vedblev dog ogsaa derefter at importere Petroleum, men i fri Konkurrence med private Firmaer, og Loven, der bemyndiger Regeringen til at indføre Petroleumsmonopol, bestaar fremdeles.

I de 4 Aar, hvori Tobaksmonopolet bestod, gav det ialt, foruden Tolden, der vedblev at bestaa efter Indførelsen af Monopolet, omtrent 1 Mill. Kr. i Indtægt til Statskassen samt 83,000 Kr. til Reservefond. For at erstatte denne Indtægt blev Tolden ved Monopolets Ophævelse forhøjet, hvilket man mente ikke vilde medføre nogen Forhøjelse af Udsalgsprisen, da Konkurrencen vilde holde den nede. I de 3 Aar, hvori Petroleumsmonopolet bestod, gav det i Afgift til Statskassen samt til Reservefond 386,000 Kr., medens Tolden, som faldt bort ved Monopolets Indførelse, vilde have udgjort 126,000 Kr., saaledes at Nettofortjenesten ialt var 260,000 Kr. Da begge disse Monopoler har bestaaet i saa kort Tid og tilmed i et Tidsrum da Pengeværdien var svingende, saa er man næppe berettiget til at drage definitive Slutninger af disse faa Aars Erfaringer med Hensyn til Monopolets Virkning.

Foruden Loven om Tobaksmonopolet blev der endvidere i 1921 vedtaget en Lov om Oprettelsen af Statsmonopol paa Indførsel af Alkohol fra Begyndelsen af 1922, men medens Tobaksmonopolet administreredes af Landshandelen blev Alkoholmonopolet stillet under en særskilt Direktør, der tillige paa Regeringens Vegne skulde føre Tilsyn med Apotekerne.

Den Varemangel, som man nærede Frygt for straks ved Krigens Udbrud, viste sig ikke før end i de sidste Aar af Krigen, efter at den uindskrænkede Undervandsbaadskrig var blevet erklæret i Begyndelsen af Aaret 1917. I Aaret 1917 faldt Indførselsmængden ned til $^3/_4$ af hvad den havde været i 1914 og i 1918 endyderligere ned til omtrent $^3/_5$. For forskellige vigtige Artikler var Nedgangen dog endnu større. Saaledes var Indførselen af Kul i 1917 kun 19,000 Tons mod 113,000 Tons i 1914, af Salt 22,000 Tons mod 50,000 Tons, af Tømmer 325,000 Kubikfod mod 600,000 Kubikfod og i 1918 gik denne Indførsel endyderligere ned til 266,000 Kubikfod.

Fra Regeringens Side blev der gjort forskellige Foranstaltninger til at bøde paa Mangelen af Nødvendighedsartikler. Der blev saaledes den første Marts 1917 udstedt Forbud mod Udførsel af alle indførte Nødvendighedsartikler. Endvidere blev der forbudt Udførsel af islandsk Smør, da Indførselen af Margarine gik betydeligt ned. For at Kornvarerne skulde strække saa godt til som muligt, blev der ved Anordning af 17. Februar 1917 bestemt, at Rugmelet, der anvendtes til Rugbrød, skulde blandes med $^1/_4$ Majsmel. Desuden blev det forbudt Bagerne at bage Kager, og

det blev endvidere forbudt at benytte Korn til Kreaturfoder. Endelig blev det bestemt, at det Sukker, som Regeringen importerede, kun maatte sælges mod Aflevering af Sukkerkort. Dette gjaldt dog kun for Reykjavik og dens Naboby Hafnarfjörður. Men ved Anordning af 11. April s. A. blev det bestemt, at Regeringen skulde overtage alle de Kornvarer og Margarine, som derefter blev importeret. Og i Tilslutning dertil blev det kort efter bestemt, at der i hver Kommune skulde oprettes Nævn, der skulde sørge for, at disse Varer ved Udsalg til Publikum blev saa ligelig fordelt i Forhold til Behovet som muligt. For at muliggøre dette skulde alle opgive til Nævnene, hvor store Forraad af vedkommende Varer de var i Besiddelse af. Senere blev endnu flere Varer lagt under Nævnenes Myndighed som f. Eks. Petroleum. Nogle Steder blev disse Varer rationerede, saa at de kun kunde købes mod Aflevering af Kort. Denne Fremgangsmaade blev navnlig benyttet i Hovedstaden, saaledes allerede fra den 20. Februar med Hensyn til Kul og Petroleum, men senere ogsaa med Hensyn til Margarine, Brød, Hvede, Risengryn og Rugmel.

Da der ud paa Aaret 1917 begyndte at blive noget rigeligere Tilførsel af Madvarer, blev Baandene noget slappede. Saaledes blev Rationeringen af Hvede og Hvedebrød i Reykjavik allerede ophævet i Slutningen af Juni Maaned, og i Begyndelsen af September blev Paabudet om at blande Majsmel i Rugbrødet tilbagekaldt. I Slutningen af November blev Sukkerkortene afskaffet, og i Midten af December blev Forbudet mod Bagning af Kager ophævet.

I Begyndelsen af Aaret 1918 indtil Afslutningen af den nye Overenskomst med Ententemagterne opstod der igen betydelige Vanskeligheder med Hensyn til Indførselen. Og ifølge Overenskomsten blev ogsaa Importen af flere Varer rationeret. Det blev da ved en Anordning af 23. Januar 1918 forbudt at sælge Kornvarer og Sukker efter 1. Marts s. A. undtagen mod Aflevering af Kort, som Landshandelen uddelte til Kommunerne i Forhold til Folkemængden. Endvidere blev det forbudt alle Bagerier at sælge Brød undtagen mod Kort. For at forestaa Uddelingen af Kortene blev der oprettet et særligt Nævn i hver Kommune. Det skulde ogsaa have Opsyn med Fordelingen af Petroleum og Margarine, dog uden at Kort blev paabudt med Hensyn til disse Varer. Denne Rationering bestod i godt 1 Aar eller indtil 1. Maj 1919.

I Efteraaret 1920 blev Rationering af Hvede og Sukker ved Hjælp af Kort igen paabudt fra Begyndelsen af Aaret 1921, men

den Gang var det ikke paa Grund af Varemangel, men tværtimod skulde Rationeringen bruges som Middel til at bringe Forbruget ned og saaledes hidrage til en Forbedring af Landets Betalingsbalance ved Formindskelse af Importen. Den kunde dog ikke faa nogen nævneværdig Betydning i saa Henseende, idet den blev ophævet igen efter 3 Maaneders Forløb. I det Hele taget maa det vistnok siges, at de offentlige Rationeringer næppe har haft nogen væsentlig Betydning. Dertil har de været for kortvarige, og de fastsatte Rationer har ogsaa som Regel været nogenlunde rigelige.

Priser og Prisregulering.

Straks efter Udbrudet af Verdenskrigen opstod der en betydelig Stigning i Priserne paa alle indforte Varer. Da der kun foreligger Indeksberegninger for Detailpriser og Leveomkostninger for Hovedstadens Vedkommende, maa man holde sig til disse. Det maa ogsaa antages, at Bevægelsen andre Steder har løbet nogenlunde parallelt dermed, selvom maaske Stigningen har været noget raskere der end andre Steder. For Leveomkostninger findes der kun aarlige Indekstal, medens der for Detailpriser paa Madvarer m. m. haves kvartalsvise Pristal og i den sidste Tid endog maanedlige. Udgangspunktet for begge Rækker Indekstal er Juli 1914.

Allerede i Oktober 1914 er Leveomkostningsindekset steget til 108 og derefter stiger det med voksende Skridt for hvert Aar til 123 i Efteraaret 1915 og til 155 i Efteraaret 1916. Efter Udbrudet af den uindskrænkede Undervandsbaadskrig kommer det i Efteraaret 1917 op paa 248, og i Krigens sidste Aar stiger det yderligere til 333. Efter Afslutningen af Vaabenstilstanden kommer der en midlertidig Standsning i Prisstigningen og endog en Smule Prissænkning. og man ventede almindeligt, at nu vilde Bevægelsen gaa nedad igen. Men i Efteraaret 1919 begynder der en ny voldsom Opgang, der staar paa indtil Efteraaret 1920, da Leveomkostningsindekset kulminerer med 446, eller omtrent $4^1/_2$ Gang saa høje Priser som før Krigen. Derefter begynder der et voldsomt Prisfald, saa at Indekset falder ned til 331 i Efteraaret 1921, og i de to paafølgende Aar fortsætter Prisfaldet i noget langsommere Tempo og naar ned til 277 i Efteraaret 1923. Men i Aaret 1924 afbrydes Prisfaldet af en midlertidig Prisstigning,

saa Indekset kommer op paa 321 i Efteraaret 1924, men derefter begynder der en ny Prisfaldsperiode, der endnu ikke er afsluttet. I Efteraaret 1926 var Indekset kommet ned paa 228.

I Begyndelsen er det Fødevarerne, der fører an i Prisstigningen og det næsten udelukkende de importerede Fødemidler. Men allerede i 1915 er Prisstigningen størst paa Brændsels- og Belysningsmidler, hvad der navnlig skyldes Kullene. I 1916 er de 2—3 doblede i Pris, og i 1917, da Undervandsbaadene torpederer det ene Fragtskib efter det andet, stiger Prisen enormt. I Efteraaret 1917 er Kulprisen blevet 10-doblet, i 1918 endog mere end 11-doblet. Efter Krigen gaar Kulprisen atter betydelig ned, men i 1920 stiger den igen voldsomt paa Grund af en Kulstrejke i England og i Efteraaret er den 9 Gange saa høj som for Krigen. Derefter falder den meget brat.

Der er ikke Tvivl om, at den enorme Prisstigning i Krigsaarene kommer udefra. I alle Krigsaarene er Stigningen i En-grospriserne paa indførte Varer større end Stigningen i Leveomkostningerne ialt. I 1919 og 1920 er den omtrent lige stor, men da Prisfaldet begynder, falder En-grospriserne paa de indførte Varer meget brattere, saa at Indekset for Leveomkostningerne derefter staar højere end En-grospriserne paa de indførte Varer.

Allerede i Efteraaret 1914 blev der gjort Forsøg fra det offentliges Side paa at dæmme op for Prisstigningen. Der blev nedsat en Prisreguleringskommission i Reykjavik med Beføjelse til at fastsætte Maksimalpriser paa Varer, hvor saadant syntes nødvendigt. Den fastsatte Maksimalpriser paa nogle Varer i enkelte Handelspladser ude paa Landet, hvor man nærede Frygt for, at en opstaaet Varemangel vilde medføre ubillige Prisforhøjelser. Men der mærkedes ellers ikke meget til dens Virksomhed, idet der ikke blev sat Maksimalpris paa nogen Vare i Hovedstaden indtil i December 1915, da der blev sat Maksimalpris paa Mælk, som Kommissionen dog efter en Maaneds Forløb ophævede igen. I Efteraaret 1916, da Mælkekompagniet i Reykjavik havde besluttet en stor Prisforhøjelse paa Mælk, blev der igen sat Maksimalpris paa den, men Kompagniet svarede med at nægte at sælge Mælk saa længe den var i Kraft. Efter en Uges Standsning af Mælkesalget ophævede Regeringen Maksimalprisen, mod at Mælkekompagniet satte Prisen lidt lavere end oprindelig bestemt, men dog betydelig højere end Maksimalprisen. Paa Grund heraf nedlagde Prisreguleringskommissionen sit Hverv.

Efter Erklæringen af den uindskrænkede Undervandsbaadskrig

og den deraf følgende Standsning i Skibsfarten blev der nedsat en ny Prisreguleringskommission, der skulde forsøge at forhindre, at Priserne blev skruet op uden Nødvendighed, og om fornødent fastsætte Maksimalpriser. Den blev dog snart klar over, at paa Grund af de uberegnelige Transportomkostninger vilde det være umuligt for den at fastsætte Priser paa de indførte Varer, og den beskæftigede sig derfor næsten udelukkende med de indenlandske Varer. I Marts 1917 blev der fastsat Maksimalpris paa Smør og Fisk og kort Tid efter paa Æg. Maksimalprisen paa Smørret foraarsagede en betydelig Misfornøjelse blandt Bønderne, hvorfor den ogsaa blev ophævet om Efteraaret. Derimod blev der sat Maksimalpris paa Kartofler og Aaret efter paa et Par andre Varer. Men i Juli 1919 blev Maksimalprisen paa Fisk ophævet, og da man troede, at Prisfaldet allerede var begyndt, mente man ikke at have Brug for en Prisreguleringskommission mere.

Ved de Varer, som Landshandelen importerede, bestemte den hvor stor Avance Detailhandlerne maatte beregne sig, men ellers var der ikke gjort noget nævneværdigt for at holde Prisen paa indførte Varer nede, indtil Regeringen udstedte en Anordning, den 19. Oktober 1918 om Avanceberegningen i En-groshandelen, hvori der blev fastsat Maksimum for Avancen varierende fra 5—12½ %. Dette Paabud kan dog højst have haft en moralsk Virkning, idet der ikke førtes nogen Kontrol med dets Overholdelse.

Da Priserne igen steg voldsomt i Slutningen af 1919 og i Løbet af Aaret 1920, begyndte man at raabe paa Regeringens Hjælp til at dæmme op for Prisstigningen. Der blev da i September 1920 nedsat den 3. Prisreguleringskommission, i Begyndelsen kun for Hovedstaden. Men efter et Par Maaneder blev dens Myndighed udstrakt til hele Landet. Den udfoldede en betydelig Aktivitet og fastsatte Maksimalpriser paa en Del Varer. Men dens Virksomhed blev kun kortvarig, thi Prisfaldet var imidlertid begyndt, og dermed var Grundlaget for dens Nedsættelse bortfaldet. Den blev derfor ophævet igen allerede i April 1921.

Byggepriser og Huslejeregulering.

Da de vigtigste Bygningsmaterialer, som Tømmer, Cement, Jern m. m. maa indføres fra Udlandet, medførte Krigstilstanden en betydelig Prisstigning for disses Vedkommende, hvad der foraarsagede en betydelig Fordyrelse af Byggeriet, selvom Stigningen

i Arbejdslønnen gennem hele Krigsperioden var meget mindre. I 1915 menes Bygningsomkostningerne i Reykjavik dog kun at være steget med 13 % over Niveauet fra 1914, men i 1916 kommer der en voldsom Opgang, og Bygningsomkostningerne staar 66 % over Førkrigsniveauet, i 1917 er de mere end fordoblede, hvorefter de stiger endyderligere for at kulminere i 1920, i hvilket Aar Førkrigsbyggeprisen er blevet 5-doblet, men derefter begynder den at falde. Da Byggepriserne kulminerer, har Arbejdslønnen endelig indhentet Stigningen i Priserne paa Bygningsmaterialerne, men da saa Prisfaldet kommer for disses Vedkommende, holder Arbejdslønnen sig vedblivende for en længere Tid paa det høje Stade, indtil den endelig langsomt og modstræbende ogsaa glider nedad.

Skønt Stigningen i Byggepriserne ikke var særlig stor i den første Tid af Krigen, bevirkede den dog snart en betydelig Nedgang i Byggeriet. Man udsatte Byggeriet i stort Omfang i Haab om, at Priserne snart vilde komme ned paa samme Niveau igen, da man mente, at Krigen kun vilde blive kortvarig. Men da Krigen stadig vedvarede og Byggepriserne gik endnu voldsommere op, blev Opsættelsen permanent og man søgte at undgaa Nybygninger. I hele Krigsperioden blev der ikke bygget mere end godt Halvdelen af, hvad der blev bygget i tilsvarende Tidsrum lige før Krigen. Dertil kom, at meget af hvad der blev bygget i den Tid var Tilbygninger til ældre Huse eller smaa Hytter, der lod meget tilbage at ønske saa vel fra socialt Synspunkt som i arkitektonisk Henseende. Følgen af det ringe Byggeri blev en betydelig Bolignød, navnlig i Hovedstaden, da Befolkningstilvæksten der var størst. Allerede i Foraaret 1916 var Bolignøden i Reykjavik blevet saa stor, at husvilde Folk maatte anbringes i Kommuneskolen i Sommeren, da der kun bliver undervist i Skolen om Vinteren. For at afhjælpe den aller sværeste Nod byggede Kommunen i Løbet af Sommeren Barakker til 20 Familier. Og den samme Fremgangsmaade blev benyttet i de to tilbageværende Aar af Krigen.

Efter Krigens Slutning tog man igen fat paa det opsatte Byggeri. Men i Stedet for det forventede Prisfald fik man en voldsom Prisstigning og i 1920 var Byggepriserne højere end nogensinde. Derefter gik de langsomt nedad igen og var i 1927 2 ¾ Gange saa høje som før Krigen. I disse Aar har der været bygget meget, en hel Del mere end i Førkrigsaarene. Men da Befolkningstilvæksten i Reykjavik netop i disse Aar har været saa overordentlig stor, idet Byens Folkemængde fra 13,771 i 1914

er vokset til 23,224 i 1926 eller med 60 % i Løbet af 12 Aar, og da der i Krigsaarene var en meget stor Underproduktion paa Boliger der, saa har Byggeriet ikke været tilstrækkeligt til at afhjælpe Bolignøden før end i de allersidste Aar.

For at forhindre at Bolignøden i Reykjavik skulde give Anledning til Boligaager og hensynsløs Behandling af Lejerne, blev der ved midlertidig Lov af 14. Maj 1917, der kun gjaldt for Reykjavik, bestemt, at en Lejlighed ikke kunde opsiges af Ejeren undtagen paa Grund af Misligholdelse af Lejekontrakten med Hensyn til Betaling af Lejen eller paa anden Maade. Endvidere blev det forbudt at tage Beboelsesværelser til andet Brug. Endelig blev der ifølge Loven nedsat et Huslejenævn for at ansætte Huslejen i de Tilfælde, hvor enten Ejer eller Lejer ønskede det. Denne Lov blev med ubetydelige Ændringer afløst af en endelig Lov af 12. September 1917, der først blev ophævet 1926, idet man først da mente, at Bolignøden var for saa vidt overstaaet, at der ikke længere tiltrængtes en saadan ekstraordinær Beskyttelte af Lejerne.

I Begyndelsen af Krigen mærkede man ikke meget til Huslejestigning. Det var først da Mangelen paa Husrum begyndte at blive følelig, at den satte ind, men Huslejestigningen var dog gennem hele Krigsperioden meget svagere end Prisstigningen iøvrigt, idet Lejen i de gamle Huse, skønt den steg noget, ikke fulgte med Byggeprisernes Stigning. Nogen Dæmper paa Huslejestigningen har Huslejenævnet utvivlsomt lagt, men der blev dog ikke fastsat nogen bestemte Procent, som Huslejen højst kunde stige over Førkrigsniveauet. Og Nævnet tillod under Hensyn til Byggeprisernes Stigning en gradvis Stigning af Huslejen, der efterhaanden var meget betydelig. Da Byggepriserne kulminerede i 1920, var den gennemsnitlige Huslejestigning meget mindre, men samtidig med at Byggepriserne derefter var synkende vedblev Huslejen at stige, indtil den i de sidste Aar er naaet fuldt paa Højde med Byggepriserne, hvad der meget har opmuntret Byggeriet, saaledes at det kun har været Mangel paa Kapital, der har forhindret det fra at udfolde sig i endnu højere Grad.

Dyrtidsforanstaltninger.

Da Priserne begyndte at stige, blev der snart raabt paa, at det offentlige skulde træde til med direkte Hjælp, thi Stigningen

i Arbejdslønnen var til at begynde med meget svag og gennem hele Krigsperioden svagere end Prisstigningen. De Forslag, der var fremme paa Altinget 1915 om direkte Hjælp af Statskassen eller fra Kommunerne, blev dog ikke vedtagne. Men enkelte Kommuner begyndte da allerede at gore nogle Foranstaltninger til at lindre Dyrtiden for Beboerne. I Efteraaret 1915 sluttede saaledes Reykjavik Kommune en Overenskomst med en Trawler om at sælge hele sin Fangst til Byen, hvorefter Kommunen selv oprettede et Fiskeudsalg, hvilket straks havde et betydeligt Fald i Fiskepriserne til Folge. Men næste Efteraar, da man skulde til at begynde igen paa samme Vis, forliste vedkommende Trawler, og dermed opgav man denne Foranstaltning.

Men i Aaret 1917 blev Prisstigningen meget voldsommere end før. Langt den største Prisstigning udviste Kullene, som blev 4-doblede i Pris i Aarets Løb. Ved Lov af 29. September 1917 om almindelig Hjælp paa Grund af Dyrtiden blev da Regeringen bemyndiget til at sælge Kommunerne Kul, der svarede til $^1/_3$ af det formodede Vinterforbrug, for betydelig lavere Pris end den gængse. Kommunerne skulde derefter sælge dem uden Fortjeneste til dem, som mest trængte til Hjælp, og havde Lov til at variere Prisen efter Købernes Formueomstændigheder. Statskassens Udgift paa Grund af denne Foranstaltning blev knap $^1/_2$ Mill. Kr.

Regeringen blev endvidere bemyndiget til at yde Kommunerne Laan til at forebygge Nødstilstand paa Grund af Dyrtid og Mangel paa Fodevarer. Laanene skulde fortrinsvis anvendes til Udforelse af Nødarbejder, men først i anden Række til direkte Understøttelse. Regeringen modtog Ansøgninger om saadanne Laan til et Beløb af 2 Mill. Kr. ialt, men kun en lille Brøkdel deraf blev bevilget, saaledes ialt kun 100,000 Kr. i 1917 og 184,000 Kr. i 1918.

Endelig blev Regeringen ved samme Lov bemyndiget til at bruge Penge af Statskassen til at skaffe Arbejde ved Fremskyndelse af offentlige Arbejder. Da der i Lobet af Vinteren 1917—18 viste sig betydelig Arbejdsløshed, blev der anvendt godt 160,000 Kr. af Statskassen til Nødarbejde i Reykjavik og dens Nærhed. Dette bestod i Stenbrud og Vejanlæg, og skønt dette egnede sig daarligt til Vinterarbejde, blev der betalt uafkortet Arbejdsløn. Det finansielle Resultat blev ogsaa meget daarligt, saa at disse Arbejder medførte et betydeligt Tab for Statskassen.

Efter et Aars Forløb blev Loven helt lavet om. Kulsalget til Underpris faldt helt bort, og Hjælpen til Kommunerne blev gjort

afhængig af, hvor store Ofre de selv paalagde sig. Denne Lov fik ingen nævneværdig Betydning. Den skulde gælde til 1. September 1919, og da den ikke til den Tid blev fornyet, faldt den bort af sig selv.

Den kolossale Prisstigning paa Kul blev overordentlig følelig, navnlig for Folk ved Kysten, der var vant til at bruge dem til Opvarmning af deres Boliger. Statskassens Offer i 1917 kunde kun i ringe Grad bode derpaa. Dette gav Anledning til, at man i højere Grad begyndte at henvende sin Opmærksomhed paa det indenlandske Brændselsmateriale. Før Krigen blev der aarlig optaget omkring 250,000 Hestbyrder af Tørv, men allerede i de forste Aar af Krigen blev Torveproduktionen noget foroget. Det var dog forst i 1917, at den viste nogen stor Fremgang og i 1918 naaede den Maksimum med 577,000 Hestbyrder. Derefter aftog den igen, men meget langsomt, saaledes at den først i 1925 var kommet ned paa 300,000 Hestbyrder.

Der blev ogsaa gjort nogle Forsøg paa at bryde islandske Kul, Brunkul, paa nogle Steder i Landet, men disse kan ikke siges at være lykkedes godt. Staten købte en Brunkulsgrube i Aaret 1917 og drev den selv i 1917 og 1918 med betydeligt Tab, hvilket blev forsvaret med, at det kun drejede sig om en Dyrtidsforanstaltning. Da Kullene igen begyndte at falde i Pris, ophørte ganske Brunkulsdriften.

Lønforhold.

Den almindelige Prisstigning i Krigsaarene medførte ogsaa en Forhøjelse af Arbejdslønnen, men medens Vareprisstigningen begyndte straks om Efteraaret 1914, saa mærkedes der ikke nogen Forhojelse i Arbejdslonnen før end i Foraaret 1915. Den Forhøjelse, som da indtraadte, var ogsaa langt mindre end Prisstigningen paa de almindeligt brugte Varer. Og saaledes gik det i alle Krigsaarene og de næste Aar derefter, medens Varepriserne vedblev at stige, at Stigningen i Arbejdslønnen for de fleste Fags Vedkommende altid kom bagefter og ikke kunde holde Skridt med Vareprisstigningen. Timelønnen for Arbejdsmænd i Reykjavik, der var 35 Øre ved Krigens Begyndelse, blev saaledes først forhojet til 40 Øre i Foraaret 1915 og derefter i Foraaret 1916 til 45 Øre. For nogle Haandværkeres Vedkommende skete der endog ingen Lønforhøjelse før end i Aaret 1916. Saaledes forholdt

det sig f. Eks. med Typograferne. Men til Gengæld fik de i den Overenskomst de sluttede i 1915 Tilsagn om en Forhøjelse af Lønnen med 5 %, naar Verdenskrigen var forbi, hvad man ventede snart vilde ske.

I de første Aar af Krigen var den reelle Arbejdsløn saaledes nedadgaaende, men paa den anden Side var der Arbejde nok for alle og Mulighed for Supplering af Arbejdsfortjenesten ved Ekstraarbejde. Ved Fiskeriet, hvor Arbejdslønnen enten helt eller delvis bestod i Andel i Fangsten, steg den ogsaa med de stigende Priser paa Fiskeprodukterne. Paa Trawlerne havde der udviklet sig den Sædvane, at Fiskeleveren tilfaldt Mandskabet til Fordeling. Ved Siden af den faste Hyre spillede dette ikke nogen videre Rolle, da Prisen paa Leveren var lav. Helt ind i Aaret 1915 var Prisen paa et Fad Lever kun 10 Kr. Men da steg den op til 18 Kr. og endda senere paa Aaret helt op til 40 Kr. I 1916 steg Prisen endnu højere, endog op til 60 Kr. I Slutningen af April 1916 blev der gjort Strejke af Mandskabet paa Trawlerne paa Grund af Uenighed om Ejendomsretten til Leveren. Matroserne holdt paa, at Leveren var deres Ejendom, og at de kunde sælge den, hvor som helst de ønskede, men Rederne holdt paa, at Leveren var deres Ejendom, og at de havde Krav paa at faa den mod en vis Godtgørelse til Mandskabet. Dette var den første Strejke af Betydning i Island. Den blev dog ikke af lang Varighed, thi efter nogle Dages Forløb maatte Matroserne kapitulere, hvad der næppe kan undre, naar man tager i Betragtning, at der ikke var gaaet et Aar siden deres Organisation blev dannet, og at de ikke kunde regne med andre Arbejderes Sympati, da deres Kaar var langt bedre end andre Arbejderes, og det derfor var forholdvis let for Rederne at faa nye Folk paa Skibene.

Fra 1917 bliver Stigningen i den almindelige Arbejdsløn raskere, og Stigningen vedvarer indtil 1920, (da Prisstigningen naar Højdepunktet), eller endog nogen Tid derudover. Men Lønstigningen kommer altid bagefter Prisstigningen og naar derfor først op i Højde med den, da Priserne begynder at dale igen. Timelønnen for Arbejdsmænd i Reykjavik naar efterhaanden op til Kr. 1,48 i Efteraaret 1920, hvad der er omtrent 4¼ Gange Timelønnen før Krigen. Enkelte Haandværkere, som f. Eks. Typograferne, naar op til større Lønstigning, idet deres Minimumsløn pr. Uge naaede op til 100 Kr. ved Begyndelsen af 1921 imod 20 Kr. ved Krigens Begyndelse eller lige til 5-dobling af Lønnen. Denne Udvikling gik dog ikke for sig uden Brydninger mellem Arbejdere og Arbejdsgivere.

Før Begyndelsen af Krigen kan der næppe tales om en Arbejderbevægelse paa Island. Vel var der blevet oprettet nogle enkelte Arbejderforeninger, men de var meget svage og uden Forbindelse med hinanden. Men i Krigsaarene blev Modsætningerne mellem Arbejdere og Arbejdsgivere grellere, og de Rivninger, der opstod mellem dem angaaende Løn og Arbejdsbetingelser, bidrog til at fremme Arbejdernes Sammenhold og Organisation. I 1916 blev der dannet et Forbund af Arbejderforeninger, der kom til at virke i nær Tilslutning til det nylig oprettede socialistiske Parti, der første Gang fik en Repræsentant indvalgt i Altinget samme Aar. Forbundet omfatter dels Foreninger af ufaglærte og faglærte Arbejdere dels politiske Foreninger. Paa den anden Side blev der ogsaa i 1916 oprettet en Forening af de islandske Trawlerejere, der er den vigtigste Arbejdsgiverforening, medens der endnu ikke findes noget almindeligt Arbejdsgiverforbund.

Da Priserne begyndte at synke efter 1920, kom Arbejdslønnen ogsaa til at dale noget, men da der har været ydet stor Modstand fra Arbejdernes Side mod Nedgang i Arbejdslønnen, har denne været meget langsommere end Prisnedgangen. Timelonnen for Arbejdsmænd i Reykjavik er saaledes endnu i 1927 oppe paa Kr. 1,20 eller henimod $3^1/_2$ Gang Førkrigslønnen, medens det almindelige Prisniveau samtidig kun er 2 à $2^1/_2$ Gang Førkrigsniveauet. Forskellige Steder ude omkring i Landet er Lønstigningen dog mindre.

I denne Periode har Arbejdskonflikterne været langt hyppigere og undertiden med Arbejdsstandsning som Følge. Statsmagten har derfor set sig foranlediget til at gribe ind og ved Lov af 1925 blev der oprettet en Forligsmandsinstitution for at mægle i Arbejdsstridigheder og om muligt forebygge Arbejdsstandsninger. I enkelte Tilfælde har man søgt at forhindre fremtidige Konflikter ved at faa Parterne til at gaa ind paa, at Lønnen automatisk rettede sig efter officielle Pristal. Men selv hvor saadanne er blevet benyttet har Konflikter ikke helt kunnet undgaas, idet Parterne ikke har villet binde sig til saadanne Reguleringer for længere Tid. Dog lykkedes det Forligsmandsinstitutionen i sit første Aar at faa en Overenskomst i Stand mellem Rederne og Mandskaberne paa Trawlerne om en saadan automatisk Regulering gennem et Tidsrum af 3 Aar.

Da Krigen havde varet et Aar, og Prisstigningen i Hovedstaden var oppe paa 30 %, var Lønningerne for offentlige Tjenestemænd endnu ganske uforandrede. Altingssamlingen var næsten

til Ende, inden der var blevet fremsat noget Forslag til Forbedring af Tjenestemandslønningerne. Da skete det i August Maaned 1915, at alle Funktionærer paa alle Hovedtelegraf- og -telefonstationer fremsatte et Krav om en Lønforhøjelse paa 30 % tilligemed en Trusel om at nedlægge Arbejdet, hvis deres Krav blev afslaaet. Inden Udløbet af en Uge var der opnaaet et Forlig mellem dem og Regeringen paa den Betingelse, at de fik Tilsagn om et Løntillæg paa 16 %. Dette gav Stødet til Vedtagelse af to Love i Altinget. Den ene handlede om Forbud mod at offentlige Tjenestemænd deltog i eller truede med Strejke, og foreskrev strenge Straffe for saadanne Handlinger. Den anden Lov handlede om Dyrtidstillæg til Tjenestemænd. Men den gjaldt kun for de laveste Lønninger (under 2000 Kr. om Aaret) og i det Aar, den var i Kraft, medførte den kun en Udgift for Statskassen af 18,000 Kr., et ganske forsvindende Beløb i Forhold til den hele Lønningsudgift. I Altingets ekstraordinære Samling, der blev afholdt i Slutningen af Aaret 1916, blev det derfor vedtaget at betale de offentlige Tjenestemænd for hele Aaret 1916 et Dyrtidstillæg varierende fra 5—50 % af Lønninger op til 4500 Kr., hvilket kom til at medføre en Udgift for Statskassen af 420,000 Kr. Reglerne for Dyrtidstillæggets Beregning blev derefter forandret for hvert Aar. I Aaret 1917 blev det betydelig ringere end i 1916, hvorfor Statskassens Udgift dertil kun udgjorde 330,000 Kr., men i 1918 var det igen af lignende Størrelse som i 1916, eller ialt 444,000 Kr.

I Aaret 1919 var Misfornøjelsen blandt de offentlige Tjenestemænd med deres Lønvilkaar blevet meget stor. De dannede nu Foreninger med det Formaal at faa deres Lønninger forbedrede, og disse Foreninger blev sammensluttede i et Forbund. Efter Forhandlinger mellem Forbundet og Regeringen forelagde Regeringen for Altinget en Lov om Revision af Tjenestemandslønningerne, der blev vedtaget med ringe Ændringer. Grundlønnen blev derved gennemgaaende betydelig forhøjet, men dertil blev der føjet et Dyrtidstillæg varierende efter Priserne paa nogle Madvarer (9 Artikler) med forskellig Vægt efter deres Betydning for Forbruget. Priserne i Oktober Maaned hvert Aar dannede Grundlaget for det følgende Aars Dyrtidstillæg. De Priser man gik ud fra ved Dyrtidstillæggets Beregning, var Priserne i Efteraaret 1914 med Tillæg af 25 %, da Forhøjelsen i Grundlønnen blev anslaaet til 25 %, skønt den i de fleste Tilfælde var betydelig større. Der var dog den Begrænsning med Hensyn til Dyrtids-

tillægget, at der af Lønninger, der oversteg 4500 Kr., ikke blev beregnet noget Dyrtidstillæg af det overskydende Beløb, og at Løn og Dyrtidstillæg tilsammen ikke maatte overstige 9500 Kr. Disse Regler er i det væsentlige gældende endnu. I Aaret 1920 blev Dyrtidstillægget 120 % af alle Lønninger op til 4500 Kr., men i 1921 naaede det Maksimum med 137⅓ %. Derefter er det, med en Afbrydelse i 1925 paa Grund af Prisstigningen i 1924, stadig gaaet ned og udgør i Aaret 1928 40 %.

Bank- og Pengeforhold.

Indtil 1886 eksisterede der ikke nogen Bank paa Island. Der foregik meget ringe Pengetransaktioner, idet Handelen for største Delen var Byttehandel. Ved en Lov af 1885 blev Islands Nationalbank oprettet og traadte i Virksomhed i det følgende Aar. Det var en Statsbank, der mod en ganske lav Rente fik overladt ½ Mill. (senere forhøjet til ¾ Mill.) Kr. i uindløselige Sedler udstedte af Staten. I Aaret 1900 blev der til Banken knyttet en Hypotekafdeling. I 1904 blev der saa oprettet en anden Bank, Islands Bank. Det var en Aktiebank, hvis Aktiekapital, der først var 2 Mill. Kr., men snart blev forhøjet til 3 Mill. Kr., for største Delen var paa danske Hænder. Den fik Privilegium for 30 Aar til Udstedelse af indløselige Banksedler indtil et Beløb 2½ Mill. Kr. udover den ¾ Mill. Kr., som Nationalbanken havde i Omløb paa Statskassens Vegne.

I de første Dage efter Krigens Udbrud blev der taget ud af Bankerne meget større Summer end sædvanlig, ligesom der blev præsenteret en Mængde Sedler til Indløsning. Skønt disse Krav ikke var større end Bankerne med Lethed kunde imødekomme, nærede man Frygt for, at Bevægelsen kunde tiltage og føre til en Panik med deraf følgende „run“ paa Bankerne, saaledes at disse maatte standse deres Betalinger. Der blev derfor af Altinget i stor Hast vedtaget en Lov (af 3. Aug. 1914), der gav Islands Bank Dispensation fra Indløsningspligten af Sedlerne en kort Tid, mod at Metalfonden blev afhændet til Regeringen. Endvidere blev der givet Hjemmel til at sætte Grænse for, hvad der maatte udtages af Sparekasseindlaan hos Bankerne pr. Dag, Uge eller Maaned. Dispensationen fra Indløsningspligten blev derefter forlænget et Par Gange indtil 1917, da man undlod at forlænge Lovens Gyldighed, uden at man i Almindelighed gjorde sig klart, at Sedlerne derved igen blev indløselige. Der var heller ingen

Grund til at kræve Indløsning, da Sedlerne regnedes lig med de danske Sedler, der dengang stod i Kurs over Pari mod Dollars og Guld. Men i Begyndelsen af 1919 kom den danske Krone under Pari og var nedadgaaende i Aarets Løb. Det var dog først henimod Slutningen af 1919 at man begyndte at benytte sig deraf ved at kræve Indlosning af Sedlerne for at eksportere Guldet. Dispensationen for Indlosningspligten blev derfor i Hast fornyet ved en forelobig Lov af 13. Dec. 1919, hvortil der føjedes Forbud mod Udforsel af Guld. Disse Bestemmelser gælder vedblivende, idet den islandske Krone siden stadig har staaet under Pari.

Allerede i de sidste Aar før Krigen var Seddeludstedelsen naaet tæt op til Maksimumsgrænsen i de Tider af Aaret, da den var størst (om Efteraaret), saa at Islands Bank fremsatte Ønske om at faa den forhojet, hvad Altinget dog ikke vilde gaa ind paa. Men da Krigen var brudt ud, og der paa Grund af den dermed følgende Prisstigning formentlig krævedes en storre Mængde Omsætningsmidler, blev der ved en forelobig Lov af 30. Nov. 1914 givet Tilladelse til at foroge Seddeludstedelsen udover den fastsatte Maksimumsgrænse med indtil ½ Mill. Kr. paa visse Betingelser, bl. a. at Metaldækningen var noget større for disse Tillægssedlers Vedkommende. Efterhaanden blev der saa givet Tilladelse til yderligere Seddeludstedelse, og Maksimumsgrænsen for Tillægssedlerne forhøjedes til 2 Mill. i Efteraaret 1915, men ved foreløbig Lov af 18. Maj 1916 blev Maksimumsgrænsen slojfet, og Regeringen bemyndiget til at give Tilladelse til Forøgelse af Seddeludstedelsen efter Behov.

Gennem hele Krigsperioden vokser Seddeludstedelsen meget stærkt, men Stigningen i Seddelmængden er dog ikke saa stor som Prisstigningen. Fra 2,4 Mill. Kr. i Slutningen af 1913 naar den samlede Seddelmængde (Statskassens ¾ Mill. iberegnet) op til 7,1 Mill. Kr. i Slutningen af 1918. Men efter Krigens Slutning, i Aaret 1919, blev Seddeludstedelsen betydelig udvidet, saaledes at den ved Aarets Slutning var oppe paa 9,4 Mill. Kr. og havde indhentet Prisstigningen. Derimod blev den sidste store Prisstigning i 1920 ikke ledsaget af en yderligere Forøgelse af Seddelmængden, og efter 1920 begynder denne at falde igen.

I Krigsaarene viste Bankernes Regnskaber meget stor Fortjeneste. Navnlig gjaldt dette for Islands Bank, hvis Aktiekapital i Aaret 1917 blev udvidet fra 3 til 4½ Mill. Kr., medens Balancen gik op fra 11,3 Mill. Kr. i Slutningen af 1913 til 54,5

Mill. Kr. i Slutningen af 1919. Samtidig voksede Nationalbankens Balance kun fra 9,0 Mill. Kr. til 33,7 Mill. Kr. Medens Islands Bank indtil 1915 kun havde udbetalt 5—6½ % i Udbytte til Aktionærerne, blev dette nu forøget til 8 % i 1916, 10 % i 1917 og 1918 og endog 12 % i 1919, samtidig med at der opsamledes betydelige Reserver.

Allerede da Islands Bank blev oprettet, havde der været betydelig Modstand mod at give Seddelprivilegiet til en Bank, hvis Aktier for største Delen var paa udenlandske Hænder. Da nu Banken, navnlig i Krigsaarene, voksede Landets egen Bank langt over Hovedet, og dens Seddelprivilegium tilmed stadig maatte forøges, saa gav dette Næring til en vis Animositet mod Banken, og mange mente, at denne Udvikling gik i forkert Retning, og at det var naturligere, at Landets egen Bank var Hovedbanken med Ret til Seddeludstedelse. Det viste sig imidlertid, at Bankernes store Fortjenester ikke var reelle. I de sidste Krigsaar blev store Dele af Landets Erhverv drevet med Underskud, hvad der tilsidst maatte gaa ud over Bankerne. Da Islands Bank var den mest engagerede baade i Handel og Fiskeri, fik den dette først at føle. I Aaret 1920 kom den i betydelige Vanskeligheder med Hensyn til Overførsel af Penge til Udlandet paa Grund af, at dens Bankforbindelse i Danmark trak Haanden til sig med Hensyn til Kreditydelse. Man var vel enig om, at det var i Landets Interesse, at Banken blev hjulpet over Vanskelighederne. Men man benyttede Lejligheden til at faa den til at afgive sit Seddelprivilegium allerede inden Udløbet af Koncessionstiden. I 1921 optog Regeringen et Valutalaan paa 500,000 £ i England, hvoraf godt Halvdelen blev overladt til Islands Bank, medens Resten blev delt mellem Nationalbanken og Statskassen. Ved en Lov af 31. Maj 1921 blev det bestemt, at Regeringen, saalænge Statskassen staar som Garant for nogen af Bankens Gældsforpligtelser, skal ansætte to af dens tre Direktører. Med Hensyn til Seddeludstedelsen blev det bestemt, at den 31. Okt. 1922 (ved den Aarstid plejer Seddeludstedelsen at være størst), maatte Banken kun have 8 Mill. Kr. Sedler i Omløb, og derefter skulde den inddrage 1 Mill. Kr. aarlig, indtil der kun var 2½ Mill. Kr. tilbage, som Privilegiet oprindelig lød paa, hvorefter disse skulde inddrages med lige store Beløb aarlig, indtil Udløbet af Koncessionen i 1933. Den Del af Metalfonden, som blev frigivet ved Sedlernes Inddragning, skulde Banken sælge til Statskassen til Pari-Kurs. Ved en Lov af 1922 blev det dernæst bestemt, at indtil Seddel-

udstedelsen blev endelig ordnet, skulde Regeringen lade Nationalbanken sætte de Sedler i Omløb, som Behovet for indenlandske Omsætningsmidler krævede, udover hvad Islands Bank til enhver Tid havde Lov til at have i Omløb.

Allerede inden Loven foreskrev Islands Bank Inddragning af Sedlerne, var Seddelmængdens Vækst ophørt, og efter 1920 begyndte en tilbagegaaende Bevægelse. Ved Udløbet af Aaret 1923 var den samlede Seddelmængde gaaet ned til 6,5 Mill. Kr., hvoraf 0,3 var Smaasedler, der traadte i Stedet for Skillemønt. Det var først i den sidste Halvdel af Aaret 1924 at Regeringen gennem Nationalbanken begyndte at udstede Sedler, der skulde træde i Stedet for de af Islands Bank inddragne Sedler. Denne Seddeludstedelse løb op til 3½ Mill. Kr. om Efteraaret, da den var størst, men faldt ned til 2½ Mill. Kr. ved Udgangen af Aaret, ved hvilket Tidspunkt den samlede Seddelmængde udgjorde 9,0 Mill. Kr. I sidste Halvdel af 1925 blev Udstedelsen af Statssedler endyderligere forøget, saaledes at i Slutningen af Aaret udgjorde den samlede Seddelmængde endog 9,5 Mill. Kr. I 1926 og 1927 var Islands Bank fritaget for Inddragning af Sedler, men Udstedelsen af Statssedler gik ned, saa at den samlede Seddelmængde ved Udgangen af Aaret 1926 kun udgjorde 7,3 Mill. Kr. og omtrent samme Beløb i Slutningen af Aaret 1927.

Siden Aaret 1919 har Islands Banks Balance paa Grund af Seddelinddragningen samt Afskrivning af Tab næsten uafbrudt været nedadgaaende. Derimod har Nationalbankens Balance i samme Tidsrum været stadig opadgaaende og har i de sidste Aar overfløjet Islands Banks. I Slutningen af Aaret 1926 var Nationalbankens Balance 51,0 Mill. Kr., men Islands Banks 42,0 Mill. Kr.

Efter at den endelige Ordning af Seddeludstedelsen havde været drøftet i hver Altingssamling siden 1922, foruden at Spørgsmaalet blev behandlet af en parlamentarisk Kommission i 1925, blev der endelig opnaaet Enighed derom i 1927. Ved Lov af 31. Maj 1927 blev det bestemt, at Nationalbanken indtil Udløbet af Islands Banks Koncessionstid skal overtage Seddeludstedelsen efterhaanden som Islands Bank afgiver den, og derefter være eneste seddeludstedende Bank i Landet. For Seddelmængden skal der være ⅜ Gulddækning og der kan administrativt sættes en Maksimumsgrænse for Seddeludstedelsen. Ifølge Loven skal Nationalbanken bestaa af 3 selvstændige Afdelinger under fælles Styrelse, en Seddelbankafdeling, en Sparekasseafdeling og en Hypotekafdeling. Seddelbankafdelingen faar et Grundfond af 5 Mill. Kr., som Statskassen tilskyder.

Til Trods for, at Island afgjort var en selvstændig økonomisk Enhed paa Grund af sin uafhængige Finanslovgivning og Seddeludstedelse, betragtedes dog officielt den islandske Krone gennem hele Krigsperioden og nogen Tid derefter som lig med den danske Krone og fulgte ganske dens Bevægelser, saaledes at i de første Aar af Krigen indtil Begyndelsen af 1916 faldt den under Pari mod Guld (eller mod Dollar), men derefter stod den stadig over Pari helt hen til Krigens Slutning, hvorefter den begyndte at falde betydeligt, indtil den naaede Lavmaalet i Efteraaret 1920, da den havde mistet Halvdelen af sin Værdi. Man var egentlig ikke opmærksom paa, at der eksisterede en selvstændig islandsk Krone. Der var ikke præget nogen islandsk Mønt, men der benyttedes dansk Mønt, der cirkulerede frit i Landet. Ved Islands Banks Oprettelse ophørte vel de danske Sedler at være lovligt Betalingsmiddel i Island, men denne Bestemmelse blev kun paa Papiret, idet en Del danske Sedler stadig forblev i Omløb paa Island, hvor de overalt blev modtaget som lige med de islandske Sedler. Den officielle Opfattelse, som deltes af de fleste, var den, at den danske Krone var Landets Valuta, saa længe Mønten var fælles.

I Krigsaarene voldte det ingen Vanskeligheder at opretholde Pariteten mellem danske og islandske Kroner. I alle Krigsaarene havde de islandske Banker betydelige Tilgodehavender hos udenlandske Korrespondenter, saa at de med Lethed kunde fyldestgøre Efterspørgselen efter danske Kroner eller anden fremmed Valuta efter dens Kurs i danske Kroner. Vel var Prisstigningen i de senere Krigsaar (1917 og 1918) meget større paa Island end i Danmark, men dette medførte ikke nogen videre Forøgelse af Importens Værdi, thi Indførselsmængden aftog meget stærkt paa Grund af Krigens Restriktioner og de umaadelig store Transportomkostninger (de høje Fragter og Krigs-Assurance). Men efter Krigens Slutning mente man, at nu var Tiden inde til Udvidelser og forskellige Nyanlæg, der var bleven opsatte saa længe Krigen stod paa. Og efterhaanden som Krigens Restriktioner faldt bort, skred man til Forberedelserne deraf. Udsigterne var heller ikke saa daarlige. Medens Prisstigningen paa Udførselsvarerne i 1917 og 1918 havde været meget mindre end paa Indførselsvarerne, blev den nu næsten lige saa stor, og Udførselsmængden var meget betydelig. Men en stor Del af denne blev sendt i Konsignation, og henimod Slutningen af Aaret 1919 aftog Efterspørgselen efter de islandske Produkter. Da man ventede paa, at Priserne vilde rette sig, var Følgen den, at en stor Del af de Produkter, der

var udførte i Aarets Løb, laa usolgte paa udenlandske Pladser ved Aarets Udgang. For Islands Bank, der i stort Omfang havde financieret Eksporten, opstod derved betydelige Vanskeligheder, samtidig med at Efterspørgselen efter udenlandsk Valuta var meget stor paa Grund af den forestaaende Udvidelse af Fiskerflaaden. Et meget stort Tilgodehavende, som Islands Bank havde hos udenlandske Korrespondenter i Sommeren 1919, forvandledes til en Gæld paa over 7 Mill. Kr. ved Aarets Udgang. Vel forøgedes Nationalbankens udenlandske Tilgodehavender en Del i Aarets Løb, saa at de udgjorde 4½ Mill Kr. ved Aarets Udgang, men der manglede dog over 2½ Mill. Kr. for at veje op imod den anden Banks udenlandske Gæld.

I Begyndelsen af Aaret 1919 var den danske Krone kommet ned paa Parikurs med Dollar. Derefter sank den under Pari, og dens Værdi var stadig synkende i Aarets Løb. Den islandske Krone fulgte nøjagtigt med, hvad man mente var en nødvendig Følge af Møntfællesskabet. Men da man kom ind i Aaret 1920, og Bankernes udenlandske Tilgodehavender var forvandlet til Gæld, medens Kravene paa udenlandsk Valuta paa Grund af Udvidelser og Anlæg var meget store og snarest voksende, saa blev det meget vanskeligt for Bankerne at tilfredsstille Efterspørgselen. Vel faldt den danske Krone vedblivende, men den deraf følgende Stigning i de udenlandske Vekselkurser var ikke tilstrækkelig til at bremse Efterspørgselen, der lige saa godt gjaldt den danske Krone selv. Man saa sig derfor nødt til enten at sænke den islandske Krones Kurs ned under den danskes eller at rationere Valutaen. Da man mente, at det kun drejede sig om foreløbige Vanskeligheder for Bankerne, som det gjaldt at komme over, saa valgte man det sidste Alternativ, idet man nødig vilde tro, at den islandske Valuta, der altid havde været lig med den danske, nu var blevet ringere.

For at muliggøre en Rationering af Valutaen blev der ved Lov af 8. Marts 1920 givet Regeringen Bemyndigelse til at begrænse eller udstede Forbud mod al Slags unødvendig Vareimport. I Henhold dertil blev der nedsat et Nævn, hvortil alle Importører maatte henvende sig for at faa Importtilladelse, uden hvilken ingen Import maatte ske. Foruden nøjagtige Oplysninger om de Varer, der ønskedes importerede, var der ogsaa Pligt til at meddele Nævnet, hvilke Lagre, der fandtes i Landet af udenlandske Varer. Ved en foreløbig Lov af 15. April 1920 blev Nævnets Myndighed udvidet til ogsaa at gælde alle Valutatransaktioner

overfor Udlandet. Eksportørerne skulde saaledes overfor Nævnet redegore for Anvendelsen af den ved Varernes Eksport erhvervede udenlandske Valuta. Al Salg af udenlandsk Valuta gennem Bankerne blev undergivet Nævnets Kontrol, ligesom ogsaa Pengeforsendelser gennem Postvæsenet, og Nævnet kunde gribe ind og standse enhver Pengeforsendelse til Udlandet eller Salg af udenlandsk Valuta, som den mente ikke var nodvendig.

Til Trods for disse Foranstaltninger forværredes Krisen i Stedet for at mildnes. I Løbet af Aaret 1920 blev Importen af Skibe, der for største Delen var bestilt i det foregaaende Aar, mange Gange større end nogensinde, saaledes at Trawlerflaaden blev mere end fordoblet i Aarets Lob, hvad der i høj Grad forøgede Behovet for udenlandsk Valuta, foruden at flere Bestillinger paa Bygning af Skibe, der blev annullerede, medforte betydelige Tab. Bortset fra Skibene sank vel Importmængden forøvrigt noget, maaske til Dels paa Grund af Valutanævnets Virksomhed, skønt det ingenlunde haandhævede sin Myndighed med stor Strenghed. Men medens Priserne paa Indførselsvarerne steg op til svimlende Højder, sank samtidig Priserne paa Udforselsvarerne. I Forhold til 1913/14 var saaledes Importpriserne i 1920 gennemsnitlig over $4^1/_2$ doblede, medens Eksportpriserne kun var $2^1/_2$ doblede. Saa ugunstigt Forhold mellem Indførsels- og Udførselspriser havde der aldrig været siden Krigens Begyndelse. Dette Misforhold i Forbindelse med den ekstraordinært store Import af Skibe bevirkede et kolossalt Underskud paa Handelsbalancen paa henved 22 Mill. Kr.

Ud paa Aaret 1920 blev de usolgte Eksportvarer fra Aaret 1919 endelig realiserede, og skønt der blev lidt store Tab, og store Partier viste sig ganske værdiløse, saa blev dog det endelige Resultat et meget stort Overskud paa Handelsbalancen paa henved $12^1/_2$ Mill. Kr. for Aarets 1919's Vedkommende, men dette forsvandt helt i Aaret 1920's kolossale Underskud.

I hele Aaret 1920 blev der holdt Parikurs mellem den islandske og den danske Krone, men med det Resultat, at Bankernes Gæld hos udenlandske Korrespondenter steg fra $2^1/_2$ Mill. Kr. i Aarets Begyndelse til $8^3/_4$ Mill. Kr. ved Aarets Slutning. Dog steg Islands Banks udenlandske Gæld kun med $^1/_2$ Mill. Kr., idet den allerede ved Aarets Begyndelse var blevet saa stor, at dens Bankforbindelse i Kobenhavn anede Uraad og begyndte at holde igen paa Krediten. Det blev derfor i stedse højere Grad Nationalbanken, som maatte overtage Rollen som Formidleren af Betalinger mellem Island og Udlandet, men derved forvandledes dens Tilgode-

havende paa 4½ Mill. Kr. ved Aarets Begyndelse til en Gæld paa 1¼ Mill. Kr. ved Aarets Slutning.

I Aaret 1920 vedblev den danske Krones Fald imod Guld, indtil Lavmaalet blev naaet i November Maaned, da den havde mistet netop Halvdelen af sin Guldværdi. I 1920 slog Prisfaldet igennem i Danmark, og omtrent ved samme Tid i Island. I Danmark havde Prisfaldet til Følge en voldsom Nedgang i Efterspørgselen efter fremmed Valuta, der bevirkede et stort Fald i de udenlandske Valutakurser og en meget stor Stigning af den danske Krone, saaledes at den efter 2 Maaneders Forløb (Jan. 1921) igen var naaet op til ⅔ af Guldværdien. Paa Island var Forholdene noget anderledes. Paa Grund af Rationeringen af den udenlandske Valuta var der opsamlet en stor utilfredsstillet Efterspørgsel efter fremmed Valuta, der stadig pressede paa, idet der henstod megen ubetalt Forretningsgæld hos islandske Firmaer, eller den blev indbetalt i islandske Kroner hos de islandske Banker paa de udenlandske Kreditorers Konti. Hindringerne for Overførslen af disse Tilgodehavender i udenlandsk Valuta gjorde de udenlandske Kreditorer ængstelige, saa at de blev endnu mere ivrige efter at faa dem ombyttet med udenlandsk Valuta, selv om der skulde betales Opgæld mod danske Kroner. Men det ansaa man for ganske utilladeligt og det blev ligefrem forbudt Bankerne og Postvæsenet at tage Opgæld ved Salg af danske Kroner. Men det kunde ikke hindres, at den islandske Krone fik en selvstændig Kurs, der var betydelig lavere end den danske Krones. Thi vel blev danske Kroner solgt af Bankerne til Pari Kurs gennem hele Aaret 1921, men de indskrænkede Salget af dem til det mindst mulige, og en stor Del af Valutahandelen kom derfor til at foregaa udenom Bankerne til højere Priser i islandske Kroner.

I Marts 1921 faldt Valutanævnet bort, idet Altinget forkastede den foreløbige Lov, i Henhold til hvilken det var blevet oprettet. Skønt det ikke havde vist nogen Strenghed m. H. t. Nægtelser af Importlicenser nærede Forretningsverdenen Uvilje mod det. Desuden mente man, at Importrestriktioner vilde holde Priserne oppe og modvirke Prisfaldets Gennembrud, medens selve Prisfaldet vilde mane til Forsigtighed m. H. t. Importen. Som et Slags Surrogat for Valutanævnet blev der udstedt Udførselsforbud for visse Varer, der ansaas for mindre nødvendige, hvorfra dog Ministeriet kunde give Dispensationer. Disse Restriktioner var meget lidt omfattende og vistnok uden nogen virkelig Betydning.

Bankerne, der havde haft hver sin Repræsentant i Valutanævnet

og dermed den afgørende Indflydelse paa dets Beslutninger m. H. t. Valutasalget, fortsatte den samme Kurs med Rationering af Valutaen til den danske Krones Kurs. Men Resultatet deraf blev, at Eksportørerne eller andre, der var i Besiddelse af udenlandsk Valuta, undlod at sælge denne til Bankerne, for saa vidt de paa nogen mulig Maade kunde undgaa det, og solgte den i Stedet direkte til Købere af fremmed Valuta til højere Priser. Bankerne begyndte derfor ogsaa at tage højere Priser for £, skønt næppe saa høje som de blev solgt for Mand og Mand imellem.

Da man begyndte at indse, at Rationeringen af Valutaen ikke kunde løse Vanskelighederne, men snarere forøgede dem, blev det besluttet, at Staten skulde optage et Valutalaan i Udlandet. Et saadant Laan blev som omtalt optaget i August 1921 i London. Laanets Belob var 500,000 £, der skulde tilbagebetales i Løbet af 30 Aar. Betingelserne var meget haarde, idet Renten var 7 % og Laanet blev udbetalt til Kurs 85. Det er uopsigeligt fra Debitors Side i 10 Aar, og derefter kan det kun opsiges mod at betale 3 % over Parikurs. Storste Delen af Laanet blev overladt til Bankerne paa de samme Betingelser, 281,000 £ til Islands Bank, 89,000 £ til Nationalbanken, medens Staten selv beholdt Resten (130,000 £).

Skønt Laanet blev til stor Lettelse for Bankerne, idet deres Gæld hos udenlandske Korrespondenter sank ned til 1½ Mill. Kr. ved Udgangen af Aaret 1921, blev det dog ikke muligt for dem at holde den islandske Krone i Parikurs med den danske Krone. I Slutningen af Aaret 1921 var £-Kursen i Reykjavik saaledes 26 à 27 Kr., medens den var Kr. 20,90 i danske Kroner. Den nominelle Paritet mellem islandske og danske Kroner var nu aabenbart blevet ganske uholdbar og blev endelig forladt, idet Forbudet mod at tage Opgæld ved Salg af danske Kroner blev ophævet i Begyndelsen af Aaret 1922. Rationeringen blev ogsaa opgivet, og i Juni Maaned optog Bankerne en offentlig daglig Notering af £ og $ samt de nordiske Landes Valutaer. £-Kursen var dengang 26,50 og Kursen paa danske Kroner 129,71. Da Sterling spiller den dominerende Rolle i Islands Omsætning med Udlandet, blev den den Valuta, hvortil man søgte at knytte den islandske Krone, idet £-Kursen søgtes holdt fast gennem længere Tid, medens de andre Valutaer svingede efter deres Kurs overfor £.

I Begyndelsen var man betænkt paa en langsom Forhøjelse af Kronens Værdi gennem en gradvis Sænkning af £-Kursen. Dette skete ogsaa i Løbet af Sommeren 1922, idet £-Kursen gradvis

blev sænket til 25,60 (svarende til en Guldværdi af Kronen paa 66,67 %) paa hvilket Punkt den derefter stod uforandret i 3 Maaneder. Men denne Kurs viste sig at være for lav. I Aaret 1922 blev der et Underskud paa Handelsbalancen paa 1½ Mill. Kr., men desuden var der andre store Poster, der tyngede Betalingsbalancen, navnlig Renter og Afdrag af udenlandsk Gæld. Bankernes løse Gæld i Udlandet voksede derfor i foruroligende Grad (til 15½ Mill. isl. Kr. i Slutningen af 1922), og i December maatte £-Kursen atter forhøjes, hvorefter den i nogle Etapper naaede op til 30 Kr. i Juli Maaned 1923, hvor den laa Resten af Aaret. Men trods denne Forhøjelse af Kursen og trods et ikke uvæsentligt Overskud paa Handelsbalancen voksede endnu Bankernes løse Gæld i Udlandet og naaede ved Aarets Slutning op til 22½ Mill. isl. Kr. I Begyndelsen af Aaret 1924 blev £-Kursen endnu forhøjet til 33 Kr. paa Grund af et Fald i den danske Krones Kurs, da man frygtede for, at dette ellers i for høj Grad vilde stimulere Eftersporgslen efter danske Kroner. I det næste Par Maaneder svingede Kursen deromkring eller snarere derover og naaede Maksimum den 12. Marts med 33,95 hvilket svarede omtrent til en Guldværdi paa 47 % for den isl. Krone.

Det var den almindelige Mening, at den islandske Krones Værdiforringelse var en Ulykke, og at man burde gøre alt hvad der var muligt for at hæve dens Værdi igen. Der blev nu ogsaa grebet til de fleste Midler, som andre Steder havde været forsøgte eller foreslaaet under lignende Omstændigheder, saa som Valutalaan, Importbegrænsning, Toldtillæg og Nedskæring af Statsudgifter.

I Begyndelsen af Aaret 1924 optog Nationalbanken med Statens Garanti et Laan paa 200,000 £, hvorved den kunde fri sig for største Delen af sin løse Gæld til Udlandet, og kort efter fik Islands Bank en los Gæld paa ca. 5 Mill. Kr. i Danmark forandret til fast Gæld. Indførselsforbud mod forskellige unødvendige Varer i Henhold til Lov af 1920 blev genopfrisket. For at opnaa Balance i Statshusholdningen blev foruden Nedskæring af Udgifterne alle Toldafgifter (undtagen paa Kornvarer) forhøjede med 25 % Tillæg, der skulde gælde, saa længe £-Kursen overskred en vis Grænse. Desuden blev der foruden Vægttolden, der gennemgaaende er meget lav, paalagt visse Varer en Værditold paa 20 % af Værdien. Hensigten dermed var den dobbelte at begrænse Indførslen for derved at forbedre Handelsbalancen og at støtte Statsfinanserne med Tolden af de Varer, der alligevel indførtes. Endelig

blev der oprettet et Kursnoteringsnævn, hvori et Medlem fra hver af Bankerne havde Sæde samt en Formand udnævnt af Regeringen. Nævnet, der overtog Kursnoteringen, fik vidtgaaende Beføjelser m. H. t. udenlandsk Valuta paa private Hænder. Med Ministerens Samtykke kunde den saaledes kræves overladt til Nævnet til den noterede Kurs til Brug for Bankerne eller Statskassen. Nævnet har dog aldrig gjort Brug af denne Hjemmel, og faktisk har Nævnet hovedsagelig virket som et Samraad for Bankerne om Kursnoteringen.

I Marts 1924 vender Strømmen sig endelig og den islandske Krone begynder at stige. Maaske har de nævnte offentlige Foranstaltninger bidraget noget dertil. Men Hovedgrunden var uden al Tvivl den overordentlige Forbedring af Konjunkturerne, der nu satte ind. Prisen paa Udførselsvarerne steg betydeligt, saaledes at Prisstigningen for deres Vedkommende i Forhold til 1914 endog var lidt større end for Indførselsvarerne, hvad der aldrig var hændt siden 1916. Desuden var Fiskeriet usædvanlig godt, saaledes at Udførselsmængden var større end nogensinde. Følgen blev et overordentlig stort Overskud paa Handelsbalancen, paa 22½ Mill. Kr. Bankernes løse Gæld til Udlandet, som ved Aarets Begyndelse var 22½ Mill. Kr., forsvandt helt i Aarets Løb og ved Aarets Slutning var der i Stedet derfor et Tilgodehavende paa 3½ Mill. Kr. Kursen paa £ var da faldet til 28 Kr., men da £ samtidig var steget, var Kronens Guldværdi i Løbet af 3 Fjerdingaar steget fra 47 % til 63 % eller med godt ⅓. Stigningen vilde vel være blevet endnu større, hvis man ikke havde søgt at bremse den ved Forøgelse af Seddelmængden om Efteraaret, da man begyndte at føle Ulemperne ved den store Stigning af Landets Pengeværdi, idet Regeringen gennem Nationalbanken udstedte Sedler, ikke alene til Erstatning for dem, der blev inddragne, men ogsaa et godt Stykke der udover, saaledes at Seddelmængden, der var 6,2 Mill. Kr., ved Aarets Begyndelse, var steget til 8,6 Mill. Kr. ved Slutningen af Aaret.

Virkningen af de gode Konjunkturer i 1924 strakte sig ogsaa ind i det følgende Aar, der vel langtfra kunde maale sig med det, men dog var et ganske godt Aar for Erhvervslivet med rigelig Produktion og gode Priser paa Udførselsvarerne. Der blev derfor et betydeligt Overskud paa Handelsbalancen, paa 8½ Mill. Kr. I Aarets første Halvdel faldt £-Kursen langsomt fra 28 Kr. til 26 Kr. Men Tilbudet af udenlandsk Valuta var stadig stigende, saa at Bankerne ikke længere turde købe den til

saa høj Kurs, hvorfor £-Kursen i den sidste Del af August og første Del af September faldt meget brat ned til 22,75, hvorefter Farten sagtnede, indtil den standsede i Slutningen af Oktober ved en £-Kurs paa 22,15, som det siden er lykkedes at holde uforandret. Dette betød at Kronen var naaet op til 81½ % af sin Guldværdi. Den var saaledes steget med 30 % i Løbet af 3 Fjerdingaar, eller med henved ¾ i Løbet af 1½ Aar. Ulemperne ved denne overordentlig store Stigning i Landets Pengeværdi kunde ikke undgaa at blive meget følelige for Landets Erhvervsliv, saa meget mere, som de gode Konjunkturer var vigende og snart aflostes af meget daarlige med lave Priser paa Landets vigtigste Udførselsvarer. Derimod var Produktionsomkostningerne høje, idet det indenlandske Prisniveau samtidig med den hurtige Kronestigning var faldet ganske langsomt, saaledes at Kronens indre Værdi var langt ringere end dens ydre Værdi. Samtidig med at Kronens ydre Værdi steg med ¾, sank saaledes Detailprisniveauet i Reykjavik kun med 13 %. Derefter er det ganske vist faldet uafbrudt, men ganske langsomt, saa at det er tvivlsomt, om det endnu har naaet at tilpasse sig efter Kronens ydre Værdi. Det er derfor ganske forstaaeligt, at det ikke har været helt let for Bankerne at opretholde Kronens høje Værdi, efter at de gode Konjunkturer var forbi. Disse Vanskeligheder fremgaar af deres Stilling overfor deres udenlandske Korrespondenter. I Slutningen af 1925 var Bankernes Netto-Tilgodehavende hos udenlandske Korrespondenter svundet ind til ½ Mill. Kr. for i Slutningen af 1926 at være afløst af en los Gæld paa 11 Mill. Kr.

Indtil 1924 herskede der almindelig Enighed om, at man ikke alene burde søge at forhindre Kronens yderligere Fald, men ogsaa arbejde for Højnelse af dens Værdi. Men Kronens voldsomme Stigning i 1924 fandt mange altfor byrdefuld. Paa Altinget 1925 blev den Opfattelse gjort gældende, at Kronens Højnelse burde foregaa langsomt, og ud fra det Synspunkt blev Kursnoteringsnævnet suppleret med to Repræsentanter (dog uden Stemmeret) for Landets Hovederhverv, Fiskeri og Landbrug, der mest vilde lide ved en hastig Stigning af Kronen.

Men til Trods for at Programmet saaledes var blevet en langsom Stigning af Kronen, saa blev dog Stigningen i Efteraaret 1925 hastigere og voldsommere end nogensinde. Blandt de Erhvervsdrivende, som dette gik ud over, vakte det en Del Misfornøjelse, og paa Altinget 1926 blev der fremsat et Forslag om

Foranstaltninger til en endelig Nedskæring af Kronens Guldværdi. Medens dette ikke blev vedtaget, sejrede den Opfattelse, at man foreløbig saa vidt muligt skulde holde den Kurs, man var standset ved, uforandret fast, hvad der ogsaa hidtil er lykkedes. Men hvorledes den endelige Løsning af Valutaproblemet bliver er endnu uafgjort.

Landbruget.

Krigen medførte en stor Prisstigning paa alle Landbrugets vigtigste Udførselsartikler, Kød, Uld, Faareskind og levende Heste. Den mærkedes vel ikke meget lige straks i Efteraaret 1914, men desto mer i Aaret 1915. Navnlig var Priserne paa Uld overordentlig høje, 2—3 Gange saa høje som det foregaaende Aar, men ogsaa Kødpriserne var gode. Da desuden Vejrliget var usædvanligt gunstigt og Høstens Udfald tilfredsstillende, saa var det i det Hele et udmærket Aar for Landbruget. Aaret 1916 var ogsaa et godt Aar for Landbruget, men de gode Konjunkturer var dog vigende. Uldpriserne var lavere end Aaret forud og Priserne paa andre Landbrugsprodukter ikke væsentlig højere, men derimod var Priserne paa alle udenlandske Varer langt højere og Arbejdslønnen stigende.

Misforholdet mellem Priserne paa Landbrugets Udførselsvarer og Indførselsvarer blev dog endnu grellere i de sidste Aar af Krigen (1917 og 1918), der i det Hele var meget vanskelige for Landbruget ikke alene af den Grund, men ogsaa paa Grund af Naturens Ugunst. Navnlig var Aaret 1918 meget slemt i saa Henseende, idet Vinteren var usædvanlig lang og streng med større Frost end man havde kendt til i lange Tider. Bøndernes Forraad af Hø strakte derfor ikke til og man kunde derfor kun redde Kreaturerne ved Hjælp af Kraftfoder (Sild etc.), hvad der var meget kostbart. Dertil blev der om Sommeren en kolossal Misvækst paa Hjemmemarkerne, saaledes at Høhøsten paa dem ikke naaede op til Halvdelen af det sædvanlige, men paa Udmarkerne var Græsvæksten taalelig. Endelig kom der et vulkansk Udbrud i Efteraaret, og Askeregnen derfra mærkedes næsten i hele Landet, men den voldte dog ikke nogen større Skade undtagen i Vulkanens nærmeste Omegn.

I Aarene 1919 og 1920 var Vejrliget ogsaa vanskeligt for Landbruget. Navnlig var Vinteren 1920 meget lang og streng, saaledes at Kreaturbestanden kun kunde bevares ved Anvendelse af Kraft-

foder. Prisudviklingen var stadig ugunstig for Landbruget, idet Prisstigningen paa dets Eksportvarer stadig kom bagefter Prisstigningen paa de indførte Varer. Dog var dette Misforhold ikke særlig stort for Aarets 1919's Vedkommende, i hvilket Aar Eksportpriserne naaede deres Maksimum. Men i Aaret 1920 begyndte de at falde igen, samtidig med at Importpriserne vedblev at stige. Priserne paa de Landbrugsvarer, der blev solgt indenlands, var dog altid noget højere end Eksportpriserne, navnlig i Hovedstaden, hvorved dette Forhold mildnedes noget for Landbruget.

Prisfaldet for Landbrugets Eksportvarer vedblev i de følgende Aar at trykke Landbrugets Kaar. I 1922 var Lavmaalet naaet, i 1923 lysnede det noget, men Aarene 1924 og 1925 var i det Hele taget ret gode Aar for Landbruget med høje Priser paa Landbrugsprodukterne. Dog har den raske Stigning i den islandske Krone i 1924 og navnlig i 1925 beredt Landbruget nogle Vanskeligheder.

Foruden ved Prisfaldet paa Hjemmemarkedet har de islandske Landbrugsvarers Afsætning ogsaa lidt ved andre Landes Toldforanstaltninger, saaledes baade m. H. t. Kød og Uld.

I Norge havde der indtil 1922 kun været en mindre Indførselstold paa Kød. Men i 1922 og 1923 blev Tolden forhøjet gentagne Gange, saa at den blev mangedoblet. Da det islandske Saltkød næsten udelukkende gaar til Norge, kunde disse Foranstaltninger ikke undgaa at trykke Prisen paa det meget betydeligt. Der blev derfor af den islandske Regering indledet Forhandlinger med den norske med det Resultat, at Tolden i 1924 for det islandske Saltkød blev nedsat næsten til det halve, mod at der blev indrømmet Nordmændene nogle Lettelser med Hensyn til deres Fiskeri ved Island. Disse Genvordigheder m. H. t. Saltkødets Afsætning har givet Anledning til, at man i de sidste Aar har gjort nogle forberedende Forsøg med Salg af Faarekød i fersk Tilstand til Storbritannien.

I 1921 blev der lagt Indførselstold paa Uld i de Forenede Stater og dertil var Hovedmængden af den islandske Uld hidtil blevet solgt. Undtagelse blev dog gjort m. H. t. Gulvtæppeuld, og da den islandske Uld hovedsagelig blev anvendt til Gulvtæpper, blev den henregnet derunder. Men i 1923 blev denne Fortolkning forandret saaledes, at den islandske Uld kom ind under den højere Toldsats, hvor ingen Tilbagebetaling af Tolden kunde finde Sted. Denne Toldsats var saa høj i Forhold til den islandske Ulds Værdi, at den kom til at virke rent prohibitivt, og den islandske

Uld maatte sælges andre Steder. Da Uldprisen paa Verdensmarkedet var stigende ved denne Tid, saa mærkedes Ulemperne derved mindre, men der er dog næppe Tvivl om, at den islandske Uld vilde have opnaaet bedre Priser, hvis ikke det Marked, hvor den var blevet indarbejdet, pludselig var blevet lukket for den.

I Begyndelsen af indeværende Aarhundrede blev der udfoldet en stadig voksende Aktivitet m. H. t. Jordforbedringer, navnlig Planering og Hegning af Hjemmemarkerne. I de nærmeste Aar forud for Krigens Begyndelse medgik saaledes ca. 150,000 Dagsarbejder til saadanne Arbejder. Men efter Udbrudet af Krigen sker der en stor Tilbagegang heri, dels paa Grund af Fordyrelse af alle indkøbte Materialer, navnlig Pigtraad, der var det almindeligst anvendte Hegnmateriale, dels paa Grund af Arbejdslønnens Stigning. Nedgangen fortsattes i alle Krigsaarene indtil Minimum med 68,000 Dagsarbejder i 1918. Derefter begyndte der igen en langsom Opgang til ca. 100,000 Dagsarbejder aarlig i 1921—23. Men i 1923 blev der udstedt en Jorddyrkningslov, hvorefter Staten skulde yde betydelige Understøttelser til Udførelse af de vigtigste Jordforbedringer, hvad der har bevirket et stort Opsving i Jordforbedringsarbejdet i de sidste Aar.

I Kreaturernes Antal er der ikke sket nogen væsentlig Forandring siden Begyndelsen af Krigen. Den største Formindskelse skete efter Misvæksten i 1918, men den blev genvundet i Løbet af de næste Aar og i 1925 var Kreaturbestanden noget større end ved Krigens Begyndelse.

I Begyndelsen af indeværende Aarhundrede blev der oprettet kooperative Mejerier rundt omkring i Landet, hvis Antal var godt 30, da det var højest. Største Delen af Produktionen blev udført til Storbritannien, hvor der efterhaanden opnaaedes ganske gode Priser for det islandske Smør. I de nærmeste Aar før Krigen gik de dog noget tilbage, da man paa Grund af stigende Kødpriser lagde større Vægt paa Kødproduktionen. Dette gjaldt dog i endnu større Grad efter Udbrudet af Krigen, og da desuden Udførslen af Smør blev forbudt i 1917 paa Grund af Frygt for Fedtmangel, svandt Mejeriernes Antal mere og mere ind, saaledes at der i 1919 og 1920 kun var 6 Mejerier i Virksomhed. Derefter har flere af dem genoptaget deres Virksomhed, men de har ikke paa langt nær opnaaet den Betydning de havde før Krigen. Andelsslagterierne, der var opstaaet nogle Aar før Krigen, har derimod ikke lidt noget Afbræk ved denne, men har stadig forøget deres Virksomhed.

Fiskeriet.

Indtil den sidste Fjerdedel af det 19. Aarhundrede blev det islandske Fiskeri næsten udelukkende drevet fra aabne Robaade. Men i de sidste Tiaar af Aarhundredet opstod der en anselig Flaade af Sejlskibe. Kort efter Aarhundredskiftet begyndte man at anskaffe Damptrawlere, hvis Antal stærkt forøgedes efter 1910, saa at der ved Krigens Begyndelse var 19 (hvoraf dog 3 var udenlandske Lejeskibe).

Udbrudet af Krigen forvoldte Fiskeriet betydelige Genvordigheder. De besværlige Kommunikationer med Udlandet gjorde det vanskeligt at forsyne Fiskeriet i rette Tid med dets Fornodenheder, som Fiskeredskaber, Kul, Petroleum, Tonder, Fiskemballage etc., foruden at Priserne paa disse Ting var stærkt stigende. Men paa den anden Side var Prisstigningen paa Fiskeprodukterne endnu større og Fiskefangsten rigelig, saaledes at Udbyttet i de første Krigsaar (1915—16) blev meget godt, og Trawlerselskaberne udbetalte store Dividender, foruden at der var betydelige Henlæggelser. Sildefiskeriet gav ogsaa et meget godt Udbytte i disse Aar. Kvantiteten af Islændernes Sildefangst fordobledes i Aaret 1915 og igen i Aaret 1916, hvad der foruden rigeligere Fiskemængde skyldtes en større Deltagelse i Fiskeriet. Desuden var Prisstigningen for Sildens Vedkommende, navnlig i 1915, overordentlig stor.

Da Fiskeriet gik saa godt, blev der dannet mange nye Fiskeriselskaber og de bestaaende søgtes udvidede. Men det var forbundet med store Vanskeligheder at faa Skibe fra Udlandet. Trawlerflaaden blev derfor ikke foroget i Krigsaarene. Vel blev der kobt fra Udlandet 4 Trawlere i 1915 og 2 i 1916, men de gjorde ikke mere end at erstatte Afgangen (Forlis og Tilbagelevering af Lejeskibe). Der blev gjort Forsøg paa at faa flere, men det strandede dels paa Udførselsforbud paa Skibe, dels paa altfor høje Priser. Derimod blev der anskaffet en Mængde Motorbaade. Allerede i Begyndelsen af Aarhundredet blev ved Siden af Robaadene og til Dels til Afløsning af disse en Mængde smaa Motorbaade taget i Brug, men lige for Krigens Begyndelse begyndte man ogsaa at anvende større Motorbaade (over 12 Tons), medens Sejlskibenes Antal gik tilbage. Man købte nu flere saadanne større Motorbaade fra Danmark og Norge eller byggede dem indenlands, saa at deres Antal fra 23 i 1914 gik op til 40 i 1915, til 81 i 1916 og til 117 i 1917, men derefter blev der nogen Standsning i denne Udvikling.

I Aaret 1917 begyndte Fiskeriets Modgang for Alvor. Forsyningsvanskelighederne blev endnu større, og mange Motorbaade maatte endog indstille Fiskeriet for en Tid paa Grund af Mangel paa Petroleum. Driftsomkostningerne forøgedes efter en hidtil ukendt Maalestok. Priserne paa Fiskeprodukterne, der var bestemte forud ved Overenskomst med Storbritannien, var vel højere end foregaaende Aars, men ikke i Forhold til Omkostningernes Stigning. Da nu desuden Mængdeudbyttet af Torskefiskeriet var meget mindre end det foregaaende Aar, paa Trawlerne endog henved 1/3 mindre, og Resultatet af Sildefiskeriet var endnu daarligere, idet Fangsten kun var 2/5 af foregaaende Aars Fangst, til Trods for, at et meget større Antal Skibe deltog deri, saa var det ikke at vente, at Resultatet kunde blive godt. Da derfor Franskmændene vilde købe islandske Trawlere til en Pris, der var meget høj i Forhold til den Pris, de var blevne købt for, saa blev 10 Trawlere eller Halvdelen af Landets Trawlerflaade solgt til Franskmændene for 4 1/2 Mill. Kr. Da Tilladelsen til Salget blev givet, blev der sat den Betingelse, at Salgssummen blev anvendt til Køb af Fiskeskibe efter Krigens Slutning. Dette Salg blev stærkt kritiseret, men det synes, som om man har handlet under Pres fra Ententens Side.

I 1918 blev Fiskeriet meget indskrænket. Der var ikke alene færre Trawlere paa Grund af Salget til Frankrig, men der var ogsaa færre Motorskibe og Sejlskibe, der gik paa Fiskeri. Torskefangsten var alligevel omtr. ligesaa stor som i 1917, men Sildefangsten var daarligere.

I 1919 begyndte man igen at forøge Trawlerflaaden. Man mente, at med Krigens Slutning, da alle Restriktioner blev ophævede, vilde der oprinde gode Tider for Produktionen. Vel blev Forøgelsen af Flaaden ikke stor i 1919, men der blev oprettet flere nye Fiskeriselskaber, og man bestilte Nybygning af flere Trawlere i England og Tyskland eller efterspurgte ældre Skibe. Disse var det vanskeligt at opdrive, og Priserne var svimlende høje og stigende. Fiskefangsten var god, baade paa Torske- og Sildefiskeriet. Men Salget af Produkterne gik meget trægt, og ved Udgangen af Aaret var en stor Del af dem usolgt. Da Priserne var faldende, blev der lidt store Tab derpaa. Da saa den store Udvidelse af Trawlerflaaden skete i 1920, var det økonomiske Grundlag for Fiskeriet meget daarligt. Produktpriserne var stærkt faldende, medens Driftsomkostningerne stadig var stigende, og Skibene var købt til Toppriser. Enkelte fik sig løst fra Kontrakterne med Tab, men Trawlerflaaden blev dog mere end fordoblet paa et Aar, idet den

gik op fra 13 i 1919 til 28 i 1920. Som venteligt var, blev Resultatet meget daarligt. Tabene kom dog ikke til at falde helt paa selve Fiskerierhvervet, idet der i disse Aar opstod store Fiskeopkøbsfirmaer, der kom til at bære en stor Del af Tabene.

De folgende Aar var meget vanskelige for Fiskeriet til Trods for, at den opfiskede Mængde var stigende. Fiskepriserne var stadig faldende, medens Omkostningerne stadig var høje og kun meget vanskeligt lod sig presse ned. Men i 1924 skete der et Omslag, idet Fiskeriet blev overordentlig godt (Torskefiskeriet 1½ Gang saa stort som de næstforegaaende Aar) samtidig med, at Fiskepriserne steg ganske betydeligt paa det udenlandske Marked. Sildefiskeriet var derimod daarligt, men de høje Priser bodede meget derpaa. Fiskeriet gav derfor i det Hele taget et udmærket godt Udbytte til Trods for den store Kronestigning, der samtidig foregik. Det blev dog ikke fuldt ud benyttet til Konsolidering af Driften, idet det gav Anledning til betydelige Udvidelser af Fiskerflaaden, baade Trawlere, Linedampere og Motorbaade. Fiskeriets gode Stilling blev derfor allerede rokket noget i 1925, thi vel var Fiskeriet ganske godt og Fiskepriserne ogsaa ret gode i Begyndelsen, men disse sank betydeligt i Aarets Løb til Dels paa Grund af Kronestigningen. Og da Prisfaldet vedblev i 1926, blev Stillingen yderligere forværret. I 1927 var Fangsten meget stor, saa der blev væsentlig bedre Udbytte, især da Fiskepriserne rettede sig noget i Aarets sidste Halvdel.

Stats- og Kommunefinanser.

I Aarene for Krigen var Statens Udgifter jævnt voksende og var i Aaret 1913 naaet op til godt 2 Mill. Kr. I de første Aar af Krigen blev Udgiftsstigningen raskere paa Grund af Prisstigningen og de opadgaaende Konjunkturer, saaledes at Udgifterne naaede op til godt 3 Mill. i 1916. I Aaret 1914 resulterede Udgiftsstigningen i et usædvanligt stort Underskud paa henimod ⅓ Mill. Kr., hvorimod de to paafølgende Aar gav anseligt Overskud, idet Indtægterne mere end holdt Skridt med Udgifterne, hvad der dels skyldtes, at Toldindtægterne blev rigeligere paa Grund af storre Indførsel i Opgangsaarene 1915 og 1916, dels en ny Skat, en saakaldt Værdistigningstold paa udførte Varer, der blev paalagt ved Lov af 16. Sept. 1915. Den skulde tilføre Staten en Del af Erhvervslivets Fortjeneste paa Grund af Krigskonjunkturerne,

idet der skulde betales 3 % af, hvad Udførselsvarernes Pris oversteg en i Loven fastsat Grænse, der betydeligt oversteg Fredsprisniveauet. I de to Aar, denne Told var i Kraft (indtil Efteraaret 1917), indbragte den henved 1 Mill. Kr. I Aaret 1917 blev Lovens Gyldighed ikke forlænget, idet Udførselsvarernes Prisstigning ikke længere betød nogen Gevinst, da den var blevet langt overfløjet af Prisstigningen paa Indførselsvarerne. I Slutningen af Aaret 1916 var Statens Gæld kun 2,8 Mill. Kr., omtrent det samme Beløb som i 1913.

Efter 1916 indtraadte der en overordentlig Forværrelse af Statens Finanser. Udgifterne voksede med rivende Fart. I 1917 udgjorde de saaledes 5,3 Mill. Kr., hvorefter de steg med godt 1 Mill. Kr. i hvert af Aarene 1918 og 1919, indtil de endelig sprang helt op til 12,4 Mill. Kr. i 1920 eller til det 4-dobbelte af Beløbet i 1916. Aarsagerne til denne store Vækst i Udgifterne var foruden den almindelige Prisstigning navnlig forskellige Dyrtidsforanstaltninger (Salg af Kul til Underpris i 1917, Dyrtidstillæg til Tjenestemænd m. m.), men ogsaa Udførelse af flere offentlige Arbejder (Broanlæg, offentlige Bygninger), Overførelse til Staten fra Kommunerne af en Del af Folkeskolevæsenets Udgifter m. m.

I 1917 faldt Værdistigningstolden paa udførte Varer bort, og i Stedet traadte kun Toldforhøjelse paa nogle enkelte indførte Varer, hvad der viste sig ganske utilstrækkeligt, navnlig da Indførselsmængden sank betydeligt, hvorfor man i 1918 udstrakte Toldforhøjelsen til alle indførte Varer og desuden lagde en Stempelafgift paa forskellige Dokumenter, der dog i Virkeligheden for en stor Del var Udførselstold, idet alle Konossementer paa udførte Varer skulde stemples med 1 % af Varernes Værdi (i 1922 afløst af en Værditold uden Stempel). Disse Foranstaltninger, der ikke traadte i Kraft før end i den sidste Del af Aaret, viste sig dog ikke tilstrækkelige, og baade i 1917 og 1918 fremkom der et Underskud paa henholdsvis 2 og 2½ Mill. Kr., der blev dækket ved Gældsstiftelse. De nævnte Foranstaltninger til Indtægtsforøgelse virkede derimod fuldt ud for Aaret 1919's Vedkommende, ligesom en Forhøjelse af Indtægtsskattens Progression, der var indført i 1917 og 1918, først blev virksom i 1919. Desuden steg baade Indførsels- og Udførselsmængden betydeligt, hvad der medførte Stigning i Toldindtægterne. Og endelig blev der i selve Aaret 1919 vedtaget forskellige Love, der dels gik ud paa Indførelse af nye Toldafgifter, dels Forhøjelse af allerede bestaaende Skatter og Toldafgifter. Alt dette medførte, at Indtægterne gik op fra 4 Mill Kr.

i 1918 til godt 9 Mill. Kr. i 1919, saaledes at der blev et Overskud paa 1½ Mill. Kr.

I 1920 gik man over til ogsaa at stemple Fakturaer paa indførte Varer med 1 % af Værdien. Indtægterne gik ogsaa op over 10 Mill. Kr., men Udgifterne voksede meget mere, saa at der blev et stort Underskud. I de følgende Aar faldt Udgifterne meget langsomt, men da Indtægterne faldt i samme Grad eller endnu mere, saa blev Underskudet for hvert Aar lige stort eller endnu større. Det nyttede ikke, at der i 1921 blev vedtaget et helt Kompleks af nye Skattelove, der dels indførte nye Skatter, dels forhøjede de allerede eksisterende. De daarlige Konjunkturer for Erhvervslivet neutraliserede Virkningerne deraf. I Aarene 1920—1923 varierede det aarlige Underskud fra 2,2—2,6 Mill. Kr., foruden 1,6 Mill. Kr., der blev fordelt paa Aarene 1919—22 til Dækning af Landshandelens Tab paa Kul og Salt.

Paa Altinget 1924 gjorde man store Anstrengelser for at skaffe Balance paa Statsbudgettet ved Indførelse af en 20 % Værditold paa forskellige indførte Varer (Stempelafgiften paa Fakturaer var bortfaldet i 1921) og Forhøjelse af Vægttolden. Samtidig indtraf de gode Konjunkturer, saa at Toldafgifterne voksede ogsaa af den Grund. Hele Indtægten blev saaledes godt 11 Mill. Kr., men da Udgifterne gik ned til 9½ Mill. Kr., det laveste Beløb siden 1919, saa endte det med et Overskud paa godt 1½ Mill. Kr. De gode Konjunkturer viste dog først rigtigt deres Virkninger for Statskassen i det følgende Aar (1925), idet Statsindtægterne da gik op til 16 Mill. Kr., medens Udgifterne kun udgjorde knapt 11 Mill. Kr., saaledes at der var 5 Mill. Kr. i Overskud. I 1926 blev der derimod Underskud paa 200.000 Kr., idet Udgifterne udgjorde 12,6 Mill. Kr., men Indtægterne kun 12,4 Mill. Kr.

I Aaret 1917 begyndte Staten først for Alvor at drive Handel i stor Stil. Medens den efter de 3 foregaaende Krigsaars Handelsvirksomhed kun havde ca. 600,000 Kr. staaende i Landshandelen, saa blev der i Løbet af Aarene 1917 og 1918 anbragt 8½ Mill. Kr. dèr. Desuden blev der købt Skibe for 3½ Mill. Kr. Alt dette foruden Dækning af Underskudet paa Budgettet blev tilvejebragt ved Laan. Gælden voksede derfor enormt, fra knap 3 Mill. Kr. i Slutningen af 1916 til henved 20 Mill. Kr. ved Udløbet af Aaret 1918, hvilket Beløb dog blev nedbragt med over 4 Mill. Kr. i 1919, idet Landshandelen begyndte at tilbagebetale de Kapitaler, der var blevet nedlagte i den.

I de følgende 4 Aar vokser Statsgælden med 2½ Mill. Kr.,

saaledes at den ved Udløbet af 1923 udgjorde 18 Mill. Kr. At den ikke voksede mere til Trods for de store aarlige Underskud i dette Tidsrum, beroede paa, at der samtidig blev trukket Kapitaler tilbage fra Landshandelen, hvorved Underskudene delvis blev dækket. Men da endelig de gode Aar oprandt i 1924 og 1925, blev næsten hele Overskudet anvendt til Reduktion af Statsgælden, der i Løbet af de to Aar gik ned med over 6 Mill. Kr. til 11,7 Mill. Kr. i Slutningen af 1925. I Aaret 1926 er der blevet optaget et Statslaan paa ca. 3 Mill. Kr. til Indkøb af Hypotekbankobligationer, men det bliver holdt udenfor Statskassens Regnskab, idet Betragtningen er, at Staten kun er Garant for Laanebeløbet. Iøvrigt var Statsgældens Beløb i Slutningen af 1926 11,5 Mill. Kr. Dette svarer til 115 Kr. eller godt 5 £ pr. Individ, hvad der vistnok næppe kan kaldes nogen stor Gældsbyrde i Forhold til andre Landes Statsgæld. Vel er Statsgælden nu mange Gange højere end før Krigen, men da var den ogsaa meget ringe, og samtidig er Statens Aktiver vokset i endnu højere Grad, saa at de nu udgør 30 Mill. Kr. eller langt mere end dobbelt saa højt Beløb som Statsgælden.

I Kommunernes Finanser har Udviklingen været lignende siden Krigens Begyndelse. Medens Kommunernes samlede Udgifter i 1914 kun udgjorde knap 1½ Mill. Kr., saa var de i 1925 vokset til 5,8 Mill. Kr. Ogsaa den kommunale Gæld er vokset voldsomt. Men dette er kun en Fortsættelse af en tidligere begyndt Udvikling. Ved Aarhundredets Begyndelse var den kommunale Gæld kun 77,000 Kr., men i 1910 var den vokset til 1,9 Mill. Kr. og i 1925 var den oppe paa 10,2 Mill. Kr. Men ogsaa her gælder det, at Gælden er hovedsagelig optaget i produktivt Øjemed. Til den svarer værdifulde Aktiver som Vandværker, Elektricitetsværker, Havne, Broanlæg o. s. v.

Den forøgede Virksomhed fra det offentliges Side er ikke alene fremkaldt paa Bekostning af Fremtiden ved Forøgelse af Gælden. Ogsaa Nutiden har rigelig faaet sin Part ved Forøgelse i Skattebyrden. Fra 1914 til 1925 er saaledes Statsskatterne pr. Individ gaaet op fra 19 Kr. til 121 Kr. eller godt det 6-dobbelte og Kommuneskatterne fra 8 Kr. til 37 Kr. eller næsten det 5-dobbelte. Den samlede Beskatning, der i 1914 udgjorde 27 Kr. pr. Individ, udgjorde saaledes 158 Kr. pr. Individ i 1925. Kommuneskatterne bestaar for største Delen af en Repartitionsskat, der paalægges efter Beboernes Formue og Lejlighed. I Statsbeskatningen spiller derimod de indirekte Skatter, navnlig Toldafgifterne, langt den

vigtigste Rolle. Dog er de direkte Skatter (navnlig Formue- og Indtægtsskat) i de senere Aar kommet til at spille en noget større Rolle, ogsaa i Statsbeskatningen. I Aaret 1925 udgjorde saaledes de direkte Skatter 20 % af Statsskatterne mod kun 7 % i 1914. Dette skyldes den Omstændighed, at Indtægtsskattens Progression er blevet meget skærpet i Forbindelse med, at de større Indtægter er blevne talrigere. Medens Skatten indtil 1919 højst var 4 % af den Del af Indtægten, der oversteg 7000 Kr., saa kan den nu gaa op til 26 % for den Del af Indtægten, der overstiger 100,000 Kr.

Da Toldafgifterne i Krigstiden ikke blev forhøjede i samme Grad, som Priserne steg, var Beløbet af Indførselstolden i Forhold til hele Værdien af Indførselen faldende. Medens saaledes Indførselstolden i 1914 og de nærmeste Aar forinden udgjorde 6½ % af Indforselsværdien, saa sank den efterhaanden ned til 2,7 % i 1918, men derefter er den blevet forhøjet saaledes, at den nu udgør en noget større Procent af Indforselsværdien end for Krigen. Paa de fleste indførte Varer er Tolden meget lav, men derimod er den meget høj paa enkelte Artikler som Alkohol, Tobak, Kaffe m. m. Udforselstolden var i Krigstiden forholdsvis omtr. lige saa stor som før Krigen, omtr. 1 % af Værdien, undtagen i 1916, da den paa Grund af Værdistigningstolden kom op paa henved 2 %. I Aarene efter Krigen har Udførselstolden ogsaa været lidt højere.

Befolkningsforhold.

Siden 1890, da Islands Folkemængde var 70,900, har Befolkningen været i uafbrudt Stigning med en aarlig Tilvækst af knap 1 % indtil Krigens Begyndelse. Derefter har Tilvæksten været lidt raskere eller gennemsnitlig omtr. 1,1 % aarlig, hvorved Befolkningstallet naaede op til 100,000 i Aaret 1926.

I Krigsaarene standses den Nedgang, der kan spores i Vielseshyppigheden lige fra de sidste Aartier af det 19. Aarh. og afløses af en svag Opgang. I Aarene 1916—20 var den gennemsnitlige Vielseshyppighed saaledes 6,5 ‰ imod 5,9 ‰ i Aarene 1906—15, og allerede i 1915 var Vielseshyppigheden ekstraordinært stor. Efter 1920 gaar Vielseshyppigheden ned igen.

Nedgangen i Fødslerne, der har været ganske tydelig i de sidste Decennier, idet det aarlige Antal Levendefødte er gaaet ned fra 31,0 ‰ i 1886—95 til 26,3 ‰ i 1911—15, var midlertidig standset i Krigsaarene, idet det aarlige Antal Levendefødte i 1916—20 var

26,6 ‰, og hvis 1915 blev regnet med, endog lidt højere. Men efter 1920 er der igen en nedadgaaende Tendens.

I Dødeligheden var der i Førkrigsaarene en endnu raskere Nedgang end i Fødselshyppigheden, idet den fra 24,5 ‰ aarlig i 1876—85 gik ned til 13,9 ‰ i 1911—14. I Krigsaarene var der igen en lille Opgang, idet den var 14,3 ‰ i Aarene 1915—18. Dette skyldtes udelukkende den ondartede Influensaepidemi, den saakaldte Spanske Syge, der i Slutningen af Oktober 1918 blev indført til Reykjavik med Skibe fra Storbritannien og U. S. A. Da Kommunikationerne indenlands ved Vintertid ikke er saa livlige, lykkedes det ved Karantæneforanstaltninger at standse dens Udbredelse, saa at den kun naaede at brede sig over ca. en Tredjedel af Landet, men hvor den kom, rasede den med en ukendt Voldsomhed, navnlig i Byerne, hvor næsten alle i Alderen 5—50 Aar blev Offer for Sygdommen. I Reykjavik rasede den ud i Løbet af en Maaned, og i Løbet af 3 Maaneder var den forbi i Landet. Den var overordentlig livsfarlig. I Reykjavik døde der saaledes af den i Løbet af en Maaned omtr. 220 Mennesker af en Befolkning paa 15,000 eller omtr. 1½ %, og lignende var Dødeligheden i flere Byer, medens den paa Landet var noget mindre. Til Trods for denne enorme Dødelighed af den Spanske Syge, hvor den rasede, blev dog den gennemsnitlige Dødelighed for hele Aaret kun 16,5 ‰, hvad der kun ganske lidt overstiger den gennemsnitlige aarlige Dødelighed i 1906—10. Som Efterdønninger af denne Epidemi er der i de nærmeste Aar derefter gentagne Gange opdukket Influensaepidemier, der dog har været meget mere godartede. I Efterkrigsaarene har Dødeligheden været noget vekslende i de enkelte Aar, men gennemsnitlig har den ikke været større, men snarere lavere end i de sidste Førkrigsaar.

I Aarene mellem 1880 og 1890 foregik der en saa stor Udvandring fra Island til Amerika (navnlig Kanada), at Landets Folkemængde gik tilbage. Da Udvandringen var størst, udvandrede der saaledes omtr. 2000 Mennesker i et enkelt Aar. Senere aftog den meget, men vedblev dog stadig. Fra Aarhundredets Begyndelse til Udbrudet af Krigen var Udvandrernes Antal omtr. 200 om Aaret. Paa Grund af de vanskelige Kommunikationer og forskellige Restriktioner, der fulgte med Krigstilstanden, ophørte Udvandringen praktisk talt ganske i 1915. Først efter 1920 begynder den igen, men den er ganske ubetydelig og har langt ringere Omfang end før Krigen.

Et iøjnefaldende Træk i Islands Befolkningsforhold i de senere Aar er den overordentlig raske Vækst i Bybefolkningen. Hele

Tilvæksten gaar til Byerne og endog mere til, men Landbefolkningen gaar tilbage. Denne Bevægelse er ikke noget Krigsfænomen, men begyndte i Slutningen af det 19. Aarh., thi fra den Tid begynder den store Udvikling af Fiskeriet, til dels ogsaa af Handel og Industri. Hovedstaden, Reykjavik, der i 1890 kun talte 3900 Indb., var i 1901 vokset til 6,700, i 1913 til 13,400 og i 1926 til 23,200, saaledes at den rummer henimod en Fjerdedel af hele Landets Befolkning. Andre Byer er kun smaa, højst paa 3000 Indb., men de vokser ogsaa stærkt. Hvis man henregner til Byer alle bymæssige Bebyggelser paa over 300 Indb., saa var der i 1901 foruden Reykjavik 15 saadanne med tilsammen 8900 Indb., i 1913 22 med 17,400 Indb., og i 1926 27 med 26,600 Indb.

Sociale Foranstaltninger.

Den islandske Sociallovgivning er endnu meget lidt udviklet. Foruden Fattigloven fandtes der dog ved Krigens Begyndelse et Tilløb til en Socialforsikring (Alderdomsunderstøttelse, Ulykkesforsikring for Søfolk, Sygeforsikring) ligesom Island var det første Land i Europa, der indførte et Totalforbud mod Indførsel af alkoholholdige Drikke (d. v. s. med mere end 2¼ Volumenprocent Alkohol), der traadte i Kraft i 1912.

Bortset fra de midlertidige Dyrtidsforanstaltninger, der ikke var særlig indgribende, blev der i Krigsaarene ikke gjort andet i denne Retning, end at Socialforsikringens Satser blev noget forhøjede paa Grund af Forringelsen af Pengenes Værdi, og at Ulykkesforsikringen, der kun ydede Erstatning i Tilfælde af Dødsfald, i 1917 blev udvidet til ogsaa at yde Erstatning i Tilfælde af varig Invaliditet.

Det er først i Efterkrigstiden, at der er kommen nogle sociale Love af større Betydning. Ved en Lov af 1921 blev Arbejdstiden paa Trawlerne noget begrænset. Ved en anden Lov fra samme Aar blev det bestemt, at Understøttelse fra det offentlige paa Grund af Sygehusophold ikke skulde medføre Fattighjælps Virkninger (d. v. s. Indskrænkning af borgerlige Rettigheder) og ved den tredje Lov blev det bestemt, at alle Tuberkulosepatienter skulde faa frit Ophold paa Sanatorier eller Hospitaler eller andre egnede Steder, uden at det blev regnet for Fattighjælp, for saa vidt de selv eller deres Forsørgere ikke var i Stand til at bestride Omkostningerne derved. Da Tuberkulosen er temmelig udbredt paa

Island, har denne Lov paadraget det offentlige meget store Udgifter, i 1925 saaledes 1/2 Mill. Kr. fra Staten foruden 1/4 Mill. Kr. fra Kommunerne. Men man haaber ved denne Foranstaltning at kunne faa Bugt med Tuberkulosen eller i hvert Fald at faa den trængt meget i Baggrunden. Ved en Revision af Fattigloven i 1927 blev Understøttelse til Personer over 60 Aar ogsaa undtaget fra at regnes som Fattighjælp, ligesom der blev givet Kommunalbestyrelserne Hjemmel til at beslutte, at Understøttelse til enhver, som de mener er kommet i Trang uden egen Skyld, ikke skal medføre Fattighjælps Virkninger.

I 1925 blev Ulykkesforsikringen udvidet til at gælde foruden for Søfolk ogsaa for Havnearbejdere og forskellige Industriarbejdere, og Ydelserne kom til at omfatte, foruden Erstatning i Tilfælde af Dødsfald eller varig Invaliditet, ogsaa Dagpenge i indtil 6 Maaneder i Tilfælde af midlertidig Invaliditet paa Grund af Ulykkestilfælde.

Med Hensyn til Alkoholforbudet blev der derimod foretaget Skridt i tilbagegaaende Retning. Medens de vinproducerende Lande i Begyndelsen ikke havde gjort nogen Vanskelighed paa Grund af Indførelsen af Forbudet, vistnok fordi Eksporten af alkoholiske Drikke til Island spillede en saa forsvindende Rolle for dem, saa kom Sagen til at stille sig noget anderledes, da flere Lande som Norge og Finland fulgte efter og indførte Totalforbud. Spanien opsagde derfor sin Handelstraktat med Danmark-Island i Aaret 1921 og stillede det som en absolut Betingelse for Fornyelsen af den, at Indførsel til Island af spanske Vine med indtil 21 Volumenprocent Alkohol blev tilladt. Da Nægtelse deraf vilde have medført en meget betydelig Forhøjelse af Indførselstolden paa islandsk Klipfisk i Spanien, der er Hovedaftageren af denne Islands vigtigste Eksportartikel, saa Islænderne sig nødt til at give efter for Spaniens Krav, og ved Lov af 1922 blev Indførsel af Vin med indtil 21 Volumenprocent Alkohol tilladt. Derimod gælder Forbudet vedblivende med Hensyn til stærkere alkoholiske Drikke og for Øl med mere Alkoholindhold end 2 1/4 %. Der kan næppe være Tvivl om, at Totalforbudet, medens det var i Kraft, ikke helt har svaret til de Forventninger, man nærede til det, om at det vilde „tørlægge" Landet. Thi vel sank den lovlige Import af Alkohol til næsten ingenting i Begyndelsen, men der var betydelige Lagre til Stede, og senere tiltog den tilladte Import (til medicinsk, videnskabelig og industriel Brug) i betænkelig Grad, foruden at der blev drevet Smugling i ikke helt ringe Omfang.

Sammendrag.

Skønt Island ikke var direkte impliceret i Verdenskrigen, saa var dets Stilling dog saadan, at det ikke kunde undgaa paa forskellig Maade at føle dens Virkninger. Da Handelen med Udlandet paa Grund af de ensidige Produktionsforhold spiller en saa overordentlig stor Rolle for Islands Erhvervsliv, og da al Import og Eksport maa foregaa over Havet, saa foltes vel Ententens Kontrolforanstaltninger vedrørende Skibsfarten og Varebefordringen meget generende og byrdefulde, men da Handelen med Centralmagterne før Krigen var ganske ubetydelig, saa behovedes der til at begynde med ikke at ske nogen væsentlig Omlægning af Handelen, og da Prisstigningen paa Islands Udførselsvarer var meget større end paa Indførselsvarerne, samtidig med at Mængden af baade Landbrugs- og Fiskeriproduktionen var stor, saa blev Aarene 1915 og 1916 Opgangsaar med ganske god Fortjeneste for Landets Erhverv, og i Aaret 1915 blev Overskudet paa Handelsbalancen meget større end nogensinde før.

Men heri skete der et totalt Omslag i de sidste Aar af Krigen. Tyskernes Undervandsbaadskrig forøgede i overordentlig høj Grad Risikoen ved Skibsfarten, der nødvendigvis maatte foregaa over Storbritannien, ligesom Englænderne lagde meget store Hindringer i Vejen for Forbindelsen med de nordiske Lande, saa at man i stigende Grad maatte vende sig til Amerika til Trods for, at de smaa Skibe, man havde, ikke egnede sig for den Fart. Prisstigningen paa de indførte Varer var meget stærkt voksende, medens Priserne paa de udførte Varer, der for største Delen var fastlagt ved Overenskomst med Storbritannien og tilsidst med Ententestormagterne i Forening, steg langt mindre. Da desuden Produktionsudbyttet i disse Aar blev meget ringere end før, saa blev Resultatet et meget stort Underskud paa Handelsbalancen, i Aaret 1917 endog større end det store Overskud i 1915. Erhvervene led betydelige Tab, men disse skjultes for en Del ved Prisstigningen og forøget Kreditgivning. Ved Krigens Slutning var man saaledes betydelig daarligere stillet end ved dens Begyndelse. Gælden til Udlandet var vokset betydeligt, uden at der var erhvervet Aktiver i tilsvarende Grad.

Aaret 1919 var betydeligt gunstigere. Prisstigningen paa de indførte Varer standsede eller formindskedes endog noget, medens de udførte Varer, der nu var friede fra Overenskomsternes Baand, gik betydelig op i Pris, saa at Prisstigningen paa dem blev næsten

lige saa stor, som paa de indførte Varer. Men henimod Aarets Slutning gik Salget af Produkterne meget trægt til faldende Priser og dette gjorde sig endnu stærkere gældende i Aaret 1920 samtidig med, at en enorm Prisstigning satte ind paa de indførte Varer. Da der desuden netop til den Tid skete stor Udvidelse af Fiskerflaaden, saa blev Resultatet et kolossalt Underskud paa Handelsbalancen. I Løbet af disse to Aar faldt Pengeværdien med Halvdelen, hvad der kom til noget at mildne det daarlige Resultat for Erhvervslivet.

Aarene 1921—23 var meget vanskelige Aar. Priserne var faldende baade paa indførte og udførte Varer, men Prisudviklingen var stadig meget ugunstig, idet Prisstigningen i Forhold til Førkrigstiden altid var større paa Indførselsvarerne end paa Udførselsvarerne. Produktionsomkostningerne gik kun meget langsomt ned. Gælden til Udlandet voksede stadig. Forsøgene paa at holde den islandske Krone i Pari-Kurs med den danske maatte endelig opgives, men den islandske Krone blev en lang Tid holdt oppe i en for høj Kurs. Men i Løbet af Aaret 1923 faldt denne stærkt og naaede Lavmaalet i Marts 1924 (med 47 % af Guldværdien).

I 1923 lysnede det noget. Produktionsmængden var stor og Nedgangen i Pengeværdien var ogsaa til Fordel for Producenterne. Men Aaret 1924 blev et enestaaende godt Aar, idet baade Produktionen var stor og Priserne paa Udførselsvarerne steg, saaledes at Prisstigningen paa dem endog oversteg Prisstigningen paa Indførselsvarerne. Der blev et overordentligt stort Overskud paa Handelsbalancen. Aaret 1925 blev ogsaa et meget godt Aar. Disse Aars Overskud blev anvendt dels til Betaling af Landets løse Gæld til Udlandet, dels til en Forhøjelse af Landets Pengeværdi fra 47 % af Guldværdien til 81½ %, paa hvilket Punkt den derefter er holdt uforandret, medens Prisniveauet ganske langsomt har været synkende, hvorved Kronens ydre og indre Værdi efterhaanden har nærmet sig stærkt til hinanden. Om der senere hen vil blive gjort Forsøg paa at hæve Kronen op til sin oprindelige Værdi, staar hen i det uvisse, men foreløbig vil man søge at holde dens aktuelle Kurs fast.

GRUNDTRÆK AF PLANEN FOR VERDENSKRIGENS ØKONOMISKE OG SOCIALE HISTORIE.

UDGIVERE OG REDAKTIONSKOMITEER.

STORBRITANNIEN.

Sir *William Beveridge,* K.C.B., Formand.
Professor *H. W. C. Davis,* C.B.E.
Mr. *Thomas Jones,* L.L.D.
Mr. *J. M. Keynes,* C.B.
Mr. *F. W. Hirst.*
Professor *W. R. Scott,* D. Phil., L.L.D.
Professor *James T. Shotwell,* ex officio.

ØSTRIG OG UNGARN.

Den samlede Redaktionskomité:
Professor *James T. Shotwell,* Formand.

Udgivere af den østrigske Serie:
Professor, Dr. *Friedrich Wieser,* Formand (1920—26).
† 26. Juli 1926.
Dr. *Richard Riedl.*
Dr. *Richard Schüller.*

Ungarsk Serie:
Dr. *Gustav Gratz.*

Serie om den offentlige Sundhedstilstand:
Professor Dr. *Clemens Pirquet.*

BELGIEN.

Professor *H. Pirenne,* Udgiver.

FRANKRIG.

Professor *Charles Gide,* Formand.
M. *Arthur Fontaine.*
Professor *Henri Hauser.*
Professor *Charles Rist.*
Professor *James T. Shotwell,* ex officio.

TYSKLAND.

Dr. *Carl Melchior,* Formand.
Professor Dr. *Albrecht Mendelssohn Bartholdy,* Generalsekretær.
Dr. *Hermann Bücher.*
Professor *Karl Duisberg.*
Professor *Max Sering.*
Professor *James T. Shotwell,* ex officio.

HOLLAND.

Professor *H. B. Greven,* Udgiver.

GRÆKENLAND.

Professor *André Andréades.*

ITALIEN.

Professor *Luigi Einaudi,* Formand.
Professor *Pasquale Jannaccone.*
Professor *Umberto Ricci.*
Professor *James T. Shotwell,* ex officio.

JAPAN.

Baron *J. Sakatani,* Formand.
Mr. *Golaia Ogawa.*

RUMÆNIEN.

Mr. *David Mitrany,* Udgiver.

RUSLAND.

Sir *Paul Vinogradoff,* F. B. A., Udgiver af den første Serie (1921—25). † 19. December 1925.
Mr. *Michael Florinsky,* tilknyttet Udgiver.

SKANDINAVIEN.

Professor *Harald Westergaard* (Danmark), Formand.
Professor *Eli Heckscher* (Sverige).
Professor *James T. Shotwell,* ex officio.

LISTE OVER MONOGRAFIERNE.

Som paapeget i Udgiverens Forord bestaar „Verdenskrigens økonomiske og sociale Historie" af Monografier, der er skrevne af Forfattere, som kan udtale sig med Autoritet om de forskellige Emner, Planen omfatter. I den følgende Forfatterliste findes Navne paa over 30 Mænd, som har været Regeringsmedlemmer eller indtaget tilsvarende Stillinger under Krigen. Andre har enten haft betydningsfulde Stillinger eller haft Anledning til paa nært Hold at iagttage de Begivenheder, som har ligget inden for deres Omraade. En fuldstændigere beskrivende Fortegnelse baade over Forfattere og Monografier bliver givet i de aarlige Rapporter fra Direktøren for Carnegiefondets Afdeling for Historie og Økonomi, som vil blive sendt paa Anmodning til Udgiveren eller til Afdelingens Kontor, 405 West 117th street, New York City.

Følgende Fortegnelse omfatter kun Arbejder, som enten er udgivet eller er under Forberedelse. Den ændres derfor stadig. Monografierne falder i 2 Hovedklasser: hele Numre paa 300—500 Sider og „Delnumre" (paa ca. 100 Sider og derunder), som senere kan samles i Bind med andre, som handler om beslægtede Emner. Titlerne paa disse sidste er grupperet for at vise Ordningen i Bind; for de større og mere komplicerede Serier kan Grupperingen dog ikke opfattes som endelig.

I Forbindelse med de originale Tekster er et begrænset Antal Værker af den europæiske Fastlandsserie blevet udgivet af den amerikanske Udgiver i en forkortet og noget modificeret Oversættelse. Denne oversatte og forkortede Serie er blevet forberedt med Henblik paa deres Behov, som kun med Vanskelighed kan læse Teksterne paa Originalsproget. I den Liste over Monografier, der følger, er disse Oversættelser anført for sig selv.

Monografier, der allerede er udkommet vil være mærket med 1 Stjerne, for Delnumrenes Vedkommende med 2 Stjerner.

Skandinavisk Serie.

*Bidrag til Sveriges Ekonomiska och Sociala Historia under och efter Världskriget. Udgivet af Eli F. Heckscher. (Studier af: Heckscher

om Pengevæsenet, Carl Mannerfelt om Levnedsmiddelpolitiken, Olof Edstrøm om Industrien, Olof Ekblom, Otto Järte og Fabian v. Koch om Arbejdsforholdene, K. G. Tham om Huslejeregulering og Kurt Bergendahl om den udenrigske Handelspolitik).

*Norge og Verdenskrigen. Af Dr. Wilhelm Keilhau.

Danmark under den store Krig. Af Kontorchef Einar Cohn.

Island under og efter Verdenskrigen. Af Kontorchef Thorsteinn Thorsteinsson.

Amerikansk Serie.

*Guide to American Sources for the Economic History of the War, by Mr. Waldo G. Leland and Dr. Newton D. Mereness.

War-Time Control of Industry in the United States, by Professor Alvin S. Johnson.

War History of American Railways aud War Transportation Policies, by Mr. Walker D. Hines.

Financial History of the War: Revenue Aspects of the Problem, War Taxation, etc., by Professor Thomas Sewall Adams.

War Controls in the United States, by Professor Edwin F. Gay.

The Economic Effects of the War upon the United States, by John M. Clark.

(Flere Bind vil følge.)

Britisk Serie.

*Bibliographical Survey, by Miss M. E. Bulkley.

*Manual of Archive Administration, by Mr. Hilary Jenkinson.

*British Archives in Peace and War, by Dr. Hubert Hall.

War Government of Great Britain and Ireland (with special reference to its economic aspects), by Professor W. G. S. Adams, C.B.

*War Government of the British Dominions, by Professor A. B. Keith, D.C.L.

*Prices and Wages in the United Kingdom, 1914—1920, by Professor A. L. Bowley.

*British War Budgets and Financial Policy, by Mr. F. W. Hirst and Mr. J. E. Allen.

Taxation and War-Time Incomes, by Sir Josiah C. Stamp, K.B.E.:
Taxation during the War.
War-Time Profits and their Distribution.

*The War and Insurance. A series of studies: Life Insurance, by Mr. S. G. Warner; Fire Insurance, by Mr. A. E. Sich and Mr. S. Preston; Shipping Insurance, by Sir Norman Hill; Friendly So-

cieties and Health Insurance, by Sir Alfred Watson; Unemployment Insurance, by Sir William Beveridge; with an additional section of the National Savings Movement, by Sir William Schooling.

*Experiments in State Control at the War Office and the Ministry of Food, by Mr. E. M. H. Lloyd.

British Food Control, by Sir William Beveridge, K.C.B.

*Food Production in War, by Sir Thomas Middleton, K.B.E.

**The Cotton Control Board, by Mr. H. D. Henderson.

*Allied Shipping Control; an Experiment in International Administration, by Sir Arthur Salter, K.C.B.

*The War and the Shipping Industry, by Mr. C. Ernest Fayle.

*The British Coal Industry during the War, by Sir Richard Redmayne, K.C.B.

The British Iron and Steel Industry during the War, by Mr. W. T. Layton, C.H., C.B.E.

British Labour Unions and the War, by Mr. G. D. H. Cole:

**Trade Unionism and Munitions.

**Labour in the Coal Mining Industry.

**Workshop Organization.

*Labour Supply and Regulation, by Humbert Wolfe, C.B.E.

Health of the Returned Soldier, by Dr. E. Cunyngham Brown, C.B.E.

*Industries of the Clyde Valley during the War, by Professor W. R. Scott and Mr. J. Cunnison.

*Rural Scotland during the War. A series of studies under the direction of Professor W. R. Scott. Scottish Fisheries, by Mr. D. T. Jones; Scottish Agriculture, with special reference to Food, by Mr. H. M. Conacher; The Scottish Agricultural Labourer, by Mr. J. S. Duncan; Scottish Land Settlement, by Professor W. R. Scott; Appendix. The Jute Industry, by Mr. J. P. Day; Introduction by Professor W. R. Scott.

Wales in the World War, by Mr. Elias Henry Jones.

Guides to the Study of War-Time Economics, by Dr. N. B. Dearle:

Dictionary of Official War-Time Organizations.

Economic Chronicle of the War.

Studies in British Social History (vil blive ordnet).

Cost of the War to Great Britain (vil blive ordnet).

Fransk Serie.

*Bibliographie générale de la guerre, par M. Camille Bloch.

**Le problème du régionalisme, par Professor Henri Hauser.

*Le Contrôle du ravitaillement de la population civile, par M. Pierre Pinot.

*L'Agriculture pendant la guerre, par M. Michel Augé-Laribé.
*Les Industries Textiles, par M. Albert Aftalion.
*L'Industrie française pendant la guerre, par M. Arthur Fontaine.
**Les Forces hydro-électriques, par M. Raoul Blanchard.
**Les Formes du gouvernement de guerre, par M. Pierre Renouvin.
**La Main-d'œuvre étrangère et coloniale, M. B. Nogaro et Lt.-Col. Weil.
La Santé et le travail des femmes pendant la guerre, par M. Georges Pocard de Kerviler.
Les Finances de guerre de la France, par M. Henri Truchy.
Les Dépenses de guerre de la France, par M. Gaston Jèze.
Le Mouvement des prix et des salaires durant la guerre en France, par M. Lucien March.
Etudes d'Historie locale:
** Lyon, par M. Edouard Herriot. Marseille, par M. Paul Masson. Rouen, par M. J. Levainville. Bordeaux, par M. Paul Courteault. Bourges, par M. Claude-Joseph Gignoux. Tours, par. MM. Michel Lhéritier et Camille Chautemps. Paris, par MM. Sellier, Bruggeman et Poëte.
Politique et fonctionnements des transports par chemins de fer, par M. M. Peschaud.
*L'Afrique du Nord, par M. Augustin Bernard.
L'Organisation de la République pour la Paix, par M. Henri Chardon.
La lutte contre la cherté par les organisations privées, par MM. Charles Gide et Daudé-Bancel.
Placement et chômage, par M. A. Crélange.
Les Bois d'œuvre pendant la guerre, par Général G. Chevalier.
L'Organisation du travail dans les régions envahies de la France pendant l'occupation, par M. Pierre Boulin.

Den franske Serie vil desuden komme til at omfatte Afhandlinger om følgende Emner:
Krigstidens offentlige Organisationer, af A. Boutillier de Retail.
Krigstidens Indvirkning paa Befolkning og Indtægtsforhold, af Michel Huber.
Krigens Indvirkning paa Metallurgi og Ingeniørkunst (skal ordnes).
Krigens Indvirkning paa de kemiske Industrier, af Eugène Mauclère.
Brændselsindustrien og Krigen, af Henri de Peyerimhoff.
Organisationen af Krigsindustrierne, af Albert Thomas.
Arbejderforholdene under Krigen, af William Oualid og M. C. Picquenard.
Syndikalismen i Krigstiden, af Roger Picard.

Levnedsmiddelforsyningen i de besatte Distrikter, af Paul Collinet og Paul Stahl.
Skaderne, forvoldt i de besatte Distrikter, af Edmond Michel og Prangey.
Flygtningene og de internerede civile, af Prof. Pierre Caron.
Krigsfangerne, af Georges Cahen-Salvador.
Den franske Handelsflaade i Krigstiden, af Henri Cangardel.
De franske Havne i Krigstiden, af Georges Hersent.
Krigens Indvirkning paa den franske Handel, af Prof. Charles Rist.
Den franske Handelspolitik under Krigen, af Etienne Clementel.
Franske Banker i Krigstiden, af Albert Aupetit.
Krigens Indvirkning paa Boligproblemet, af Henri Sellier og Bruggeman.
Den offentlige Hygiejne i Krigstiden, af Dr. Léon Bernard.
Krigsinvaliderne, af Cassin og Ville-Chabrolle.
Skyttegravsdokumenter, udgivet af Prof. J. N. Cru.
Kolonierne i Krigstiden, af Arthur Girault.
Frankrigs Krigsomkostninger, af Prof. Charles Gide.

Belgisk Serie.

La Législation et l'Administration allemandes en Belgique, par Marcel Vauthier et Jaques Pirenne.
*Le Ravitaillement de la Belgique pèndant l'Occupation allemande, par Albert Henry.
*Le Secours-Chômage en Belgique pendant l'Occupation allemande, par Ernes Mahaim.
*La Destruction de l'Industrie belge par les Allemands, par Ch. de Kerchove.
*L'Action du Gouvernement belge en Matières économiques pendant la guerre, par F. Y. van Langenhove.

Desuden:

Belgien og Verdenskrigen, af Prof. H. Pirenne.
Deportationen af belgiske Arbejdere og den civile Befolknings Tvangsarbejde under den tyske Besættelse af Belgien, af Fernand Passelecq.

(De 2 sidste paa Fransk, som de foregaaende).

Græsk Serie (paa Fransk).

Krigens okonomiske og sociale Virkninger i Grækenland, af Prof. A. Andréades.

Italiensk Serie (paa Italiensk).

*The Economic Legislation of the War, by Professor Alberto de Stefani.

*Food Supply and Rationing by Professor Bachi; and Food Supply of the Italian Army, by Professor Gaetano Zingali.

*War-Time Finances, by Professor Luigi Einaudi.

*Vital Statistics and Public Health in Italy during and after the War, by Professer Giorgio Mortara.

*Social and Economic Life in Piedmont as affected by the War, by Professor Guiseppe Prato.

Den italienske Serie vil desuden komme til at omfatte Afhandlinger om følgende Emner:

Biografisk Oversigt, af Prof. Vincenzo Porri, med en Indledning om Indsamlingen og Brugen af Dokumenterne fra Krigen, af Eugenio Casanova.

Landbrugsproduktionen i Italien 1914—19, af Prof. Umberto Ricci.

Bønderne i Italien under Krigen, af Prof. Arrigo Serpieri.

Italiens Krigsomkostninger, af Prof. Luigi Einaudi.

Pengeinflationen i Italien, af Prof. Pasquale Jannaccone.

Japanesisk Serie (paa Engelsk).

Denne vil behandle Emner fra følgende Omraader i Japan:

Raaproduktionen, af Kobayashi.

Industrien, af Ogawa.

Handelen, af Yamazaki.

Transportvæsenet, af Matsuoka.

Finanser og Pengemarked, af Ono.

Det sociale Liv, af Kobayashi.

Hollandsk Serie (paa Engelsk).

The Netherlands and the World War, Studies in the War History of a Neutral:

*War Finances in the Netherlands up to 1918, by Dr. M. C. Van der Flier.

*The Manufacturing Industry, by Mr. C. J. P. Zaalberg; Commerce and Navigation, by Mr. E. P. DeMonchy, Rz.; The Housing Problem, by Dr. H. J. Romeyn; Food Supply and Agriculture, by Dr. F. E. Posthuma; The Cost of Living, Prices, and Wages, by Professor Dr. H. W. Methorst.

Den vil desuden komme til at omfatte:

Krigens Virkninger i Kolonierne, af Prof. J. C. Carpentier Alting and Hr. W. de Cock Buning.

Krigens Virkninger paa Bankvæsenet og Pengemarkedet, af Dr. G. Vissering og Dr. J. Westerman Holstyn; Krigstidens Pengevæsen; Krigsomkostningerne, af Dr. H. W. C. Bordewyk.

Rumænsk Serie (paa Fransk).

Bonderevolutionen i Rumænien og Sydosteuropa, af D. Mitrany.

Desuden vil Serien omfatte Afhandlinger om Krigens Virkninger paa følgende Omraader:

De okkuperede Distrikter, af Dr. G. Antipa.
Den offentlige Sundhedstilstand, af Prof. J. Cantacuzino.
Finanserne, af V. Bratianu.
Landbruget, af Innescu Sisesti.
Industrien, af Cezar Popescu.
Næringslivet (vil blive ordnet).

Russisk Serie (paa Engelsk).

Denne Serie vil behandle Krigens Virkninger paa følgende Omraader i Rusland:

Centralregeringen, af Prof. Paul Gronsky.
Statsfinanserne, af Alexander M. Michelson.
Statskrediten, af Paul N. Apostol.
Pengevæsenet, af Prof. Michael V. Bernatsky.
Kommuner og Semstvoer, af Prins J. Lvoff, N. J. Astroff, Prins Vladimir A. Obolensky, Sergius P. Turin, Isaak V. Shklovsky.
Landbrugskooperationen og kooperativ Kredit, af Prof. A. N. Anziferoff.
Hæren, af General Nicholas N. Golovine.
Kooperationsbevægelsen, af Professor Eugen M. Kayden.
Landbrugsøkonomien, af Professorerne A. N. Anziferoff, Alexander Bilimovitch og D. N. Ivantsov samt Hr. M. O. Batcheff.
Jordlejeforhold og Kolonisation, af Professorerne A. Bilimovitch og V. A. Kossinsky.
Levnedsmiddelforsyningen, af Professor P. B. Struve.
Statskontrollen og Industrien, af Hr. Simon O. Zargorsky.
Kulindustrien, af Boris N. Sokoloff.
Den kemiske Industri, af Mark A. Landau.
Lin- og Uldindustrien, af Sergius N. Tretiakoff.
Petroleum, af Alexander M. Michelson.
Arbejdslønninger, af Frk. Anna G. Eisenstadt.
Arbejdsforholdene, af W. T. Braithwaite.
Den indenrigske Handel, af Paul A. Bouryschkine.

Deltagelsen i den økonomiske Krig, af Prof. Boris E. Nolde.
Transportforholdene, af Michael B. Braikevitch.
Undervisningsvæsen og offentlig Sundhedstilstand, af Professorerne D. M. Odinetz og P. J. Novgorodzoff.
Ukraine, af Nicholas M. Mogilansky.
Fodsels- og Dodsstatistik, af S. S. Kohn.

Desuden vil der blive udarbejdet en synthetisk Fremstilling om Rusland og Verdenskrigen.

Tysk Serie.

Geistliche und sittliche Wirkungen des Krieges im Deutschland:
*Der sittliche Zustand des deutschen Volkes unter dem Einfluss des Krieges von Professor Dr. Otto Baumgarten.
*Die Stellung der evangelischen Kirche, von Professor Dr. Erich Foerster.
*Die Stellung der katholischen Kirche, von Professor Dr. Arnold Rademacher.
*Der Krieg und die Jugend, von Dr. Wilhelm Flitner.

Die Staatsverwaltung der besetzten Gebiete:
*Belgien, von Staatsminister a. D. Professor Ludwig von Köhler.
*Die deutsche Staatsfinanzwirtschaft im Krieg, von Geheimrat, Prof. Dr. Walther Lotz.
*Krigens Virkninger paa Helbredstilstanden blandt Tysklands civile Befolkning, af Dr. Franz Bumm. 2 Bd.
*Krigens Virkninger paa Landbrugsproduktionen, af Professor Dr. Friedrich Aereboe.
*Levnedsmiddelforsyningen under Krigen, af Professor Dr. A. Skalweit.
*Krigen og de tyske Arbejdersammenslutninger, af Paul Umbreit, Adam Stegerwald, Anton Erkelenz; De kvindelige Arbejdere under Krigen, af Dr. Charlotte Lorenz.

Desuden vil den tyske Serie komme til at omfatte Afhandlinger om folgende Emner:
Bibliografisk Oversigt, af Professor Dr. A. Mendelssohn Bartholdy og Dr. Rosenbaum med et Afsnit om de kejserlige tyske Arkiver af Dr. Müsebeck.
Statskontrollen og dens Afvikling, af Prof. Dr. H. Göppert.
Raastofforsyningen, af Dr. A. Koeth.
Det økonomiske Samarbejde med Tysklands Allierede, af Dr. W. Frisch.
Krigen og den tyske Arbejder, af fhv. Minister David.
Krigen og Arbejdslonningerne, af Professor Dr. Waldemar Zimmerman.

Offentligt socialt Arbejde under Krigen, af Dr. Dieckmann.
Krigen og Bønderne, af Dr. Max Sering.

Udnyttelsen af de okkuperede Territorier vil blive behandlet i følgende Arbejder:
Belgien og Nordfrankrig, af Dr. Georg Jahn.
Rumænien og Ukraine, af Dr. Fritz Karl Mann.
Polen og Østersølandene, Dr. W. v. Kries og Friherre W. M. E. v. Gayl.

Den politiske Styrelse af de besatte Omraader:
Balticum, af Friherre v. Gayl.
Warszawa, af Dr. W. v. Kries.

Desuden vil følgende Afhandlinger behandle Krigens Virkninger i Tyskland paa forskellige Omraader:
Regering og Styresæt, af Prof. Dr. A. Mendelssohn Bartholdy.
Kriminaliteten, af Prof. Dr. Moritz Liepmann.
Natalitet og Mortalitet, af Prof. Dr. Rudolf Meervarth.
Indtægterne, af Prof. Dr. Adolf Günther.
Produktionen, af Prof. Dr. Max Sering.
Skibsfarten, af Dr. E. Rosenbaum.
Jernbanevæsenet, af Dr. Sarter.
Industrien, af Dr. Hermann Bücher.
Pengevæsen og Bankvæsen (vil blive ordnet).
Forsyningen med Raamaterialer under Regeringens Kontrol, af Dr. Otto Goebel.
Krigens Indvirkning paa Inden- og Udenrigshandelen, af Dr. J. Hirsch.

Østrigsk og Ungarsk Serie.

*Bibliographie der Wirtschafts- und Socialgeschichte des Weltkrieges, von Professor Dr. Othmar Spann.
*Das Geldwesen im Kriege, von Dr. Alexander Popovics.
*Die Kohlenversorgung in Österreich während des Krieges, von Ing. Emil Homann-Herimberg.
*Die Regelung der Arbeitsverhältnisse im Kriege, von Ferdinand Hanusch.
*Die äussere Wirtschaftspolitik Österreich-Ungarns, von Dr. Gustav Gratz und Professor Dr. Rich. Schüller.
*Österreichische Regierung und Verwaltung im Kriege, von Professor Joseph Redlich.
*Studien über Volksgesundheit und Krieg; eine Reihe von Monographien, verfasst von den Doktoren J. Bokay, B. Breitner, C. Economo, A. Edelmann, H. Elias, E. Finger, C. Helly, J. Hockauf,

K. Kassowitz, C. Kirchenberger, G. Schacherl, J. Steiner, R. Wagner. Ausgeber: Professor Dr. Clemens Pirquet.

*Krieg und Kriminalität, von Dr. Franz Exner.

*Levnedsmiddelkontrol og Agerbrug, en Serie Studier under Ledelse af Dr. H. Löwenfeld-Russ.

Desuden vil den ostrig-ungarske Serie komme til at omfatte Afhandlinger om folgende Emner:

Den militær-okonomiske Historie, en Række Studier under Ledelse af Professor Dr. Friedrich Wieser, Generalerne Krauss og Hoen og Kaptajn Glaise-Horstenau.

Udskrivning o. s. v. af Kapt. Klose; Ammunitions- og andre Forsyninger af Kapt. Pflug. (Flere vil følge efter.)

Udnyttelsen af de besatte Omraader, af Generalerne Kerchnawe, Ludwig Leidl, Felix Sobotka og Alfred Krauss samt Major Rudolf Mitzka.

Særligt om Østrig handler folgende Arbejder:

Habsburgmonarkiets Sammenbrud (vil blive ordnet).

Industriel Kontrol i Krigstiden, en Række Studier under Ledelse af Dr. Richard Riedel.

Jernbanevæsenet under Krigen, af Ingenior Bruno Enderes og Oberst Ratzenhofer.

Krigens moralske Virkninger paa Østrig, af Kansler Dr. Ignaz Seipel.

Østrigs Krigsomkostninger, af Dr. Friedrich Hornik.

Særlig om Ungarn handler folgende Arbejder:

Krigens okonomiske Historie i Ungarn, af Dr. Gustav Gratz.

Krigens Virkninger paa den ungarske Regering og det ungarske Folk, af Grev Albert Apponyi.

Den ungarske Industri i Krigstiden, af Baron Szterenyi.

Ungarns Handel under Krigen, af Dr. Alex. von Matlekovitz.

Ungarns Finanser under Krigen, af Dr. Johan von Teleszky.

Ungarns Landbrug under Krigen, af Dr. Emil von Mutschenbacher.

Sociale Forhold i Ungarn i Krigstiden, af Dr. Desider Pap.

Bulgarsk Serie.

Krigens okonomiske Virkninger i Bulgarien, af Prof. G. T. Danailov.

Czekoslovakisk Serie.

*Financial Policy of Czekoslovakia during the first year of its History, af Dr. A. Rašin.

Desuden:

Krigens Virkning paa det czekoslovakiske Folk; et Bind Studier, ledet af Præsident Masaryk.

Jugoslavisk Serie.

Den økonomiske Situation i Serbien ved Krigsudbruddet og i de forste Krigsaar, af Prof. Velimir Bajkitch.

Verdenskrigens økonomiske og sociale Indvirkning paa Serbien, af Prof. Dragoliub Yovanovitch.

Desuden vil der komme et Bind om Jugoslaviens Økonomi.

Oversatte og forkortede Udgaver (paa Engelsk).

*French Industry during the War, by M. Arthur Fontaine.

*Agriculture and Food Supply in France during the War, by M. Michel Augé-Laribé and M. P. Pinot.

*The War Finance of France, by Professor Gaston Jèze and M. Henri Truchy.

*The Forms of War Government in France, by Professor Pierre Renouvin.

The Organization of Labor in the Invaded Territories, by M. Pierre Boulin.

*The Economic Policy of Austria-Hungary during the War, in its External Relations, by Dr. Gustav Gratz and Dr. Richard Schüller.

War Government in Austria, by Dr. Joseph Redlich.

German Public Finance during the War, by Professor Dr. Walter Lotz.

Forlæggere og Forhandlere:

Danmark og Island: G. E. C. Gads Forlag, Kobenhavn.

Norge: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard, Oslo).

Sverige: P. A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm.

Amerika: Yale University Press, New Haven, Connecticut.

Frankrig: Les Presses Universitaires de France, 49 Boulevard Saint-Michel, Paris.

Italien: La Casa Editrice Laterza, Bari.

Storbritannien: Oxford University Press, Amen House, Warwick Square, London E. C. 4.

Tyskland: Deutsche Verlags-Anstalt, Berlin u. Stuttgart.

Østrig-Ungarn: Holder-Pichler-Tempsky A.-G., Wien.

Forespørgsler kan stiles til Forlæggeren i det Land, Forespørgslen kommer fra.

Form 45

940.9 C216sca
Carnegie endow.for v.4
internat.peace-Div.of econ.
& hist. & soc.hist. of world
war-Scandinavian series.

231401

Form 47

940.9 C216sca
PENNSYLVANIA STATE LIBRARY v.4
Harrisburg
231401

In case of failure to return the books the borrower agrees to pay the original price of the same, or to replace them with other copies. The last borrower is held responsible for any mutilation.

Return this book on or before the last date stamped below.